

ΑΙΩΝΑΣ

ΜΑΣ

1
2

Ο ΑΙΩΝΑΣ ΜΑΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΟΔΟΣ ΜΑΡΝΗ 26 - ΑΘΗΝΑ

Συνδρομές: Έσωτερικοῦ: Ἐτησίᾳ: δραχ. 36.000 - Ἐξάμηνῃ: δραχ. 18.000

Ἐξωτερικοῦ: Ἐτησίᾳ: Δολλάρια 10, Λίρες 3.

Χειρόγραφα: Κώσταν Δαρρίγον • Εἰκόνες - Σχέδια: Σπύρον Βάρλαν • Ἀρχιτεκτονικὴ ὕλη: Σόλ. Κυδωνιάτην
Ἑμβάσματα - Παραγγέλεις: Σ. Βάρλαν (Μάρνη 26 - Ἀθήνας).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Δ. ΖΕΥΓΩΛΗ - ΓΛΕΖΟΥ	: Φθινοπωρινὸ (ποίημα)
ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ	: Πορεία Προελλήνων (ποίημα)
N. ΚΑΤΗΦΟΡΗΣ	: Ἡ Πολυθρόνα καὶ τὸ πρόσωπο
ΛΕΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΑΣ	: Ἀνοιχτὸ γράμμα
FRANCIS CARCO	: Ὠραῖες ἀγάπες τῶν εἴκοσι χρόνων μου (μετ. Β. Νούδημυς)
N. ΛΟΥΒΑΡΙΣ	: Ὁ Γκαίτε καὶ ἡ ἀγάπη
W. GOETHE	: Ἐξομολόγησις — Στὴ φευγάτη—Αὐταπάτη—Ὁ Ρήγας τῶν δασῶν — Νυχτερινὸ τραγοῦδι ὁδοιπόρου (ποίηματα)
KIMON FRIAR	: Μῦθος καὶ Μεταφυσικὴ (μεταφ. Ἀντ. Δεκαβάλλε)
ΣΤΡΑΤΗΣ ΔΟΥΚΑΣ	: Χρονικὸ Ἱερέως Γρηγορίου Λόγοθέτη
ΣΠ. Ι. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ	: Σφραγίδες καὶ σφραγιδογραφία
B. ΦΡΑΓΚΟΣ	: Μικρὴ εἰσαγωγή στὸν περσονναλισμὸ

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ

ΚΩΣΤΑΣ ΔΑΡΡΙΓΟΣ	: Διαπίστωση δευτέρα καὶ θλιβερότερη... (χρονικὸ)
M. ΡΟΥΝΗΣ	: Οἱ νεοελληνικὲς σπουδὲς καὶ ὁ Νίκος Α. Βέης
ΣΤΕΦΕΝ ΣΠΕΝΤΕΡ	: Ὁ τελευταῖος πρίγκηψ τῶν ποιητῶν (μετ. Μ. Ζωγράφου)
ΛΕΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΑΣ	: Θέατρο: (Δυὸ Ἰταλικά ἔργα — Ἐνας Βερνέιγ — Πρωτόλεια)
A. ΔΙΚΤΑΙΟΣ	: Βιβλίον (N. I. Λούβαρι: Νοσταλγικαὶ περιπλανήσεις — Βιβλία Στίχων — Γ. Ξ. Στογιαννίδη: Περιστερία στὸ φῶς)
ΜΑΡΚΟΣ ΣΙΩΤΗΣ	: » (N. Λούβαρι: Μεταξὺ δύο κόσμων) Οἱ διεθνεῖς συναντήσεις τῆς Γενεύης — Τὰ Πέν Κλάμπ στὴ Βενετία Καλλιτεχνικὲς εἰδήσεις

ΕΙΚΟΝΕΣ

ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

—	: Σκίτσα τοῦ Γκαίτε.
Δ. ΦΕΡΕΝΤΙΝΟΥ	: Ἀνάγλυφον τοῦ Μουσουλίου - Ὁστεοφυλακεῖον τῶν Στρα- τιωτικῶν εἰς τὸ Α' Νεκροταφεῖον Ἀθηνῶν.

ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΕΜΜ. ΖΕΠΟΥ	: Ἀκουαρέλλα.
ΓΚΑΙΤΕ	: Σκίτσα.
ΣΠ. Ι. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ	: Σφραγίδες καὶ ἐμβλήματα.

"NOTRE SIECLE,, REVUE MENSUELLE RUE MARNI 26 - ATHÈNES GRÈCE

Τιμὴ φύλλου δραχ. 3000

Ο ΑΙΩΝΑΣ ΜΑΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΥΝΤΑΞΗ . . . : ΚΩΣΤΑΣ ΔΑΡΡΙΓΟΣ
ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ : Κ. Α. ΜΕΡΑΝΑΙΟΣ
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: ΣΠΥΡΟΣ ΒΑΡΛΑΣ

ΑΘΗΝΑ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1949
ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ
ΦΥΛΛΟ ΕΝΑΤΟ

ΕΜΜ. ΖΕΠΟΥ:

ΑΚΟΥΑΡΕΛΛΑ

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΚΟΣΜΗΤΕΙΑ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΔΩΡΕΑ Κατ. Χατζής
ΗΜΕΡΟΜ. 20.8.55
ΑΡΙΘ. 38311

Ο ΑΙΩΝΑΣ ΜΑΣ 257

"Αδειες φωλιές, σπασμένοι κλώνοι,
τίποτα πιά δέν σάς γλυτώνει...
Κι' εσύ καρδιά μου φτωχή κι' έρμη,
λιανό κλαρί, πού όλο και τρέμει
κάτω απ' τήν άχνα του βοριά,
στης έξοχης τήν έρημιά.
Τό ίδιο εσένα σέ τρομάζει
καί τό λιοπύρι και τό αγιάζι.
Φεύγουν τά φύλλα σου, χρυσάφι,
στό χέρσο, τό πλατύ χωράφι,

παιχνίδια θλιβερά του άνέμου,
πού έγώ δέν έπαιξα ποτέ μου,
τ' άψυχο δέντρο έγώ... Μπορώ
νά σέ κρατήσω θαλερό,
κλαράκι εσένα, πού λυγές
καί πού τόν ήλιο δέν τρυγάς,
κι' ούτε απ' τή γή τή νοτισμένη
δροσιά ως στα φύλλα σου ανεβαίνει;
Λίγο άγεράκι νά φυσήξει
σπασμένο χάμω δά σέ ρίξει...

ΔΙΔΑΛΕΧΤΗ ΖΕΥΓΩΛΗ-ΓΛΕΖΟΥ

ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΕΛΛΗΝΩΝ

Του ΓΙΑΝΝΗ ΣΚΟΥΛΩΤΗ, δωρεά φιλίας

Λίγοι ή πολλοί κι όσοι άπομείνουμεν άπ τό χαμό της προσδοκίας
όλόρδοι στα πυρφόρα τ' άτια μας και τό βοριά περιζωμένοι
νύχτα μεσάνυχτα δά φτάσουμε στη χώρα της σάδυπαρξίας
δική μας πάντα κι άπ τά χέρια μας τώρα σ' έμάς παραδομένη...

Νύχτα μεσάνυχτα δά φτάσουμε γυμνοί κι όλάσπροι σά χαλάζι
σάλπιγγα άνοιγοντας τά χείλη μας χαλκή και θαδιαντιλαούσα
σ' όλη τήν πλάση χαιρετίζοντας τό φώς πού τότε δά χαράζει
άπ' τών καϊμών τήν άγια δάλασσα σ' άχτή μενεξεδοφυλλούσα...

Κι άν, έγνοια, στην πυκνή σου δόλωσε τή λαγκαδιά τό γαυρο μάτι
κι ά στα φαραγγία σου μάς κύκλωσαν στρίγγλων χοροί κ' ίοκιων τρομάρες,
έγκαρτερόντας προσπεράσαμε μ' άλαλαγμό κ' ήλιοφεγγάτη
τών όρατών ή σφίγγα γνώση μας ως μανικές είδε κατάρες:

"Ό,τι τά πάντα άλλοιμορφίζοντας διχάζει και συμπνίγει όλοένα
του νοϋ τό μέγα θαδιανόβρυμα" ό,τι μέσ τά παρθένα δάση
σταλάνει τό σπαργάτο άνεμοπόντισμα στα γαλαξοθαμένα
ως πνέει τά δέντρα τ' άνοιξιάτικα και μέ βουερήν εξαίσια διάση

τή γύρη στρώνει άφροσταλάζοντας" ό,τι μουγγό στο χάος ύψώνει
δίχως γοργή και χυτήν έκφραση τήν άνελύπητη θωριά του"
όχι τό σώμα σ' αίμα πνίγοντας και τήν ψυχή τή θαλαντώνει"
ό,τι τυφλό χυμά στην άδυσσο δαρμός μέσ στο φτεράκισμα του...

Κι άν ως δά φτάνουμε δά πέσουμε, έγνοια, σέ πλάνα φαντασία
πού άπ' τήν κορφή ως τά νύχια λάμποντας σέ κορπασμό μάς συνεπάρε
φτάνει ν' άγγίσουμε τή σάρκα μας άπ' τίς δαγκωματιές σου κρύα
για νά ξεφύγουμε τό λάγγεμα της φιδοπλόκαμης. Κ' ή χάρη

του λόγου πού στερνός άκούστηκε κ' έγινε μνήμη πλούσια κι άξια
όμοια μαργαριταροπόταμος στη γιομοφεγγαριά δ' άνάψει
της όμορφιάς όλα τά κρούσταλλα στα φεγγερά του όγρά μετάξια,
νά δείξει τήν άλήθεια στ' όραμα και τό παράλλαγμα νά δάψει...

Λίγοι ή πολλοί κι όσοι προφτάσουμε μεμιάς δά γίνουμε τό πλήθος
τό πεπρωμένο και καλότυχο πού τήν ίερή κρατεί καρδιά του
σέ κίνδυνο μά πάντοτε άπαρτη μέσ τό γερό σάν όρος στηδος
καθώς ψηλό σιδεροκάστελλο κρατεί τήν πού τό ζεί φρουρά του...

Και τότες μέ γλυκαναγάλιασμα δά σμιζουμε στην πρώιμη μέρα
τή γή νά δούμε πού μάς δέχτηκε κι άπάνω της ως μετρηδούμε
ίοκιος θαρύς κ' ένας δά γίνουμε σάν πού πετιέται στον αιδέρα
πουλί γοργά κι άπλά στο θρίαμβό μας ν' αυτοκαταλυδούμε...

Τι άπέ στ' άλλα φέγγη σου δ' άνεφανούν, "Ελλάδα, οί πρωτογυιοί σου
πέτρα στην πέτρα άστράφτοντας κόσμου γονή καταμεσήμερά σου
κι όπου ριπές άνέμου των άνέμων σου τό πνεύμα στην είδή σου
κι όπου χαρά δ' άνδολογά δά δένονται χρυσά τά ριζικά σου...

ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ

Η πολυθρόνα και το πρόσωπο

ΤΟ καφεενάκι της γειτονιάς μας, έχει άπόψε ένα
χαρούμενο μουσαφίρη: τό μελτεμάκι. "Αγέρι δρο-
σερό, πού κατεβαίνει με τό θρόύσμα των πεύκων
άπ' τό δασάκι του Λικαβηττού, γυροφέρνει τά τραπέ-
ζια, τίς καρέκλες, τίς πολυθρόνες κι' άνεμίζει τήν τέντα,
κρύβεται μέσα στα καλάμια και παίζει με τά κλαριά των
δέντρων. Τόσες μέρες και βδομάδες, ή ζέστη έσερνε στην
πόλη μιάν άτέλειωτη, βουβή λιτανεία, με τόν ήλιο, πού
ίερουργοϋσε σιωπηλά, σάν άγέραςτος Πατριάρχης, σ' ένα
ναό φανταχτερό, πού τά βουνά τά φλογισμένα του έστη-
ναν τούς τοίχους, κι' ό ούρανός τόν σκέπαζε άνάλαφρα,
ως τήν τεράστια πύλη του, πού του άνοιγε ή θάλασσα.

"Εμείς, τ' άνθρωπάκια της γειτονιάς —φτωχά, τα-
πεινά, δίχως αξιώσεις— ύστερ' άπό ένα ύπνο θανατερό,
μεσημεριάτικο, βγαίναμε άπ' τίς τρύπες μας κι' άράζαμε
στο καφενείο για λίγη δροσιά, ως ιη νύχτα, πού άνα-
βαν τ' άστρα, ένα-ένα. Τέτοια ώρα, σάν άπόψε, τό κα-
φενείο ήταν γεμάτο κόσμο. "Αλλά σήμερα ήρθε ό μου-
σαφίρης, πού σκέπασε όλη τήν πόλη. "Εμπασε τή χα-
ρούμενη άνάσα του στα σπίτια κι' έτσι κανείς δέ βιάζε-
ται νάρθει στο καφενείο. Δέν είμαστε παρ'ό λίγοι πι-
στοί, δοϋλοι της συνήθειας και δυο νταντάδες με τά παι-
διά τους, πού έπρεπε νάρθουνε στην κανονική τους ώρα.

"Ο ήλιος είχε κρυφτεί κι' οί τέντες δέ χρειάζονταν
πιά. "Ετσι τά δυο γκαρσόνια με τ' άφεντικό τους, τρα-
βοϋσαν τά σκoiνιά νά τίς μαζέψουν, όπως οί ναϋτες τυ-
λίγουν τά πανιά, καθώς άράζει τό πλοίο. Και δέν ξαίρω
γιατί, άπόψε τό καφενείο μου φάνηκε νάχει άράξει σέ
μιάν άχτη πανηγυριώτικη. "Ηταν ή δροσιά, ή ήταν κάτι
άλλο; Μά ναι! Οί πολυθρόνες ήτανε. Στήσανε με τά
χρωματιστά τους τά πανιά ένα σημαιοστολισμό πολυ-
χρωμο γύρω άπ' τά τραπέζια κι' άνοιγαν τήν άγκαλιά
τους, θαρρείς μ' ένα χαμόγελο, σ' ένα φανταστικό πλη-
θος πανηγυριώτες, πού περίμεναν. Αυτή τήν πολυτέλεια
δέν τήν περιμέναμε, έμείς οί παλιοί πελάτες του κύρ
Θανάση, του καφετζή. Φέτος δέν του δίνουμε τίποτα
περισσότερο άπό πέρσι, πού βολευόμαστε στις ξεροκα-
ρέκλες του. Κι' όστόσο, αυτός μάς ξάφνιασε στην άρχή
της «σαιζόν» με τούτη τήν πολύχρωμη κι' αναπαιτική
πολυτέλεια.

—Μεγάλες δουλειές, κύρ Θανάση! τόν πειράζαμε.
Θά βάλεις κάτου τό Τζι-Μπί!

—Δέ βαρύνει! έλεγε. Τώρα όλοι έχουν.
"Επρεπε, ίσως, νά μάς τό πει για νά τό προσεξούμε.
Πραγματικά: Μιά άθόρυβη επανάσταση έχει γίνει τό
στερνό καιρό στο έλληνικό καφενείο, μια επανάσταση,
πού προχωρεί σιωπηλά. "Η κλασική καρέκλα, παραχώ-
ρησε τή θέση της στην πολυθρόνα.

«Παραχώρησε τή θέση της», είναι μια κουβέντα άπό
κείνες, πού άλλα λένε κι' άλλα κρύβουν. Κι' αυτό μπό-
ρεσα νά τό καταλάβω τό ίδιο κείνο βράδυ. "Ο κύρ Θα-
νάσης, με ύφος καμαρωτό, πήγε σ' ένα τραπέζι άπόμερο
με καρέκλες, άρπαξε δυο άπό δαϋτες και κόνοντας τό
θυμωμένο, φώναξε στα γκαρσόνια του δυνατά, νά τόν
άκούσουμε όλοι:

—Τι τίς βάλατε αυτές τίς παλιοκαρέκλες; Δέ σάς
είπα νά τίς βγάλετε και νά φέρετε κείνες τίς δυο πολυ-
θρόνες τίς καινούργιες, πού μάς έφεραν σήμερα;

Και μ' αυτά τά λόγια τίς ταρακούνησε και τίς έστή-
κωσε θριαμβευτικά, νά τίς καταχωριάσει μέσα. Τότε

έγινε όπως στα παραμύθια του "Αντερσεν: οί καρέκλες
άρχισαν νά μιλάνε. Οί δυο κατάδικες φάνηκαν σά νά
τρίζανε μονάχα άπό τήν παλιωσύνη τους. Μά ή άλήθεια
είναι πώς άφισαν ένα φοβερό ούρλιαχτό, σά μανάδες,
πού τίς χωρίζουν άπό τά παιδιά τους.

—Βοήθεια! Βοήθεια! Χανόμαστε άδεροφούλες μας!
Μας σγκόνουνε και μάς!

Κι' εκείνες, πού άπόμειναν άρχισαν νά κλαίνε όλες
μαζί με παράπονο. Και τό παράπονο έγινε θρήνος κι' ό
θρήνος μοιρολόι δμαδικό, όταν σέ λίγο φάνηκε πάλι ό
κύρ Θανάσης νά φέρνει τίς δυο καινούργιες πολυθρόνες
και νά τίς βάζει εκεί, πού ήτανε πρην οί παλιές καρέ-
κλες. Μά μ' όλο αυτό τό κακό, εκείνος δέν άφισε τό
ύφος του τό γελαστό και τό καμαρωτό. "Ο κύρ Θανά-
σης δέν είχε διαβάσει τά παραμύθια του "Αντερσεν. Εϋ-
τυχώς! Γιατί δέν ξαίρω και γώ τί θάκανε, άν άκουγε
τί του ψέλνανε:

—Κακούρνε! του λέγανε. "Αναίσθητε! "Ασυνείδη-
τε! Τι κακό σου κάναμε; Καμιά δέ θ' άφίσεις άπό
μάς στο τέλος; Βάλτηκες νά μάς ξεκληρίσεις δόποτελα
λοιπόν; Δυο άδεροφούλες μάς άκόμη τίς έφαγε τό σκο-
τάδι. "Ο έδός νά σέ τιμωρήσει.

Δέν πρόλαβαν νά του ψάλουν άλλα, γιατί εκείνος
χώθηκε μέσα. "Ομως αυτές συνέχισαν τό θρήνο τους,
πού τόν έλεγαν κοματιαστά, πότε ή μια πότε ή άλλη.

—"Ω! Χρόνοι δίσεχτοι! Χρόνοι καταραμένοι, πού
ήρθανε για τίς άμοιρες έμάς!

—Είμαστε μια φορά οί κυράδες, οί πριγκηπέσες κι'
οί βασίλισσες του καφενέ! Και τώρα καταντήσαμε νά
ντριπόμαστε για τόν έαυτό μας και νά ζαρώνουμε στη
γωνιά.

—Κι' όμως έμείς είμαστε ή ζωντανή ιστορία αυτού
του τόπου! "Από μάς πέρασαν γενιές και γενιές οί Ρω-
μιοί, άπ' τόν καιρό, πού φοροϋσαν φουστάνελες, ως
τούς τωρινούς μακρουσακάκηδες!

—Εμείς νανουριστήκαμε με τά όνειρα της φυλής,
τούς πόθους, τίς λαχτάρες της, έμείς άπομείναμε έκ-
στατικές κάτου άπό τό βάρος των ειδικών, πού ξεηγού-
σανε τά σχέδια των επιτελείων στις έξορμήσεις του
έθνους, έμείς άκούσαμε άλλους, νά ύμνουν και νά ξετι-
νάζουν τούς πολιτικούς, τούς στρατηγούς, τούς επιστή-
μονες, τούς συγγραφείς.

—Εμείς γενήκαμε τό βήμα για τούς πιό άξιους ή-
τορες, πού διαφώτιζαν τό λαό στις εκλογές, στα κινή-
ματα, στις επαναστάσεις.

—Εμείς είμαστε τό πιό ζωντανό επιχείρημα στα
ρωμαλέα χέρια των Έλλήνων, πού συζητούσανε, για νά
πείσουν με τό ξύλο τά ξεροκέφαλα, πού δέν έπαιρναν
άπό λόγια.

—Εμείς είδαμε πρώτες τή χειραφέτηση της γυναί-
κας, σέ μάς εκήρuxαν τήν ίσοτιμία τους με τούς άντρες,
οί πρώτες ήρωίδες, πού τόλμησαν νά καθίσουν στο κα-
φενείο, ποδοπατώντας τίς προλήψεις!

—"Όλα τά είδαμε μεις, όλα τά ζήσαμε, όλα τά γλεν-
τήσαμε! Και τώρα πού τό πανηγύρι της ζωής φουντώ-
νει, τώρα μάς λένε: δέω! Δέ σάς χρειάζόμαστε! Φτά-
νει! Οί πολυθρόνες είναι καλύτερες. Και γιατί; Γιατί;

"Ακολουθήσε ένα χορικό άπό «άχ» και «βάχ», «αΐ-
μέ» και «συφορά», ενώ τό μελτεμάκι φυσούσε έξγνοια-
στα, χάιδευε τά καλάμια, πού χτυπιόντουσαν τό ένα με
τ' άλλο κι' άπό τή βεράντα μιας γειτονικής πολυκατοί-

κίας, μιὰ ἀδειανή σαιζ λόγκ, ἀνέμιζε τὸ πανὶ της, σὰν παντιέρα, πὺν χυμοῦσε μπροστά, νὰ συμβολίσει τὴν ἐποχὴ τῆς πολυθρόνας, πὺν ἔφτασε.

Ξάφνου οἱ καρέκλες κόψανε τὸ κλᾶμα τους, τὸ μελ-
τεμάκι ἀναδιπλώθηκε στὰ δέντρα καὶ γιὰ λίγο κράτησε
τὸ πέταγμά του — ἔγινε μιὰ σιωπὴ, πὺν μηνοῦσε κάτι
καινούργιο. Ἐνα ζευγάρι ἐρχότανε. Ἐκεῖνος, ψηλὸς καὶ
καλοκαμωμένος, μ' ἕνα ἄσπρο κονκουλάρικο κοστούμι,
πὺν τὸ σακάκι του, μακρὸν κι' ἀπλόχωρο, τοῦ ἀγκάλια-
ζε τὸ γερό του τὸ κορμί. Κι' ἐκεῖνη, κοπέλλα λυγρή,
ἀκούπαγε στὸ μπράτσο του μὲ χάρη κι' ἔβλεπε κανεῖς
τὶς γραμμὲς τοῦ κορμιοῦ της νὰ ξεχωρίζουν κάτου ἀπ'
τὸ μακρὺ της τὸ φουστάνι, πὺν ὁ ἀγέρας τὸ κολλοῦσε
πάνω της. Γέλαστοι καὶ χαρούμενοι κι' οἱ δυὸ τους, ἦταν
ὅλο δροσιά, λὲς καὶ τοὺς ἔφερε τὸ μελτεμάκι. Τὸ γκαρ-
σόνι, πὺν ἔσπεκε μὲ τὸν ἄδειο δίσκο κρεμασμένο στὸ
χέρι του, καθὼς τοὺς παρακολουθοῦσε μὲ τὸ βλέμμα νὰ
περνοῦνε ἀπὸ μπροστὰ του, τετνώθηκε σὲ στάση προσο-
χῆς. Κι' ἐκεῖνοι χωρὶς νὰ τοῦ οῤεῖουν οὔτε μιὰ ματιά,
τράβηξαν δυὸ πολυθρόνες καὶ κάθησαν σ' ἕνα τραπέζι,
ἀντίκου ὁ ἕνας ἀπ' τὸν ἄλλον.

Τότε ἀκούστηκε μιὰ κοριτσίστικη φωνή, θερμὴ, μα-
λακὴ καὶ χαρούμενη ἀπὸ ἕνα ἄδειο τραπέζι, κοντὰ στὶς
καρέκλες, πὺν μιλοῦσε. Δὲ χρειάστηκε πὺν νὰ κατα-
λάβω πὼς ἦταν ἡ φωνὴ μιᾶς πολυθρόνας.

— Δέστε, λοιπόν, αὐτὸ τὸ ζευγάρι, καμμένες κυροῦ-
λες τοῦ παλιοῦ καιροῦ, δέστε αὐτὸ τὸ ζευγάρι καὶ θὰ
καταλάβετε γιατί ὁ κόσμος σὰς ἀφίνει. Εἶναι δυὸ ἐρω-
τευμένοι. Κοιτάζονται στὰ μάτια καὶ τὸ πρόσωπό τους
λάμπει ἀπὸ εὐτυχία. Τὰ κορμιά τους διψᾶνε τὸ ἕνα τ'
ἄλλο κι' οἱ ψυχές τους, αὐτὴ τὴν ὥρα, εἶν' ἀγκυλωμένες
καὶ σπαραττοῦνε σ' ἕνα ἀτέλειωτο φιλί, πὺν δὲν ἔχει
ἀνάγκη νὰ πάρει ἀνάσα. Θὰ νόμιζε κανεῖς πὼς θὰ προ-
τιμοῦσαν νὰ καθίσουν σὲ δυὸ καρέκλες, πὺν θὰ τοὺς
ἄφιναν νὰ χαϊδολογοῦνται καὶ ν' ἀκουμπᾶνε τὰ κορμιά
τους. Ὅμως τὸ βλέπετε: προτιμήσανε τὴν πολυθρόνες,
πὺν τοὺς κρατᾶνε σ' ἀπόσταση τὸν ἕναν ἀπ' τὸν ἄλλο.
Ὁ ἔρωτάς τους δὲν εἶναι ἀπαιτητικός. Ὑποχωρεῖ! Κά-
νει θέση! Κάνει τόπο νὰ σταθεῖ ἀνάμεσό τους κι' ἔνα-
λλος—αὐτοὺς πὺν γεμίζει τὸ χῶρο, πὺν τοὺς χωρίζει.

— Αὐτὴ, καλέ, τρελάθηκε, ἔτριξε μὲ κακία μιὰ γέ-
ρικη καρέκλα. Βλέπετε σεῖς κανέναν ἄλλο ἀπ' αὐτοὺς
τοὺς δυὸ, πὺν νὰ κάθεται κοντὰ τους;

— Ὁχι! Ὁχι! ἔτριξαν ὅλες μαζί οἱ γοιτὲς καρέκλες,
μὰ ἡ νεαρὴ πολυθρόνα δὲν ταράχτηκε.

— Εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνο, πὺν δὲ βλέπετε! Εἶναι ἡ
προσωπικότητα τοῦ καθενός. Ὁ ἕνας ἀγαπάει τὸν ἄλλο,
μάλιστα! Ἀλλὰ μὲ τὴν ἀπόσταση, πὺν στέκουν, εἶναι
σὰ ν' ἀγωνίζονται νὰ κρατήσουν ὁ καθένας τὴν προσω-
πικότητά του ἀπείραχτη ἀπ' τὸν ἔρωτα τοῦ ἄλλου.

— Δὲν καταλαβαίνω τίποτα, πετάχτηκε μιὰ καρέκλα
μὲ σπασμένο τὸ ἕνα ξύλο τῆς ράχης της.

— Θὰ καταλάβεις, τῆς ἀποκρίθηκε μιὰ ἄλλη πολυ-
θρόνα μὲ πράσινο πανί, ὅταν μάθεις πὼς αὐτό, πὺν γί-
νεται τώρα μὲ τοὺς ἐρωτευμένους, εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἀν-
τίθετο ἀπὸ κείνο, πὺν γινότανε στὰ χρόνια τὰ δικά σας.
Τὸ ἰδανικὸ τοῦ τέλειου ἔρωτα, τότε, ἦτανε μιὰ ψυχὴ σὲ
δυὸ σώματα. Τὸ νὰ βλέπουν οἱ ἐρωτευμένοι τὸν κόσμο
μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, νὰ μεταχειρίζονται τὰ ἴδια λόγια,
τὶς ἴδιες ἐκφράσεις, ἦτανε τὸ δείγμα γιὰ μιὰ τέλεια ἔνω-
ση. Ἐλεγον πὼς ἔγιναν ἕνα. Ἡ ἀλήθεια εἶναι, πὼς
καθὼς πολεμοῦσαν νὰ μοιάσουν ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλο,
ἔχαναν κι' οἱ δυὸ τὴν προσωπικότητά τους κι' ἔβγαίνε
μιὰ προσωπικότητα τρίτη, πὺν δὲν ἦταν οὔτε ὁ ἕνας
οὔτε ὁ ἄλλος. Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος ἀρνεῖται μιὰ τέ-
τοια αὐτοκτονία. Πάει στὸν ἔρωτα ὀπλισμένος μ' ὅλη

τοῦ τὴν προσωπικότητα, γιατί δὲ βλέπει γιὰ ποῖο λόγο
πρέπει νὰ τὴ χάσει.

— Μπᾶ; γέλασε κοροϊδευτικὰ μιὰ καρέκλα, πὺν εἶχε
δεμένα τὰ γέρικα πόδια της μὲ σύρμα. Καὶ λὲς πὼς
αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνει; Αὐτὸ εἶν' ἀντίθετο μὲ τοὺς φυ-
σικοὺς νόμους. Πὼς φαίνεται πὺν δὲν ξαίρετε τίποτε
ἀπ' τὸν κόσμο! Ὁ φυσικὸς νόμος λέει: ὅπου ὑπάρχουν
δυὸ ἄνθρωποι, βγαίνει πάντα ἕνας τρίτος, πὺν τοὺς ἀν-
τιπροσώπευε καὶ τοὺς δυὸ. Κι' ὅχι μόνο ὅταν εἶναι
δυὸ, μὰ καὶ περισσότεροι. Πάντα βγαίνει ἕνας τρίτος
ἀπ' ὅλους. Μπορεῖ νὰ εἶναι ἄνθρωποι κάθε εἶδος. Ἀπὸ
τοὺς τεχνίτες, ὡς τοὺς διανοοῦμενους. Οἱ τσαγκαράδες,
πὺν βγάζουν ἕνα τύπο παπουτσιῶν, κι' οἱ συγγραφεῖς,
πὺν βγάζουν μιὰν ἐπιθεώρηση, χάνουν ὁ καθένας τὴν
προσωπικότητά τους σὲ μιὰ νέα, πὺν τοὺς ἀντιπροσω-
πεῖνε ὅλους. Ἄν δὲν εἴσατε τόσο νεαρές, θὰ τὰ ξαί-
ρατε αὐτά.

Οἱ πολυθρόνες, πὺν ἡ λέξις «νεαρές» φάνηκε ἀπὸ τὴ
μουρμούρα, πὺν ἔκαναν, πὼς τὶς πρόσβαλε, δὲν ἄφισαν
τὴν ἀνάπρη καρέκλα χωρὶς ἀπάντηση. Μιὰ ἀπ' αὐτὲς
μὲ κόκκινο πανί, πῆρε ἀμέσως τὸ λόγο.

— Δὲν εἴσατε τόσο νεαρές ὅσο φαίνοσαστε! Νεα-
ρές μπορεῖ ν' αἰμαστε γιὰ τὸν πολὺ λαό, ἀλλὰ ὑπάρχουμε
ἀπὸ χρόνια πολλὰ. Ἄν τώρα πληθύνουμε, εἶναι γιατί
τώρα μόλις ἦρθε ἡ σειρά μας νὰ κατακτήσουμε τὸν κό-
σμο. Στὸ μεταξύ, παρακολουθήσαμε καὶ μετὰ τὴ ζωὴ
καὶ ξαίρουμε πολλὰ πράματα.

— Ἐγώ, ἔφαρνα, ἄρχισε νὰ λέει μιὰ ἄλλη πολυθρό-
να, πάνον σ' αὐτὸ πὺν λέτε γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, πὺν
χάνουν τὴν προσωπικότητά τους, ἄκουσα ἕνα βουλευτὴ
νὰ λέει στὴ γυναῖκα του: «Ἀνάθεμά με ἂν ξαίρω τί
ψηφίζω σὲ κείνη τὴ Βουλὴ. Ἀλλὰ εἶμαι ἀποφασισμέ-
νος νὰ ψηφίσω κι' ἄλλα ψηφίζω. Εἶναι σὰν κάποιοι
ἄλλοι νὰ μπαίνει στὸ μυαλό μου».

— Αὐτοὺς ὁ ἄλλος εἶναι ὁ τρίτος, πὺν βγαίνει ἀπ' ὅ-
λους τοὺς βουλευτὲς μαζί, ἔκανε ἡ προηγούμενη πολυ-
θρόνα. Καὶ καλὰ μὲ τὸ βουλευτὴ, κάτι πάει κι' ἔρχεται!
Γιατ' εἶναι μαζί μὲ τοὺς ἄλλους τὴν ἴδια ὥρα, στὸ ἴδιο
μέρος. Μὰ τί νὰ πῶ ἐγὼ γιὰ ἕναν ἀκαδημαϊκὸ, πὺν δὲ
μποροῦσε νὰ ἐξηγήσει γιατί στὰ γενικὰ ζητήματα, εἶχε
τὴν ἴδια ἰδέα μὲ τὸ μανὰβη τῆς γειτονιάς του. Δὲ θὰ
μοῦ πῆτε, βέβαια, πὼς ὁ ἀκαδημαϊκὸς κι' ὁ μανὰβης
εἶχανε τὴν ἴδια προσωπικότητα. Ἀλλὰ μπροστὰ στὰ γε-
νικὰ ζητήματα ἔβγαίνε ἕνας τρίτος, πὺν μιλοῦσε καὶ μὲ
τὸ στόμα τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ καὶ μὲ τὸ στόμα τοῦ μανὰβη.

— Καλὰ ὅταν ὁ τρίτος βγαίνει καὶ μιλάει μὲ τὸ στό-
μα καὶ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ καὶ μὲ τὸ στόμα τοῦ μανὰβη,
εἶπε μιὰ σταχτιά πολυθρόνα. Γιατὶ στὸ τέλος—τέλος
ὑπάρχουν ἀκαδημαϊκοί, πὺν δὲν ἔχουν καθόλου περισσό-
τερο νοῦ ἀπὸ τοὺς μανὰβηδες. Μὰ τί νὰ πεῖς γιὰ μιὰ
δημόσια συγκέντρωση. Ἐκεῖ πᾶνε ἄνθρωποι λογῆς—λο-
γῆς ν' ἀκούσουνε κάποιοι πὺν θὰ μιλήσει. Ὡς τὴν
ὥρα, πὺν θ' ἀρχίσει ὁ ρήτορας, ὁ καθένας διατηρεῖ τὴν
ἀνεξαρτησία του, σκέφτεται μὲ τὸν τρόπο του. Κι' ἂν
ζῦγιζε κανεῖς τὰ μυαλά τους, θ' ἄβρισκε πὼς θὰ ἦταν
ἀδύνατο, τόσο διαφορετικοὶ ἄνθρωποι, νὰ βρεθοῦνε στὸ
τέλος σύμφωνοι μὲ τὸ ρήτορα. Κι' ὅμως στὸ τέλος τοῦ
λόγου ἀκούγονται βροντερὰ χειροκροτήματα. Τί ἔγινε;
Ὁ ρήτορας, πὺν εἶχε ἀνθρώπους τόσο διαφορετικούς
μπροστὰ του, μπόρεσε νὰ τοὺς ἱκανοποιήσει ὅλους; Ὁχι!
Αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατό. Κι' ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς δὲν
ἱκανοποίησε κανένα. Μὰ οὔτε καὶ θέλησε ὁ ρήτορας τέ-
τοιο πρᾶμα. Ὁ ρήτορας ἀπλοῦστατα ἱκανοποίησε ἕναν
ἄνθρωπο καὶ μόνο: τὸν τρίτο! Ἐκεῖνον πὺν ἔβγαίνε
ἀπ' ὅλους μαζί. Μὰ θὰ πεῖτε, αὐτοὺς πρέπει ν' αἰνᾶ
ἄνθρωπος καταπληχτικὸς γιὰ νὰ βγάλει στὸ ἀνε-σβῆσε
τὸν ἄνθρωπο, πὺν θὰ ἦταν ἡ συνισταμένη ἀπ' ὅλους

τοὺς ἀκροατὲς του. Ἐτσι θᾶταν, ἂν ὁ ρήτορας ἔκανε
κάτι τέτοιο! Μὰ ὁ ρήτορας ἔκανε κάτι ἄλλο πολὺ ἀπλοῦ-
στερο: κατασκεῖασε ἕναν ἄνθρωπο, ὅπως τοῦ ἄρεσε καὶ
σ' αὐτὸν μίλησε. Ὅπως ἦταν ἐπόμενο τὸν ἱκανοποίησε.
Γιατὶ τώρα αὐτὸ τὸν ἄνθρωπο τὸ φανταστικὸ τὸν πα-
ραδέχτηκαν τόσο διαφορετικοὶ ἀκροατὲς καὶ εἶδαν κα-
θένας τὸν ἑαυτοῦ τοῦ σ' αὐτὸν κι' ἔτσι παραδέχτηκαν καὶ
τὸ λόγο τοῦ ρήτορα; Αὐτὸ εἶν' ἄλλο ζήτημα.

— Μοῦ ἐπιτρέπετε; Τὴν ἔκοψε μιὰ ἄλλη πολυθρόνα.
Εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἴδιο ζήτημα μὲ τοῦτο: Ἄν ἕνας ἄν-
θρωπος μέσα στὴν ὁμαλὴ πορεία τῆς ζωῆς, τὴν ὥρα
ἔφαρνα, πὺν κάθεται στὸν καφενὲ καὶ πίνει τὸν καφέ του,
ἔβλεπε κάποιον ἄλλο νὰ στέκει μπροστὰ του κι' ἀφοῦ
τὸν κοιτοῦσε λίγη ὥρα σιωπηλὸς καὶ ταραγμένος, ἔπαιρνε
κατόπι μιὰ πόζα δραματικὴ κι' ἄρχιζε νὰ τοῦ μιλάει
ἀργά, καμπανιστὰ καὶ μὲ στόμφο, γιὰ τὴν πολιτικὴ κα-
τάσταση, ὁ ἄνθρωπός μας, πὺν γι' αὐτόν, ἡ φυσικότητά
στὴν κομβένια εἶναι τὸ μεγαλύτερο χάρισμα τοῦ λόγου
καὶ μιὰ ἐγγύηση πὼς ὁ ἀντικρινὸς του στέκει στὰ καλά
του, θᾶκανε ἕνα ἀπὸ τὰ δυὸ: εἴτε θὰν τῶβαζε στὰ πό-
δια, μὲ τὴν πεποίθηση πὼς αὐτοὺς πὺν τοῦ μιλάει εἶναι
τρελός, εἴτε θὰ τρελαινότανε ὁ ἴδιος ἀπ' τὰ γέλια.
Πάρτε τώρα αὐτοὺς τοὺς ἴδιους ἀνθρώπους σ' ἕνα
θέατρο, ὅπου ἔχουν μαζευτεῖ χιλιάδες ἄνθρωποι. Ὁ
«τρελὸς» ἀνεβαίνει στὴ σκηνὴ καὶ κάνει τὰ ἴδια, πὺν
ἔκανε στὸ καφενεῖο. Κοιτάει πρῶτα γιὰ λίγη ὥρα τὸ πλῆ-
θος σιωπηλὸς καὶ ταραγμένος, παίρνει κατόπι μιὰ πόζα
δραματικὴ κι' ἀρχίζει νὰ μιλάει ἀργά, καμπανιστὰ καὶ
μὲ στόμφο γιὰ τὴν πολιτικὴ κατάσταση. Ὁ «φρόνιμος»
οὔτε στὰ πόδια τὸ βάζει οὔτε σπάει στὰ γέλια. Ἀντί-
θετα, τὸ βρίσκει πολὺ φυσικὸ τώρα νὰ τοῦ μιλοῦνε ἔτσι:
ἀργά, καμπανιστὰ καὶ μὲ στόμφο. Παραδέχεται τώρα
πὼς ἡ μορφὴ τοῦ λόγου ἡ σωστὴ κι' ἡ φυσικὴ εἶναι
αὐτὴ. Γιατί; Γιατὶ τώρα δὲν εἶναι ἄτομο, ἀλλὰ τὸ μό-
ριο ἀπὸ ἕνα πλῆθος. Αὐτὸ τὸ μόριο, λοιπόν, ἔχει ἀκρι-
βῶς τὴν ἀντίθετη ἰδέα γιὰ τὴ φυσικότητα τοῦ λόγου ἀπὸ
κείνη, πὺν ἔχει τὸ ἄτομο. Αὐτὴ ἡ ἀλλαγὴ, πὺν γίνεται
στὴν ἀντίληψή του γιὰ τὴ μορφὴ τοῦ λόγου, δὲ σταμα-
ταεῖ, ὡστόσο, μόνο στὴ μορφὴ. Προχωρεῖ καὶ στὴν οὐ-
σία, στὶς ἔννοιες πὺν ἀραδιάζει ὁ ρήτορας μὲ τὸ στόμφο
του. Μπορεῖ ὁ ἄνθρωπός μας κατὰ βάθος νὰ διαφωνεῖ
μὲ τὸ ρήτορα. Μὰ ὅχι μόνο δὲν τολμάει νὰ τὸ φανερώ-
σει, ἀλλὰ πνίγει τὴν ἡλίθια διαφωνία του καὶ στὸ τέλος
χειροκροτεῖ καὶ φωνάζει στὸν «τρελὸ»: πὲς τα χρυσό-
στομε! Κεῖνη τὴν ὥρα ὁ ἄνθρωπός μας αἰσθάνεται πὼς
ὁ ἄλλος ἐκφράζει τὰ δικά του αἰσθήματα καὶ τὶς δικές
του σκέψεις. Κι' ἔνωσε τόσο χαρὰ μ' αὐτό, τόσο συγκί-
νηση, τόσο ἀπολύτρωση, ὅπως λένε, πὺν καὶ μετὰ
μόνος δὲν προσπαθεῖ νὰ βασανίσει μὲ τὴ λογικὴ του
αὐτὰ πὺν ἄκουσε, ἀλλὰ νὰ διατηρήσει τὴ συγκίνηση πὺν
τοῦ ἔδωσε ὁ ρήτορας. Αὐτὸ σημαίνει, πὼς καὶ μετὰ τὴ
συγκέντρωση, ὁ ἄνθρωπός μας δὲ θέλει νὰ εἶναι ἄτομο,
ἀλλὰ τὸ μόριο ἀπὸ ἕνα πλῆθος, γιατί τὸ πλῆθος ἔχει
αὐτὸ τὸ χαρακτηριστικὸ: νὰ σκέφτεται μὲ τὸ αἰσθημά
του, πρᾶμα τόσο γελοῖο, ὅσο καὶ τὸ νὰ σέρνεται κανεῖς
μὲ τὴν κοιλιὰ.

— Γελοῖο τὸ λὲς ἐσὺ αὐτό, ἀδερφοῦλα μου; φώναξε
τώρα μιὰ ἄλλη πολυθρόνα μὲ μπῆξ πανί. Μὰ, αὐτό,
ἐξακολούθησε, εἶναι τὸ βασικὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα
τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἐποχὴ τῆς καρεκλοκρατίας. Ἡ με-
γάλη τρομάρα τοῦ ἀνθρώπου σ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ εἶναι ὁ
ἑαυτός του. Ὅλα τὰ δέχεται, ὅλα τ' ἀνέχεται, ὅλα τὰ
παραδέχεται, φτάνει μόνο μὴν τοῦ πεῖς νὰ λύσει ἕνα γε-
νικὸ ζήτημα μὲ τὸ μυαλό του. Πόσες εἶναι οἱ βασικὲς
θρησκείες σ' ὅλο τὸν κόσμο, πὺν ἀγκυλιάζουν χιλιάδες
ἐκατομμύρια ἀνθρώπους; Τρεῖς; Τέσσαρες; Πέντε; Με-
τρημένες στὰ δάχτυλα. Καὶ τὰ βασικὰ κόμματα, πὺν διευ-

θύνουν τὶς τύχες τῆς πολιτισμένης ἀνθρωπότητας σ' ὅλο
τὸν κόσμο εἶναι ἀκόμα λιγώτερα. Δύο ἢ τρία. Καὶ παν-
τοῦ τὰ ἴδια. Ἀναρωτιέμαι καμμιὰ φορὰ, ἂν αὐτοὺς ὁ
πολυμήχανος ἄνθρωπος, πὺν κατόρθωσε ν' ἀνακαλύψει
πὼς ὁ πλανήτης του εἶναι ἕνα μόριο σκόνης μέσα στὸ
σύμπαν καὶ πὼς ἕνα μόριο σκόνης εἶναι ἕνα ἄλλο σύμ-
παν, ἂν δὲ μπορεῖ νὰ βρεῖ στὰ γενικὰ ζητήματα ἄλλες
λύσεις ἀπὸ κείνες πὺν δίνουν οἱ θρησκείες καὶ τὰ κόμ-
ματα. Εἶμαι βέβαιη πὼς θὰ μποροῦσε ἂν δὲν εἶχε αὐτὸ
τὸν τρόπο τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ καὶ τὴ λατρεία στὸ πλῆθος.
Ἐνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους σοφοὺς τῶν ἀνθρώπων
βρῆκε νὰ πεῖ γιὰ τὸ μοναχικὸ ἄνθρωπο, πὼς «τὸ μονῆ-
ρες ἡ θρησκεία ἡ θεός! Κι' ὁ λαὸς ἐλάτρευε τὸ πλῆθος
τόσο, ὥστε κοντὰ σ' αὐτὸ νὰ περιφρονεῖ καὶ τὸ θάνατο,
λέγοντας πὼς «ὅποιοι πεθαίνει μὲ πολλοὺς τὸ χάρο δὲ
φοβάται». Ἐκεῖνο, λοιπόν, πὺν συνδέει κάθε φορὰ
τοὺς ἀνθρώπους μεταξύ τους εἶναι τὸ αἶσθημα κι' ὅχι
ἡ λογικὴ. Δὲ θὰ μποροῦσε τάχα οἱ ἄνθρωποι νὰ συν-
δέονται μεταξύ τους, ἀλλὰ μὲ τὴ λογικὴ; Ἀσφαλῶς ναι,
ἀλλὰ ἐδῶ ὑπάρχει μιὰ δυσκολία. Γιατὶ ἐνῶ τὸ αἶσθημα
ἀνοίγει τὸν παράδεισο τοῦ ἀνευθύνου, ἡ λογικὴ ὁδηγεῖ
κατ' εὐθείαν στὴν κόλαση τῆς εὐθύνης. Ὁ ἄνθρωπος,
ὅχι μόνο συγχωρεῖ στὸν ἑαυτοῦ κατὰ πράξη, πὺν τὴν
ἐμπνέει τὸ αἶσθημά του, ἀλλὰ τὴν πλαισιώνει καὶ μὲ
μιὰ μυστικὴ ἀγιότητα ἡ μὲ μιὰν ἔξαρση ἡρωϊσμοῦ.
Ἐνῶ οἱ πράξεις, πὺν ἀπορροῶν ἀπὸ τὴν λογικὴ του
πρέπει νὰ βρίσκονται σ' ἕναν ἀδιάκοπο ἔλεγχο γιὰ τὴν
ὁρθότητά τους. Στὴν πρώτη περίπτωση παίρνει μιὰ
παραίσθηση ἐλευθερίας. Στὴ δεύτερη αὐτὸ τὸ αἶσθημα
ἐξατμίζεται μέσα στὸν ἀδιάκοπο ἔλεγχο.

— Σ' αὐτὸ ἀπάνου, ἐξακολούθησε ἡ γειτονικὴ της πο-
λυθρόνα, νομίζω πὼς ποντάρισαν στὴν ἐποχὴ τῆς καρε-
κλοκρατίας, τὰ πολιτικὰ κόμματα. Μίλησαν πάντα στὸ
αἶσθημα τοῦ λαοῦ, ἀκόμα κι' ἐκεῖνα τὰ κόμματα πὺν
ἦταν ἐξοπλισμένα μὲ μιὰ αὐστηρὰ ἐπιστημονικὴ κοσμο-
θεωρία. Δὲ ζήτησαν ὁπαδούς, πὺν νὰ τοὺς κέρδισαν μὲ
τὴ λογικὴ ἐξηγήση τῶν ζητημάτων. Ζήτησαν «πιστούς».
Κι' ἔτσι ἡ «πίστη» σ' ἕνα κόμμα, πὺν κανονικὰ θᾶπρεπε
νᾶναι λόγος διαγραφῆς, ἔγινε προσὸν μοναδικό. Ὁ «πι-
στὸς» στὸ κόμμα, ἔπρεπε νὰ παραδώσει τὴ λογικὴ του
στὰ χεῖρα τῶν ἀρχηγῶν του. Καὶ τὴν παρέδιδε εὐχαρί-
στως! Ἐτσι ἀντίθετα μὲ τὸ σοφὸ πὺν ἔλεγε «σκέφτομαι
ἀρα ὑπάρχω», αὐτοὺς αἰσθανότανε πὼς ὑπάρχει ἀπὸ τὴν
ὥρα πὺν ἔπαυε νὰ σκέφτεται. Ἀπὸ κείνη τὴν ὥρα ἦταν
ἱκανὸς γιὰ ὅλα. Μποροῦσε κανεῖς νὰ θυμηθεῖ αὐτοὺς
τοὺς ὁπαδούς στὶς μεγάλες διαδηλώσεις τους. Τὰ «συν-
θήματα» πὺν γύρω ἀπ' αὐτὰ ἔπρεπε νὰ ξελαργυγάζον-
ται στοὺς δρόμους «αὐθόρμητα», ἔχιναν κατασκευασθεῖ
ψυχρὰ καὶ ὑπολογισμένα στὰ κομματικὰ ἐργαστήρια,
πὺν ἔδιναν μ' αὐτὰ τὴν πεμπτοσύνη τῆς τρεχούμενης πο-
λιτικῆς. Ὑστερὰ τὰ ψιθύριζαν στοὺς ὁπαδούς ἡ τοὺς
τὰ φώναζαν μὲ τηλεβόα κι' ἄλιμονο σὲ κείνον, πὺν θὰ
τολμοῦσε νὰ πεῖ κάτι δικό του, πὺν τοῦκοψε τὸ ἔσοδό του
σὲ μιὰ στιγμή ἐνθουσιασμοῦ: μιὰ καρπάζια θὰ τοῦ ὑπεν-
θύμιζε πὼς δὲν ἔπρεπε νὰ καταστρέφει τὴν ὑπεροχὴ
σοφῆς διάταξης καὶ συγκρότησής τῶν συνθημάτων, πὺν
ἦσαν ἀπὸ «πάνου». Αὐτὸ τὸ «πάνου» δὲν ἦταν ὁ οὐ-
ρανός, ἀλλὰ κάτι παρόμοιο: ὁ ἀρχηγός. Καὶ ἀρχηγὸς ση-
μαίνει προφήτης. Γιατὶ τώρα ὁ ἀρχηγὸς πρέπει νᾶναι ὁ
προφήτης, πὺν ἔχει πάντα δίκιο, αὐτὸ δὲν τὸ ἐξηγεῖ
— ἄλιμονο— οὔτε ἡ πολιτικὴ τους, οὔτε ἡ ἑξαιρετικὴ
πνευματικὴ τους δύναμη, ἀλλὰ μόνο τὸ ἀπέραντο κενὸ
καὶ ἡ πνευματικὴ ἀδυναμία τῶν ὁπαδῶν τους. Οἱ ἄν-
θρωποι αὐτοὶ εἶχαν γίνε εὐτυχῆς, μόνο γιατί ἐπαψαν
οἱ ἴδιοι νὰ σκέφτονται κι' ἀνάθεσαν σ' ἕναν ἄλλο νὰ
σκέφτεται γιὰ λογαριασμό τους. Ἀπ' αὐτὴ τὴν «εὐτυχία»
ἔβγαλε ἡ προφητικὴ δεινότητα καὶ ἡ μεγάλη ὑπεροχὴ

Άνοιχτό γράμμα

στο διευθυντή και σκηνοθέτη του «Εθνικού Θεάτρου»
για την παράσταση της «Ορέστειας»

Παλιέ μου φίλε!

Ίσως σήμερα ποτέ δεν είχες άλλη δημόσια εμφάνιση εκτός από τις παραστάσεις σου. Μερικοί φίλοι σου είχαν τη γνώμη πως σά σκηνοθέτης, και μάλιστα με τις δικές σου φιλοδοξίες, καλό θάτανε να θεμελιώσεις και θεωρητικά με μια πραγματεία σου τις απόψεις σου τουλάχιστο για την ερμηνεία του αρχαίου δράματος, αν όχι και γι' άλλα επίμαχα και σοβαρά ζητήματα του θεάτρου. Είχαν αυτή τη γνώμη, μα δεν επιμένανε. "Επί τέλους ένας σκηνοθέτης μπορεί να πει κανείς πως εκφράζεται αυθεντικότερα με το σκηνοθετικό έργο του, με την πρακτική του, παρά με τη θεωρητική θεμελίωση του αισθητικού «πιστεύω» του. Άλλο θεωρία κι άλλο πράξη και το θέατρο είναι προπάντων πράξη. Αυτό σ' έκανε τόσα χρόνια να σωπαίνεις. Κι αυτό υποχρέωσε στο παρελθόν αληθινούς φίλους σου να μιλήσουν συχνά για λογαριασμό σου όταν κατάφωρα σε άδικούσανε.

Άλλοι όμως που τότε δε σε χωνεύανε ίσως γιατί και σύ τους είχες στο στομάχι, λέγανε πως δεν έγραφες ποτέ επειδή τίποτα ουσιαστικό δεν είχες να πεις. Διαδίδανε πως αν μιλούσες δημοσία, θά την πάθαινες σαν τον τούρκο μπέη που περνούσε για σφοδρό μόνο και μόνο γιατί ποτέ δεν άνοιγε το στόμα του και που όταν επί τέλους αναγκάστηκε μια φορά να το άνοιξει, από Σολομώντας που νομιζότανε έγινε μπαϊγνιο και των σκύλων.

Μ' αυτούς τους άλλους έμεις ποτέ δε συμφωνήσαμε. Όπως ξέραμε τις αδυναμίες σου, ξέραμε και τις αρετές σου. Ξέραμε τον καημό και τις ανησυχίες σου. Πολλές φορές ύστερ' από την παράσταση καθόμαστε και κουβεντιάσαμε κι άλλες τόσες μās βοήθη κι αυγή να συζητάμε πάνω στις αμφιβολίες μας ή ν' ανασκευάζουμε τις αμοιβαίες πλάνες μας.

Γιατί λοιπόν ύστερα από την επίμονη σιωπή σου

στην πολυθρόνα, χωρίς να λογαριάζει αν είναι και πολύ κομπή. «Αραιώσατε!» είναι το σύνθημά του. Κι' ο πόθος του θάναυ' αναπτύξει όσο μπορεί την προσωπικότητά του. Άνεση γυρεύει, τόπο, χώρο, ξανάσα! "Ετσι προτιμάει να βλέπει και την αγαπημένη του ακόμα σε μιάν απόσταση. Είναι σα να της λέει: «Είμαι δικός σου!» Άλλα θέλω νάμαι αυτός, που είμαι. Κάνε πιά πόρα».

Μ' αυτά τα λόγια θυμήθηκα το ζευγαράκι που ήρθε πριν. Δεν τους είδα. Το καφενείο στο μεταξύ είχε γεμίσει κόσμος και τ' αστέρια φάνηκαν στον ουρανό. Το ζευγαράκι είχε φύγει. Μα το μελεμάκι, που δυνάμωσε τώρα, έστησε το τραγούδι στα πεύκα του Λυκαβηττού και μου μαρτυρούσε που βρίσκονταν. Αυτό το τραγούδι το πρόσερα. Και μου φάνηκε πως ήταν το τραγούδι του ελεύθερου ανθρώπου, του ανθρώπου, που βγαίνει από τη στρουγγα της μάζας για να πλάσει μια κοινωνία, που δε θά είναι η τυφή κι' ένστικτώδης ένωση από μόρια της ανθρωπότητας, αλλά μιάς κοινωνίας από ανθρώπους σωστούς, άκέρειους, που δαχουν να της δώσουν, ο καθένας, μιάν άκέρια προσωπικότητα.

Ν. ΚΑΤΗΦΟΡΗΣ

του άρχηγού. Κι' είδαμε έτσι «άρχηγους» ν' ανακηρύσσονται «πρώτοι ξεγάτες» ή «πρώτοι άγρότες» ή «πρώτοι συγγραφείς» ή «πρώτοι καλλιτέχνες», ένω δεν ήτανε παρά τα πρώτα χωνιά, που διαλαλούσανε τη μωρία των παδών τους. Κι' είδαμε άλλους, ανθρώπους με «πόστο», που αν και δεν είχαν «ιδέαν μουσικής», δογματίζαν, ωστόσο κι' έβρισκαν σκάτους τους πιά καλούς μουσουργούς της χώρας τους. Κι' αυτοί, πάλι, που είχαν επίσης τη νοστορία του παδού, έβρισκαν, πραγματικά, πως αν κι' έφαγαν τη ζωή τους με τη μουσική, αυτοί δεν ήσαν τί τους γίνεται, και θεωρούσαν τον έναν τους ευτυχισμένο, γιατί «ο άνθρωπος με το πόστο», χάρη στις προφητικές ιδιότητες του πάνσοφου άρχηγού, τους άνοιγε επί τέλους, τα μάτια! Γιατί οι άρχηγοί, παρ' όλη την παντοδυναμία, που τους έδινε η άπυλλοτρίωση των παδών τους από τη λογική τους, καλού-κακού τους είχαν απαγορεύσει τη διαφωνία μαζί τους. Γιατί, καλό ήτανε βέβαια, που δε σκεφτότανε οι παδοί τους, μα δεν ξαίριες καμιά φορά τί γίνεται! Κι' όποιος, λέει, φυλάει τα ρούχα του έχει τα μισά. Μα για νάμαστε δίκαιοι, στο τέλος αυτή η απαγόρευση της διαφωνίας, δεν έβγαίνει σε καλό μόνο για τους άρχηγούς, μα και για τους ίδιους τους παδούς. Γιατί μπορούσαν να διατηρούν την ευτυχία, που κέρδισαν από την άπαλλοτρίωση της λογικής τους, πίσω από το έργο άδυτο της κομματικής πειθαρχίας. "Ετσι, αν έβλεπαν το στραβό μέσα στο κόμμα τους, έκαναν το κάθε τι για να βοηθήσουν στην επικράτηση του στραβού. Κι' αυτό, αντί να τους γιομίζει ντροπή για την πνευματική τους άναδρία, τους έδινε την παράδοξη ίκανοποίηση πως θυσίαζαν άκόμα και τις ιδέες τους, για χάρη των... ιδεών τους! Αυτός ο φαύλος κύκλος είναι άκριβώς ο μοιραίος κύκλος του ανθρώπου, που παραιτείται από τη λογική του. Και το πράγμα δεν είναι μόνο γελοίο, μα και τραγικό, όταν σκεφτεί κανείς πόσοι και πόσοι άπλοί και γενναίοι άνθρωποι, χαθήκανε σ' αυτά τα τελευταία άνήσυχα χρόνια για ιδέες, που τις «πίστευαν» τυφλά, χωρίς να ξαίρουν απ' αυτές τίποτε άλλο, εκτός μόνο πως είχαν το καθήκον να πεθάνουν γι' αυτές. "Όσο κι' αν είναι συγκινητική μια τέτοια έξαρση, δε μπορεί κανείς να μη συλλογιστεί με τοια έξαρση, δε μπορεί κανείς να μη συλλογιστεί με θλίψη, που φέρνει τον άνθρωπο αυτή η άπαλλοτρίωση από απ' τη λογική του. Γιατί αν ο άνθρωπος είναι ίκανός για τέτοιες πράξεις, πόσο πιά γόνιμες δε θά γίνονταν οι πράξεις του κι' οι θυσίες του, αν τις εφώτιζε η λογική.

Μιά σιωπή έπεσε άνάμεσα στις πολυθρόνες, μιά σιωπή που θάχε να πει πολλά σε πολλούς φλύαρους ανθρώπους αν κι' αυτοί σάπαιναν μαζί τους. Και σα να θέλε να σάσει τη βαρεία άτμόσφαιρα, που έπεσε, μιά φρεσκοβαμμένη πολυθρόνα εξακολούθησε:

—Όστόσο θάταν άδικο να υποθέσει κανείς πως αυτή η παραίτηση του άτόμου απ' την άτομικότητά του, του προσώπου απ' την προσωπικότητά του, ήταν φαινόμενο, που αφορούσε μόνο τα άτομα και τα πρόσωπα. Γιατί, όπως αυτά έχουν μια προσωπικότητα, έτσι έχουν κι' οι κοινωνικές τάξεις, που άνήκουν. Λοιπόν αυτή η παραίτηση άγκάλιασε ολόκληρες κοινωνικές τάξεις και μάλιστα στα ζητήματα της καθημερινής ζωής. Οι μικροαστοί, ξαφνα, σπαιαλούσαν τη ζωή τους σε προσπάθεια για να μοιάσουν τους άστούς, οι εργάτες κοίταζαν να μοιάσουν τους μικροαστούς κι' οι κάτοικοι των χωριών τους κατοίκους των πόλεων. Ήταν χαρακτηριστική αυτή η τάση των πιά διαφορετικών ανθρώπων να μοιάσουν μεταξύ τους, άκόμη κι' αν το πράγμα ήταν αντικειμενικά άδύνατο. Δεν τους ήτανε βάρος η δική τους προσωπικότητα μονάχα, αλλά κι' ο χαρακτήρας της τάξης τους. Μα άκόμη κι' η διαφορά του φύλου άνάμεσα

σ' άντρες και γυναίκες, ως κι' αυτή θάλεγε κανείς πως τους στενοχωρούσε και κοιτούσαν όσο μπορούσε να μακρύνουν τις όρατες διαφορές, που τους χώριζαν. "Ετσι οι άντρες, με τα καλοξυρισμένα τους πρόσωπα και τ' άνοιχτά κοντομάνικα πουκάμισα, πάσκιζαν να μοιάσουν στις γυναίκες. Κι' αυτές πάλι απ' την πλευρά τους έκαναν προσπάθεια να μοιάσουν τους άντρες. "Εκοβαν τα μαλιά τους άλα γκαρσόν, φορούσαν ζακέτες, γραβάτες και κάποτε πανταλόνια.

—Ήταν, πήρε το λόγο τώρα μιά άλλη πολυθρόνα που δε μίλησε, η φυσική συνέπεια της καρεκλοκρατίας. Οι καρέκλες, καθώς γέμιζαν τα καφενεία και ξεχύνονταν στα πεζοδρόμια και πλημμύριζαν τις πλατείες, καθώς στοιβάζονταν ή μια κοντά στην άλλη σε πυκνές σειρές σ' όλους τους χώρους, που γινότανε δημόσιες συγκεντρώσεις, έδιναν ύποχρεωτικά στους ανθρώπους την αίσθηση πως ήταν κολλημένοι ο ένας με τον άλλο, σε μια μάζα πυκνή κι' έτσι δεν έβλεπε κανείς το λόγο για να έχει μια χαρακτηριστική διαφορά με τον παλινό του, να έχει δηλαδή μια προσωπικότητα.

—Το περίεργο είναι, είπε τώρα μιά άλλη πολυθρόνα, πως και η αισθητική άκόμα του ανθρώπου, επηρεάστηκε από την έλλειψη του χώρου. Στην εποχή της καρεκλοκρατίας, το ιδανικό της δημοφιλίας ήταν η κομπότση. Τα ρούχα έπρεπε νάναι κομπά δηλαδή λειψά, κοντά και στενόχωρα και να ντύνουν κομμάτι το ίδιο κομπά, δηλαδή λιπόσαρκα και «μετρίου άναστήματος». "Ο ψηλός άντρας ήταν ένας καταδικασμένος κρεμνταλάς, ή ψηλή γυναίκα μιά περιφρονημένη «ταβανόσκουπα» κι' ο δυστυχισμένος, που είχε πιάσει λίγο κρέας παραπάνου, έπρεπε να πέφτει λιπόθυμος από την πείνα για να κάνει «σιλουέττα». Γιατί, βέβαια, η στενόχωρη καρέκλα, που ήταν το πνεύμα κι' η σφραγίδα μιάς εποχής, δεν επέτρεπε διαστάσεις, που έβγαιναν απ' τα μέτρα της. "Εκτός αυτού κι' η ίδια έκανε κάθε φιλότιμη προσπάθεια για να μικρύνει πιά πολύ με τους διάφορους τύπους των «έσκαμπώ», των «ταμπουρά», της βιεννέζικης καρέκλας κλπ. "Η «κομπότση» είχε επεκταθεί και στα σπίτια, στους χώρους δηλαδή, που ο άνθρωπος υποτίθεται πως βρίσκει μοναξιά και άνεση. Κουτιά για κούκλες, τα παρουσίαζαν οι ευτυχείς ιδιοκτήτες τους για δωμάτια κι' έβλεπε «διαμερίσματα» σε πολυκατοικίες, που μπροστά τους, άκόμα και το άνάτορο της βασιλίσσας των Λιλιπουτιών, που ο Γκιούλιβερ τώσωνε από την πυρκαϊά, κόνοντας μόνο το νερό του, πάνου στη φωτιά, ως κι' αυτό το άνάτορο άκόμα, θά φαινότανε μεγάλο. Αυτή ήταν η εποχή της καρέκλας, η εποχή που έσβυνε τον άνθρωπο μέσα στη μάζα και τον έκανε από άνθρωπο μερμήγκι.

—Αυτή, όμως η εποχή, συνέχισε η πολυθρόνα, που άρχισε τη συζήτηση, φαίνεται πως περνάει. Προτοπόρες οι γυναίκες διεκδικήσανε την προσωπικότητά του φύλου τους. Άφίσανε τα μαλιά τους να μακρύνουν και μακρυναν τις φούστες τους, που τις άνεμίζουν στον άγέρα περήφανα. Οι άντρες, το ίδιο, ένωσαν την ανάγκη να βάλουν τα κορμιά τους σε ρούχα άπλόχωρα και διεκδικώντας οι ίδιοι την προσωπικότητα του φύλου τους, άφίνουν κάποτε να φνιρώνει το μουστάκι τους, χωρίς να ντρέπονται γι' αυτό. Μέσα στα κόμματα άρχίζει και αμφισβητείται το «άλλάθιτο» των άρχηγών και η προσηγική τους δεινότητα. "Ενας στεναγμός γεμάτος άνακούφιση βγαίνει από τα στήθη των ανθρώπων. Θέλουν χώρο κι' άλλο χώρο κι' όπου οι οικονομικές συνθήκες τους επιτρέπουνε, τον πραγματοποιούν. Παράδειγμα η επέκταση της πολυθρόνας. "Ο σημερινός άνθρωπος, κουρασμένος, τσαλαπατημένος, ιδρωμένος από την πολύχρονη πορεία του με τη μάζα, πέφτει πάνου

που βάσταξε τόσα χρόνια πήρες ξαφνικά την άπόφαση να γράψεις; Για να πεις με προχειρότητα πράματα που άλλοι τάπανε πολύ πρωτύτερα και πολύ καλύτερα από σενα; "Η για να ξεχάσεις πάνω στη βιασύνη σου βασικά δεδομένα της ιστορικής ερμηνείας του αρχαίου δράματος; "Η για να δικαιολογήσεις με τις αμφιβολίες και τις άσφαλείς σου τις άντιλήψεις των άντιπάλων σου; "Η τέλος για να κάνεις να γελάσουνε σαρκαστικά όσοι πιστεύουν περισσότερο στον εγωισμό σου παρά στο ταλέντο και στην αναμφοβήτητα για μās αξία σου; Πως μόρθηκε ο εγωισμός σου να σε τυφλώσει σε τέτοιο σημείο ώστε μιλώντας επιτέλους πρώτα φορά για την προσπάθεια του «Εθνικού Θεάτρου» στον τομέα του αρχαίου δράματος, ούτε να καταδεχτείς ν' άναφέρεις τόνομα του Φώτου Πολίτη;

Είλικρινά λυπήθηκα, παλιέ μου φίλε, που έλυσες τη σιωπή σου και μάλιστα στις παραμονές της παράστασης της «Ορέστειας». "Όσο άυστηρά κι αν την κρίνει κανείς, η παράσταση τούτη μιλάει πολύ πιά εύγλωττα για τις άγωνίες και τα έπιτεύγματά σου από της πρώτης γραφής σου το δοκησίσοφο τύπο.

Και τώρα άς έρθουμε στην παράσταση. Θά σου μιλήσω χωρίς φόβο και πάθος. Θά μεταφερθώ νοερά στην εποχή που κοινός ήταν ο πόθος μας για ένα καινούργιο θέατρο και που νύχτες ολόκερες κάναμε όνειρα και σχέδια για το μέλλον. Θυμάσαι; "Εγώ πάντα με συγκίνηση θυμάμαι κείνη την εποχή. Θά σου μιλήσω λοιπόν όπως τότε. Καθαρά και έάστερα. Χωρίς περιστροφές. "Ίσως βάλω μονάχα μεγαλύτερη τάξη στους στοχασμούς μου. "Η τάξη δά τούτη που έναν καιρό δε με συγκινούσε, είναι το άκριβοπληρωμένο λάφυρο ενός σκληρού και πολύχρονου άγώνα. Άλλωστε δυο είναι όλα κι όλα τα θέματα που θά σου θίξω: ο χορός και τα από σκηνης. "Εραρχώντας τα, φυσικό είναι νάρχισω από τον πρώτο.

"Ο χορός, προπάντων του «Αγαμέμνονα», από την άποψη της αξιοποίησης του ποιητικού λόγου ήταν άψογος. Θά με ρωτήσεις: Νίκη δεν είναι αυτό; Νίκη είναι βέβαια, μα ούτε δύσκολη, ούτε κι όριστική. Παραμερίζοντας το πρόβλημα του «άσματος», διασπώντας την οργανική ενότητα λόγου και μέλους, δεν είναι δά και δύσκολο να κερδίσει κανείς μια τέτια νίκη. Θά μπορούσε όμως και να τη χάσει, δε λέω, ένω σύ την κέρδισες. Το παραδέχομαι. Τα ντιμινούντα, τα κρεσέντα και τα σφορτζάντα του ποιητικού λόγου τα έμπιστεύτηκες στην τολική κλίμακα και στη χωματική ευαισθησία της φωνής των ήθοποιών σου κι αν εξαίρεσει κανείς κάποιες μοιραίες παραφωνίες (την κακή άρθρωση του πρώτου κορυφαίου, την έρρινη φωνή του δεύτερου κ. ά.) ο χορός μίλησε περίφημα. Μίλησε όμως. Αυτό μην το ξεχνάς. Τον έβαλες να μιλήσει επειδή δεν ήξερες πως μπορούσε να τραγουδήσει χωρίς να θυσιαστεί η άκεραιότητα του ποιητικού λόγου. Γιατί μην ξεχνάς άκόμα πως η δμιαδική άπαγγελία άποτελεί μια βολική και πρακτική λύση με όλοτετα προσωρινό χαροκτήρα. Τη δέχεται κανείς άναγκαστικά ώσπου να βρεθεί μια άλλη λύση καλύτερη και πιά σύμφωνη με το πνεύμα του αρχαίου δράματος.

Ως εδώ πάει καλά. Μα ο χορός δε μιλάει μονάχα. "Ο χορός άσχετεί κι όλας. Κι ο χορός δε χόρεψε ούτε

στὸν «Ἀγαμέμνονα», οὔτε στὶς «Χοηφόρες». Μαντεύω τί θὰ μοῦ πéis. Θὰ μοῦ πéis ὅτι γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ποὺ καταργεῖς τὸ ἄσμα, καταργεῖς καὶ τὴν ὄρχηση τοῦ χοροῦ. Φανερό τὸ αἰτιατὸ ἐκκίνημά σου. Ἀφοῦ δὲ δίνεται γιὰ τὴν ὥρα λύση στὸ πρόβλημα τῆς ἀρχαίας μουσικῆς ποὺ μ' αὐτὴ συνδέεται καὶ ἡ ὄρχηση, παραμερίζεις τὶς χορογραφικὲς δυσκολίες καὶ προχωρεῖς. Ἀντιλογίες ὑπάρχουν πολλὲς πάνω σ' αὐτό. Ὅ,τι ξέρουμε γιὰ τὴν ἀρχαία μουσικὴ ἀπὸ τὸ σκόλιο τοῦ Σειλίκου καὶ τοὺς ὕμνους τοῦ Μεσομήδη εἶναι μηδαμινὸ σὲ σύγκριση μὲ τὸ πλούσιο καὶ ἀφθονο πληροφοριακὸ ὕλικό ποὺ μᾶς προσφέρουμε γιὰ τὴν ὄρχηση οἱ ἀναπαραστάσεις τῶν ἀρχαίων ἀγγείων. Ἐπειτα ἔχουμε τὶς προσπάθειες τῆς Duncan καὶ τῆς Εὔας Σικελιανοῦ. Ἀν ἐπιμένεις ὥστόσο πὼς δὲν ὑπάρχει περιθώριο ἢ καιρὸς γιὰ μιὰ δημιουργικότερη ἀναζήτησή σου σ' αὐτὸν τὸν τομέα, δὴ τὸ δεχτῶ καὶ τοῦτο γιὰ νὰ σοῦ δείξω τὴν καλὴ πίστη μου, μολοντί ὁ χορὸς τῶν ἐρινύων στὶς «Εὐμενίδες» σὲ διαψεύδει. Ἐκεῖ ἀναγκάστηκες νὰ βρεῖς λύση. Μ' ἀκόμα δὲν ἦρθε ἡ ὥρα τῶν «Εὐμενίδων».

Δέχομαι λοιπὸν πὼς οὔτε τὴν ἐμμέλεια μποροῦμε ἢ πρέπει νὰ μιμηθοῦμε μιὰ καὶ ἀγνοοῦμε τὴν ἀκριβῆ χορογραφικὴ σύνθεσή της. Ἀπομένει ὅμως ἡ κίνηση. Αὐτὴ δὲν μποροῦμε νὰ τὴν καταγράψουμε. Χορὸς ποὺ ἀκίνητὸ εἶναι καρδιά ποὺ δὲ χτυπάει. Κινήσεις λοιπὸν τὸ χορὸ σου στὸν «Ἀγαμέμνονα» καὶ στὶς «Χοηφόρες». Ἀλλὰ πὼς; Παίρνοντας τὴν κίνηση σὰν ἐρμηνευτικὴ συμπλήρωση τοῦ λόγου. Μὰ ἡ κίνηση στὸ χορὸ εἶναι τὸ ἀντίθετο. Εἶναι τὸ προεισαγωγικὸ στάδιο τοῦ λόγου. Ἀν μὲ τὴν κίνηση θέλαμε νὰ ἐπεξηγήσουμε τὴ νοηματικὴ ἀλληλουχία τοῦ κειμένου, θὰ φτάναμε σ' ἓνα ἀπαράδεκτο νατουραλισμό. Ὁ χορὸς θὰ συνόδευε κάθε λέξη τοῦ μὲ μιὰν ἀντιστοιχὴ κίνηση ἢ χειρονομία. Μιλώντας ἔξαφνα γιὰ τὰ στρα, θάπρεπε νὰ τὰ δείχνει ὑποθετικὰ στὸ στερέωμα (ὑποθετικὰ, βέβαια, ἀφοῦ οἱ παραστάσεις στὴν ἀρχαιότητα γίνονταν μέρα) ἢ περιγράφοντας ἓνα ἀφηγιασμένο ἄλλο, θάπρεπε καὶ ὁ ἴδιος νὰ κάνει σὰν ἄλλο. Φτάνω στὴν ὑπερβολή; Δὲν τ' ἀρνιέμαι. Τὸ κάνω ὥστόσο ἐπίτηδες γιὰ νὰ ἐξάρω τὴ σημασία ποὺ ἔχει ἡ κίνηση ὅχι σὰν ἐρμηνευτικὴ συμπλήρωση τοῦ λόγου, μὰ τὸ ἀντίθετο ἀκριβῶς, σὰν ὁργανικὴ προετοιμασία, σὰν ψυχολογικὴ «οὐβεροτούρα» τοῦ. Ἡ κίνηση τοῦ πολιτι-
κῶν ἀνθρώπου (ἐξαιρῶ φυσικὰ τοὺς κωφάλαλους) δὲν περιγράφει τὴν ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα. Ὑποδη-
λώνει ἀπλῶς ἐσωτερικὲς διαθέσεις.

Δὲ θέλω νὰ πῶ μ' αὐτὰ πὼς τέτια εἶταν ἡ κίνηση τοῦ χοροῦ στὸν «Ἀγαμέμνονα» καὶ στὶς «Χοηφόρες». Εἶσαι ἀνίκανος, παλιέ μου φίλε, γιὰ τέτοιες χοντροκοπιές ποὺ ἄλλοι τὶς κάνουν με ἥσυχη συνείδηση, κομπορη-
μονώντας μάλιστα πὼς σὲ μιὰ σχετικὰ σύντομη τραγω-
δία εἶχαν νὰ διδάξουν πάνω ἀπὸ πέντε χιλιάδες κινή-
σεις. Ξεκίνησες ὅμως ἀπὸ σφαλερὴ ἀφετηρία. Δὲν εἶδες ἢ δὲν ὑπογράμμισες τὴν ψυχολογικὴ προτεραιότητα τῆς κίνησης. Ἐξαργάζοντας τὴν ἀπὸ τὴν περιγραφικότητα τοῦ λόγου καὶ θέλοντας νὰ περιορίσεις τὴ φλυαρία της, τὴν ἔκανες ἐκ τῶν ὑστέρων ἀbstract. Λὲς καὶ τὸ μόνο πρό-
βλημα ποὺ εἶχες νὰ λύσεις μὲ τὴν κίνηση τοῦ χοροῦ εἶταν νὰ γεμίσεις τὶς ἀνέκφραστες διαστάσεις τῆς ὁρχή-
στρας μὲ γεωμετρικὰ σχήματα λίγο πολὺ εὐχάριστα σὲ μάτι. Ἐτοὶ ὅμως ἡ κίνηση ἔχασε τὴ ζωτικότητα της. Ἐ-
γινε σχεδὸν μηχανικὴ. Μιὰ τέλεια γυμναστικὴ ἀσκηση. Μὰ τὰ ἐπιτεύγματα μᾶς τέτιας ἀσκησης, τὸ ξέρεις καλὰ, μπορεῖ νὰ μᾶς ξαφνιάζουν καθὼς ἡ ἰσορροπίῃ τοῦ ἀκροβάτη πάνω σ' ἓνα τεντωμένο σκοινί, ποτὲ ὅμως δὲν προκαλοῦν καλλιτεχνικὴ συγκίνηση καὶ αἰσθητικὴ χαρὰ. Ἀντίθετα ὁ χορὸς τῶν «Εὐμενίδων» (ἦρθε καὶ αὐτοῦ-
νῶν ἡ ὥρα) σ' ἀνάγκασε ν' ἀλλάξεις τὴν τακτικὴ ποὺ

ἀκολούθησες στὰ δύο πρώτα μέρη τῆς τριλογίας. Ἐδῶ δὲν εἶχες νὰ κινήσεις οὔτε σεβάσιμους γέροντες, οὔτε σεμνὲς πενήθειες. Εἶχες τὶς ἐρινύες. Ἐδῶ τὴν ἀπολ-
ώνεια τάξη καὶ ἐγκράτεια τῆς ἐμμέλειας ἔπρεπε νὰ τὴν ἀντικαταστήσεις μ' ἓνα quasi διονυσιακὸ ὄργιο. (Λέω quasi ἐπειδὴ στὴν οὐσία ἔξω ἀπὸ τὴν παράφορη κίνηση τίποτα δὲ συνδέει ἓνα χορὸ ἐρινύων μὲ ὅ,τι συνήθως ἀποκαλοῦμε διονυσιακὴ μέθη ἢ ἔκσταση). Ἐτοὶ βρέθη-
κες στὴν ἀνάγκη ἀπὸ τὸ μηχανικὸ ρυθμὸ νὰ πᾶς στὴν ἄλλη ἄκρη: στὴν ὁργιαστικὴ κίνηση. Ἀν πέτυχες; Πολὺ λιγότερο ἀπὸ ὅσο πέτυχες στὸν «Ἀγαμέμνονα» καὶ στὶς «Χοηφόρες». Γιατὶ ἐδῶ στάθηκε δύσκολο νὰ κάνεις μιὰν ἀφαίρεση. Κι ὅμως αὐτὴ ἡ ἀφαίρεση εἶταν ἀπαραίτητη γιὰ νὰ ὑποτάξεις καὶ τὸ ὄργιο, καθὼς ἔπρεπε, σ' ἓνα αὐστηρότερο νόημα ρυθμοῦ καὶ πειθαρχίας. Ἀκριβῶς ἐδῶ χρειαζόταν αὐτὸ ποὺ ἔκανες στὰ δύο πρώτα μέρη τῆς τριλογίας. Αὐτὸς δὲ εἶναι τῆς τέχνης ὁ ἀξέτιμητος ἀθλός: νὰ βάζει τάξη στὸ χάος καὶ νὰ τὸ πειθαρχεῖ στὸ ρυθμό.

Συμπέρασμα; Ἐσωσες τὴν ἀκεραιότητα τοῦ ποιη-
τικοῦ λόγου, μὰ τὴν ἔσωσες μὲ θυσίες βαρύντατες. Δὲ σοῦ κάνω λόγο γιὰ τὶς συχνὲς παύσεις στὴν ἀπαγγελία τοῦ χοροῦ πρὶν ἀπὸ καταληκτικὸς στίχους ποὺ νοημα-
τικὰ ἔπρεπε ν' ἀπαγγελθοῦνε χωρὶς ἀναπνοή, δηλαδὴ σὲ συνέχεια μὲ τοὺς προηγούμενους. Ἐχει καὶ ὁ ρυθμὸς τὶς ἀπαιτήσεις του καὶ σίγουρα ὁ ποιητικὸς λόγος θὰ πά-
θαινε μεγαλύτερη διάσπαση ἂν τὸν ἔδινες τραγουδιὰ. Στὴν ἀκεραιότητα ὅμως τοῦ ποιητικοῦ λόγου θυσίασες τὴν αὐτοτέλεια τῆς κίνησης. Καὶ κατὰ ἄλλο ἀκόμα. Θυ-
σίασες τὴν παράδοση σ' ἓνα κεφάλαιο ποὺ μᾶς ἐπιβάλ-
λει καὶ σήμερα τὸ σεβασμό. Πρόκειται γιὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν χορευτῶν ποὺ τὸν αὐξήσες ὑπέρμετρα ἀπὸ τὴ μιὰ γιὰ νὰ δυναμώσεις ἀκουστικὰ τὸ λόγο καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη γιὰ νὰ πετύχεις ὁπτικὰ ἓνα ἐπιβλητικὸ θέαμα.

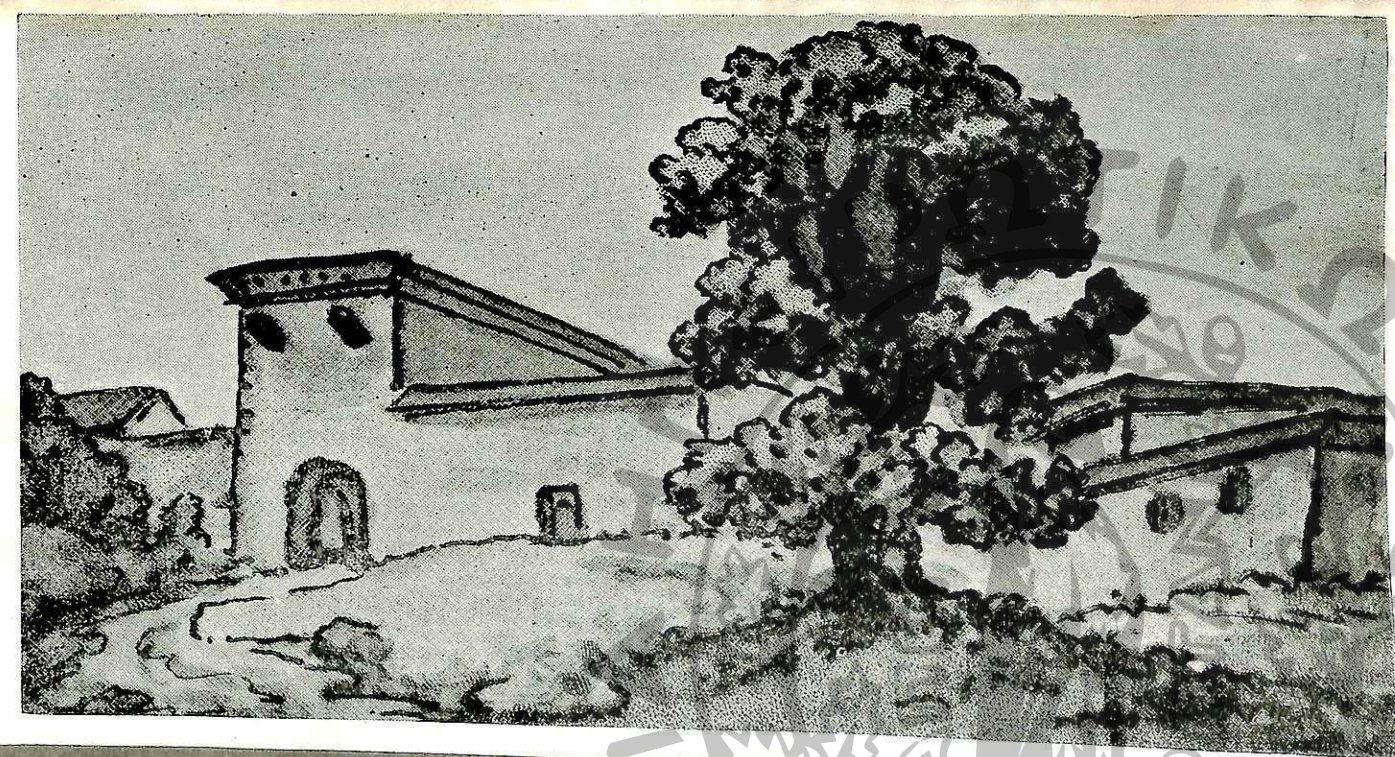
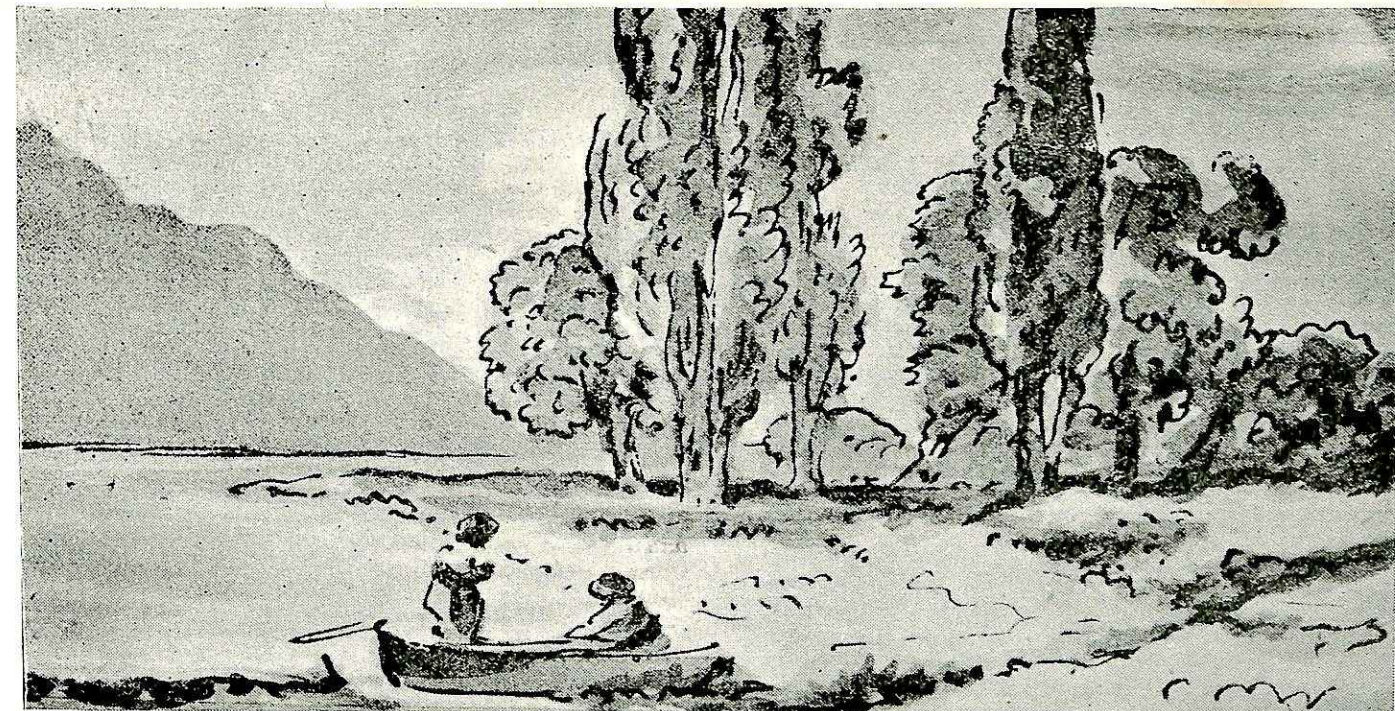
Δὲν εἶμαι ὑπέρμαχος τῆς παράδοσης καὶ τὸ ξέρεις καλὰ. Ὡστόσο στὴν περίπτωσή τοῦ χοροῦ ὁ ἀριθμὸς δεκαπέντε σὰν ἀνώτατο ἐπιτρεπόμενο ὄριο ἀνταποκρίνε-
ται ἀπόλυτα στὴν αὐστηρὴ λιτότητα τῆς δωρικῆς δομῆς τοῦ ἀρχαίου δράματος. Ἡ πολυτέλεια καὶ ἡ γλῶσσα αὐτὸ τὸ κεφάλαιο ὑπάρχει κίνδυνος νὰ θεωρηθοῦνε σὰ νεο-
πλουτικὴ ἐπίδειξη καὶ σὰ ρωμαϊκὸ γούστο. Σὰν τάση μὲ ἄλλα λόγια νὰ βάλουμε στὴ θέση τῆς ποιητικῆς λι-
τότητας καὶ τοῦ μέτρου τὴν ποσότητα καὶ τὸν ὄγκο, τὸ Kolossal.

Ἐνα μονάχα σημεῖο τοῦ χοροῦ ἀξίζει ἀληθινὰ τὸν κόπο νὰ ἐξαρθῇ ἰδιαίτερα: ἡ ἱεροπρεπέστατη πομπὴ τῆς ἐξόδου τῶν «Εὐμενίδων» ποὺ ἔδωσε τὸ μέτρο τῆς πραγματικῆς σου ἀξίας. Μαζὶ μὲ τῆς Κασάνδρας τὴν ἀποκάλυψη ἡ ἐξόδος τούτη εἶναι τὸ σημαντικότερο ἐπί-
τευγμά σου.

Σπονδαὶ δ' ἐς τὸ πᾶν ἔνδαιδες οἶκον.
Παλλάδος ἀστοῖς Ζεὺς ὁ πανόπτας
οὕτω Μοῖρά τε συγκατέβα.
Ὅλολύγατε νῦν ἐπὶ μολπαῖς.

Ἐδῶ δὲ δεύλιασες σὰν ἄλλοτε. Καταλαβαίνοντας πὼς τὸ μέλος εἶναι ἡ φυσικὴ διέξοδος τῆς λυρικῆς ἐντασης, τοῦ πάθους ἢ τῆς θρησκευτικῆς ἔκστασης τοῦ λόγου, ἔβαλες τὸ χορὸ σου νὰ τραγουδήσει. Καὶ πέτυχες. Σκέψου τώρα ἂν αὐτὸ τὸ ἐπίτευγμά σου ἀξίζει ἢ ὅχι τὸν κόπο νὰ γί-
νει ἀφετηρία μᾶς γονιμότερης ἀναζήτησής σου σ' αὐτὸ τὸν τομέα.

Καὶ τώρα ἔρχομαι στὰ ἐπὶ σκηνῆς. Ἀρχίζοντας, θὰ μποροῦσα νὰ σὲ κατηγορήσω ἐπειδὴ πολὺ συχνὰ ἔβαλες τοὺς ὑποκριτὲς νὰ παραβιάσουν τὴν ἀουλία τῆς ὁρχή-
στρας, πρῶτα ποὺ σπανιότατα γινότανε στὴν ἀρχαιό-
τητα. Θὰ μποροῦσα, μὰ δὲ θὰ τὸ κάμω. Θέλεις μάλιστα νὰ σοῦ πῶ κατὰ ἐμπιστευτικά; Χάρηκα ποὺ τὸ ἀποφά-

ΣΚΗΝΙΑ ΤΟΥ
ΓΚΑΙΤΕ

σιες. Χάρηκα επειδή έδειξες έτσι πώς μπορείς να τολμάς. Πώς μπορείς ν' αδιαφορείς για όρισμένες συμβατικότητες της «δρυσόδοξης παράδοσης» που καμιά σημασία δεν έχουνε για το σύγχρονο θεατή. Είπαμε να κάνουμε ζωντανή τέχνη κι όχι restoration. Είπαμε; Δέ βαριέσαι! Δεν έχει σημασία ποιός τόπε. Φτάνει που το πιστεύουμε κ' οι δυό μας. Θα περιοριστώ στο παίξιμο των ήθοποιών και θάμαι σύντομος. Δέ θα σέ κουράσω περισσότερο, γιατί ξέρω πώς τώρα έχεις κι άλλες ασχολίες εκτός απ' το θέατρο. Δέ θα σέ κουράσω, ούτε και θα σέ δυσαρεστήσω καθώς έκανα ίσως μιλώντας σου για το χορό. Γιατί έδω κι αν έχω όρισμένες επιφυλάξεις κι αντιρρήσεις, δεν είναι από δικό σου φταίξιμο μονάχα. Έπιτέλους σκηνοθέτης είσαι. Δεν είσαι ούτε μάγος, ούτε Μεφιστοφελής.

Από την κρίση μου για τους ήθοποιούς, εξαιρώ τη Μαρίκα. Η Μαρίκα είναι αυτή που είναι. Μιά ιστορία ολάκερη. Ένας αληθινός άνθρωπος που συντελέστηκε πριν ή δική σου, ή δική μου κι όλων των σημερινών κησόνων ή γνώμη αποκτήσσει την όποια βαρύτητα και σημασία της. Την εξαιρώ επειδή δεν είμαι σέ θέση να την κρίνω. Η Μαρίκα σαν ανάμνηση είναι για μένα κάτι τόσο ισχυρό και κυρίαρχο, που όταν προχτές συγκινήθηκα στη σκηνή της Κλυταιμνήστρας με τον Αίγισθο, ειλικρινά δεν μπορούσα να καταλάβω αν ή ταραχή που δοκίμαζα ήταν της μνήμης μου παλινδρομικός καρπός κι όχι μιας άμεσης και ζωντανής παρουσίας επίδραση. Έποκλίνομαι λοιπόν με σεβασμό μπροστά της και προσπερνάω.

Της Κασάνδρας όμως ό άνθρωπος είναι δικός σου. Σωστή αποκάλυψη ή χτεσινή αιτή κοπέλα που με θερμήν απλότητα και πάλλουσαν ειλικρίνεια ζωντάνευσε την προφητική τρααδίτισσα βασίλοπούλα. Διάβασα κάπου πώς ήτανε μονάχα ωραία κι όταν την άκουσα, σάστισα. Έτανε απλούστατα αληθινή. Και μονάχα το αληθινό είναι ωραίο στην τέχνη κι όταν ακόμα ένσαρκώνει την άσχημία. Στάση, κίνηση, έκφραση, φωνή, συναίσθημα, τίποτα δεν της έλειπε. Για την Κασάνδρα λοιπόν δεν έχω καμιά επιφύλαξη. Λίγο ακόμα και δέ θάχα καμιά επιφύλαξη ούτε για τη βάρια της Ηλέκτρας στις «Χοηφόρες», ούτε για τον Αίγισθο. Η πρώτη είχε πολλήν ανθρωπιά, μά ύστέρησε κάπως σέ ανστηρότητα ήθους και σέ πλαστικότητα φωνής. Ο δεύτερος ζύγωσε μ' έσωτε-

ρική συγκέντρωση την αλήθεια του όρλου του, μά δεν απόφυγε σέ στιγμές, ευτυχώς λίγες, το στόμφο. Οι επιδόσεις αυτές κι ακόμα δυό τρεις έκφραστικότες νότες ανάμεσα στο χορό είναι κατορθώματά σου.

Διατυπώνοντας τώρα τις αντιρρήσεις μου για τον κήρυκα στον «Αγαμέμνονα» και για τον Όρέστη, δέ σου καταλογίζω ακόμα ευθύνες. Ο σπόρος που έριξες ήταν καλός. Αν το χώμα δεν ήταν κι αυτό όσο έπρεπε καρπερό, το λάθος δεν είναι δικό σου, αφού δεν είχες άλλο καλύτερο. Ο κήρυκας είχε περισσότερο τεχνική παρά συγκίνηση. Το ίδιο κι ό Όρέστης. Όπου έπαιζε συνθετικά ήταν καλός. Όπου όμως έκανε ανάλυση, όπου υπογράμμιζε τη λεπτομέρεια, έβγαινε από το κλίμα της τραγωδίας κ' έκανε σύγχρονο θέατρο. Άσε τη δεύτερη εμφάνισή του στις «Χοηφόρες» που θύμιζε το σείχη της ερήμου!

Για όλους τους άλλους ήθοποιούς σου καταλογίζω ευθύνες. Ύστερήσανε τόσο πολύ, προπάντων οι γυναίκες, που σκέπτομαι σοβαρά αν μέσα στο πλήθος των βουβών ακολουθούν που παρέταξες στις «Χοηφόρες» ή μές στο χορό δέ θα μπορούσες να βρεις μια καλύτερη Ηλέκτρα και μιαν επιβλητικότερη Αθηνά.

Άκουσες και διάβασες πολλά, παλιέ μου φίλε, για θριάμβους, μυσταγωγίες και τὰ πορόμοια. Διάβασε τώρα κι αυτά που σου γράφω. Ίσως σ' ώφελήσουν περισσότερο από τους άβασάνιστους κι ανεπιφύλαχτους έπαινους. Ό,τι και να πετύχει κανείς στον τομέα της έρμηνείας του αρχαίου δράματος, λίγο θά'ναι πάντα. Σκέψου ακόμα πώς είναι άδικη κι άπρεπη ή σύγκριση που γίνεται ανάμεσα σ' αυτό που κάνεις ύστερα από τόση προετοιμασία και τόσα μέσα που διαθέτεις και σέ κείνο που άλλοι επιχειρούν με μόνη βοήθεια την πίστη τους, όποια κι αν είναι. Έχουμε χρέος ν' αξιοποιήσουμε το πιο σπάνιο άνθος της πνευματικής κληρονομιάς των προγόνων μας και να το κάνουμε ζωντανή παρουσία στο πείσμα του καλού μας Σλέγκελ. Μά ό δρόμος που οδηγεί σ' αυτό το σκοπό είναι μακρός. Τόσο είναι δύσκολος και μακρός που είναι άστείο να φαντάζεται κανείς μας πώς έφτασε κι όλας στο τέρμα του, καλά καλά προτού ξεκινήσει.

Έρρωσο

ΛΕΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΑΣ

ΩΡΑΙΕΣ ΑΓΑΠΕΣ ΤΩΝ ΕΙΚΟΣΙ ΧΡΟΝΩΝ ΜΟΥ

του FRANCIS CARCO

Χίλιες σειρήνες στο Σηκουάνα
Αντάλλαξαν τρανταχτερά τὰ προσκλητήριά τους!
Πόσο ή καρδιά μου, αλλοίμονο! πονεί
Κάθε φορά που τις ακώ.

Άπ' τη μιὰ άχτη κολύμπαγα στην άλλη,
Αδτές διασκέδαζαν πάνου στα κύματα
Κι' ευλλογιόμουνα τους ναύτες,
Στων καραβιών τις προύμενες μαζεμένους,

Που μαγεμένοι φαίνονται γιατί ξεκίναγαν,
ύστερα χάνονταν κάτω απ' τὰ κύματα.

Σαν κι' αυτούς κι' εγώ ανυμμένος πάνου στα βαθιά νερά,
πήρα δρόμο και τραβούσα πλάι στην άκροποταμιά.

Και οι αγάπες μου που νοσταλγούσα
Μελαχροινές και καστανές και ρούσες και ξανθές,
Ήσαν αγάπες τόσο μακρινές.
Και μέσα στην όμίχλη μπερδεμένες,

Ένώ ή καρδιά χτυπούσε δυνατά, σās αναζήταγα,
ώρατες σειρήνες που άκουστήκατε,
ώρατες σειρήνες που χαθήκατε,
ώρατες αγάπες των είκοσι χρόνων μου.

Μεταφ. ΒΛΑΣΗΣ ΝΟΥΔΗΜΟΣ

Ο ΑΙΩΝΑΣ ΜΑΣ

265

Ὁ Γκαΐτε καὶ ἡ ἀγάπη

βιωμάτων και επανεμφανίζεται εις τὸ τέλος τῆς τραγωδίας διὰ τὰ ἀγωνισθῆναι πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἀθανάτου μέρους τῆς φύσεώς του. Εἰς τὸν «Τάσσον» παρεμβαίνουν τὰ γυναικεῖα πρόσωπα, ὅπως καταπραΰνουν τὴν ἀνδρικήν ψυχὴν. Εἰς μεγαλύτερον ἀκρότη βυθὸν ἰσχύει τοῦτο διὰ τὴν ἡρώϊδα τῆς «Ἰφιγενείας», ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἀκτινοβολεῖ λυτρωτικὴ χάρις καὶ εὐγένεια. Τὸ ποίημα τοῦ «Στὴν κυρία φὸν Στάιν», τὸ «Νυχτερινὸ τραγούδι τοῦ ὁδοιπόρου», ποὺ ἐστειλεν εἰς τὴν φίλην του αὐτὴν, καὶ αἱ ἐπιστολαὶ του πρὸς τὴν ἰδίαν δεικνύουν ὁποῖαν ἐπίδρασιν ἀσκεῖ μία εὐγενὴς γυναικεῖα μορφή ἐπὶ τοῦ διεσπασμένου καὶ μοχθοῦντος ἀνδρός. Εἰς τὴν «Ἀφιέρωσιν», λοιπὸν εἰς τὸ ποίημα, τὸ ὁποῖον ἔθεσεν ὡς ἐπικεφαλίδα τοῦ ὅλου ἔργου του, μία «θεϊκὴ γυναικα», αἰωρουμένη ἐπὶ τῶν νεφῶν, προσφέρει εἰς τὸν ποιητὴν «τὸν πέπλο τῆς ποιήσεως ἀπὸ τὸ χέρι τῆς ἀλήθειας». Τέλος ὁ τελευταῖος στίχος τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον τὸν ἀπασχολεῖ καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν, «Τὸ αἰώνιο θῆλυ μᾶς ἀνυψώνει», εἶναι ὕμνος πρὸς τὴν πιστὴν εἰς τὴν φύσιν τῆς γυναῖκα, ὡς δύναμιν, ποὺ ἐμπνέει, ἐξευγενίζει καὶ ἀπολυτρώνει. Ἡ ζωὴ μας εἶναι ἀπόσπασμα μόνον, παραμένει ἡμιτελὴς συμφωνία. Ἡ προσπάθεια πρὸς παροχὴν νοήματος εἰς αὐτὴν θὰ ἦτο ματαια, ἂν δὲν προσήρχετο συναρῶς ἡ «ἄνωθεν ἀγάπη». Ὁργανον καὶ φορεὺς τῆς ἀγάπης αὐτῆς, τῆς χάριτος, εἶναι τὸ θῆλυ, ἡ ἰδανικὴ γυναικεῖα μορφή. Ἡ χάρις αὕτη συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ μοχθοῦντος πρὸς τελείωσιν ἀνθρώπου ἐμβάλλεται ἡ ὁρμὴ πρὸς τὰ ἄνω, πρὸς τὸ καθαρώτερον. Διότι ἡ ὁρμὴ αὕτη εἶναι μυστηριώδης καὶ δημιουργικὴ δύναμις. Πείραν αὐτῆς ἔχει ὁ Γκαίτε, ὅπως καὶ ὁ Σίλλερ, ὁ Κάντιος, ὁ Χέρδερ. Ὁ ποιητὴς συμβολίζει τὴν χάριν ταύτην διὰ τῆς μορφῆς ἰδίᾳ τῆς «Δεσποίνης τῶν Οὐρανῶν», τὴν ὁποῖαν περιβάλλει τὸ σμῆνος τῶν ἀγγέλων. Εἶναι ἔννοια καθαρῶς χριστιανικὴ. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὴν «Θείαν Κωμῆδιαν» ἀποχωρεῖ ὁ Βιργίλιος ἐκεῖ, ὅπου ἀρχίζει τὸ βασιλεῖον τῆς χάριτος, ὑψηλότερα ἀρχή, τὴν ὁποῖαν συμβολίζει ἡ Βεατρίκη, ποὺ σπεύδει πρὸς ὑπάντησιν τοῦ ἀγαπημένου, ὅπως ἡ Μαργαρίτα πρὸς ὑπάντησιν τοῦ Φάουστ. Ἡ χάρις αὕτη καταχέεται ἐπ' ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι «ἀδιάκοπα προσπαθοῦν», τ.ἐ. ἐπ' ἐκείνων, τοὺς ὁποῖους κινεῖ ἡ ὁρμὴ πρὸς τὰ ἄνω, πρὸς τὸ φῶς. Τοιοῦτος ἦτο διὰ τὸν Γκαίτε ὁ Σίλλερ, μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ὁποῖου ἔζη καὶ ἔδρα «ἡ τάσις τοῦ Χριστοῦ», ἡ ὁρμὴ πρὸς τὴν φωτεινὴν σφαῖραν τοῦ ἰδανικοῦ. Διότι ὁ ἔν τῷ ἀνθρώπῳ Χριστὸς εἶναι ἡ ὁρμὴ ἀκριβῶς ἐκείνη πρὸς τὸ φῶς. Εἶναι ἡ θρησκευτικὴ ὁρμὴ ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Ὑπ' αὐτῆς φλεγόμενος ὁ καλλιτέχνης πειράται νὰ αἰσθητοποιήσῃ, νὰ ἐκφράσῃ αὐτὴν διὰ τῶν μορφῶν τῆς τέχνης, ὅπως πᾶς ἀνώτερος ἀνθρώπος διὰ τῆς ἀποτελέσεως τῆς προσωπικότητός του καὶ διὰ τῆς διαμορφώσεως τοῦ βίου του. Διότι, ὅπως ἐξαγγέλλουν αἱ οὐράναι δυνάμεις, «νὰ λυτρώσωμε μporοῦμε μόνον ὅποιον ἀδιάκοπα προσπαθεῖ». Ἡ λύτρωσις ὁμῶς ἔχει ἀνάγκην τῆς χάριτος διὰ τὰ συντελεσθῆναι. Εἶναι ἔργον καὶ τῶν οὐρανῶν δυνάμεων. Προϋποθέσεις αὐτῆς εἶναι ἡ διαρκὴς προσπάθεια. Τότε κατέρχεται ἡ χάρις καὶ κομίζει τὸν λυτρωμόν. Οὗτος σημαίνει ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἐνδομύχου φωτός, γέννησιν τοῦ Χριστοῦ ἐντὸς τῆς ψυχῆς, θάνατον τοῦ παλαιοῦ καὶ δημιουργίαν τοῦ νέου ἀνθρώπου δι' ἀλλεπαλλήλων ὑπερνήσεων. Ἡ προσπάθεια καὶ ἡ χάρις ἀποτελοῦν τὸ νόημα τοῦ Φάουστ. Καί, ὅπως εἴπομεν, συμβολισμὸς τῆς τελευταίας ταύτης εἶναι γυναικεῖα μορφαί. Οὕτω τὸ θῆλυ γίνεται φορεὺς θεϊων ἀποκαλύψεων, ὅπως ἡ Σουλέικα εἰς τὸ «Διβάνι», μέσα εἰς τὴν ὁμορφίαν τῆς ὁποίας βλέπουν διὰ μίαν ἔστω στιγμὴν οἱ ἄνθρωποι τὸ φῶς τοῦ Θεοῦ. Τὴν σημασίαν

αὐτὴν τῆς γυναικός, τὴν ὁποῖαν προαισθάνεται ἤδη ὡς ἔφηρος ὁ Γκαίτε, ἐπιστοποίησεν εἰς αὐτὸν πλήρως ἡ πεῖρα ἐνὸς μακροῦ βίου. Ὅ,τι ὀφείλει εἰς τὴν ἀξίαν ἑαυτῆς γυναῖκα καὶ ὅ,τι τόσον συχνὰ ἐξέφρασε διὰ τῆς θέσεως αὐτῆς μέσα εἰς τὸ ποιητικόν του ἔργον, αὐτὸ τὸ συνοψίζουν τὰ λόγια, τὰ ὁποῖα ἐκφεύγουν ἀπὸ τὰ χεῖλη του κατὰ τὴν ἀναχώρησιν ἐκ Βαϊμάρης τῆς καλλιτέχνης Μαρίως Συμανόβσκα. «Κάθε μεγάλο, ποὺ συναντοῦμε. . . δημιουργεῖ μέσα μας ἕνα νέο, καλύτερον ἐγώ, ζῇ καὶ δρᾷ ἐντὸς τῆς ψυχῆς μας καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ μᾶς μορφοποιῇ ἀενάως. . . Δὲν νοιώθουμε πῶς ἐγίναμε νέοι, καλύτεροι, μεγαλύτεροι χάρις στὴν ἐμφάνισιν αὐτῆς, ποὺ πρόκειται νὰ μᾶς ἐγκαταλείψῃ;» Δὲν εἶναι λοιπὸν παράδοξον ὕστερα ἀπὸ τὰ βιώματα, τὰ ὁποῖα δοκιμάζει ὁ Γκαίτε κατὰ τὰς σχέσεις του πρὸς ἐξαιρετικὰς ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν ἢ τὴν ἐνδόμυχον ὁμορφίαν τῶν γυναικας, ὅτι ἡ ἀγάπη του πρὸς αὐτὰς προσλαμβάνει μεταφυσικὸν χαρακτῆρα. Γίνονται δι' αὐτὸν συμπάρεδροι τῆς θεότητος, θεῖα ὄντα, ὅπως ἡ Βεατρίκη διὰ τὸν Δάντην, ὁ ὁποῖος σημαίνει τὸ ἐπισφράγισμα τῆς κινήσεως πρὸς τὴν μεταφυσικὴν ἀγάπην, ποὺ ἀνέδειξεν ὁ μεσαιὼν. Ἡ σχέσις του πρὸς τὸ θῆλυ προσλαμβάνει κατὰ τὸν μεταφυσικὸν κρᾶδαμὸν τοῦ θρησκευτικοῦ βιώματος, ἀποκαλύπτει εἰς αὐτὸν τὸ Θεῖον, πλημμυρίζει τὴν ψυχὴν του ἀπὸ εὐσέβειαν, ὅπως ἡ ἀκρόασις κλασσικῆς μουσικῆς.

Καθαρώτατα ἐκφράζει τὴν σχέσιν αὐτὴν καὶ τὴν θρησκευτικὴν μακαριότητα, εἰς τὴν ὁποῖαν ἐμβάλλει τὴν ψυχὴν τοῦ μεγάλου ποιητοῦ ἡ ἀγάπη, ἡ Ἐλεγεῖα τῆς Μαριεμβάδης. Εὐστόχως ἐκάλεσεν αὐτὴν ὁ St. Zweig μίαν ἀπὸ τὰς ἀστρικών ὥρας τῆς ἀνθρωπότητος. Μετ' αὐτῆς ἀρχίζει ὁ Γκαίτε τῶν ἐννέα τελευταίων ἐτῶν τοῦ βίου του, τ.ἐ. ὁ Γκαίτε, τοῦ ὁποῖου τὴν διακοσιοστὴν γενέθλιον ἐορτάζει σύμπασα ἡ Εὐρώπη. Ἡ Οὐλρίκη ἐνσαρκώνει διὰ τελευταίαν φοράν κατὰ τὴν ὑστάτην ἡβρὰν τοῦ γέροντος ποιητοῦ τὴν ἰδέαν τοῦ ὁραίου καὶ τῆς χάριτος καὶ διεγείρει οὕτω μέσα εἰς τὴν ψυχὴν του τὴν νοσταλγίαν ἐκείνην, ἡ ὁποία συνοδεύει τὸν «ἔρωτα». Ἡ ἐσχάτη ἐρημία, ἡ ὁποία συντροφεύει τὸ γῆρας, ἀναβλέπει πρὸς αὐτὴν ὡς πρὸς ἱλαρὰν ὑπόθεσιν ἐμπνεύσεως καὶ λυτρωμοῦ καὶ ὡς πρὸς σύντροφον, ἡ ὁποία χαρίζει νεότητα ἀπὸ τὴν ἀνθοῦσαν νεότητά της. Ἄλλ' ἡ διάψευσις τοῦ ὁνείρου ὁδηγεῖ αὐτὸν ὀπίσω εἰς τὴν καρδίαν του. Καταφεύγει εἰς τὸν ἐνδόμυχον κόσμον του. Ἦλθον στὴν καρδιά. Ἐκεῖ θὰ βρῇ καλύτερα ὅ,τι ἐξήγησε. Ἐκεῖ ἀνασάλει με ἐναλλάσσουσας μορφάς. Καὶ τοῦτο διότι δὲν ἠγάπησε εἰς τὸ πρόσωπον τῆς Οὐλρίκης ὁ ποιητὴς ἀτομικόν τι ὄν, ἀλλὰ τὴν ἀνώνυμον καὶ παντοδύναμον ἀπορροὴν αὐτῆς ταύτης τῆς νεότητος, τὴν συνισταμένην ὅλων τῶν γυναικῶν, ποὺ ἐγνώρισεν, τὴν Μίαν, τὴν ἰδέαν τοῦ θήλεος. Καὶ ἐκεῖ, μέσα εἰς τὸ ἱερὸν τῆς καρδίας του, δὲν ἀναζητεῖ πλέον τὴν ρευστὴν εἰκόνα τῆς νεαρᾶς φίλης, ζητεῖ τὴν αἰδίον καὶ σταθερὰν ἐπενεργειάν της. Ἡ ἀγαπημένη ὑψώνεται ἐκεῖ εἰς ἄγγελον τῆς θεότητος. Θεοποιεῖ αὐτὴν ἐνθυμούμενος τὰς λυτρωτικὰς δυνάμεις, διὰ τῶν ὁποίων κατηύγασεν τὴν ψυχὴν του, καὶ προσδοκῶν ἀπ' αὐτὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν ἐρημίαν, ποὺ ἠπλώθη μέσα του. Ἡ παρουσία της τὸν ἔχαμε καθαρὸν, τὸν ἐγέμισεν εὐγνωμοσύνην, τοῦ ἐχάρισε τὸ βαθύτατον θρησκευτικὸν βίωμα, τὸν ὑψώσεν εἰς μέτοχον μακαρίων ὑψῶν. Ἡ ὁπτασία της προβάλλει εἰς τὸν φωτεινὸν ὁρίζοντα διὰ τὰ ὑψώσῃ εἰς τὰς οὐρανίας ἀψίδας τὸν μοναχικὸν φίλον, ὁ ὁποῖος ἔχασεν τὸν ἑαυτόν του καὶ διὰ τὸν ὁποῖον ἐχάθη τὸ σύμπαν. Τὴν εἰρήνην, ποὺ ἐστάλαξεν εἰς τὴν ψυχὴν του ἡ παρουσία της, τὴν παρομοιάζει με τὴν εἰρήνην, ποὺ παρέχει ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς μας. Ἡ ἀγάπη του πρὸς τὴν θεϊκὴν ἐμφάνισιν συμπί-

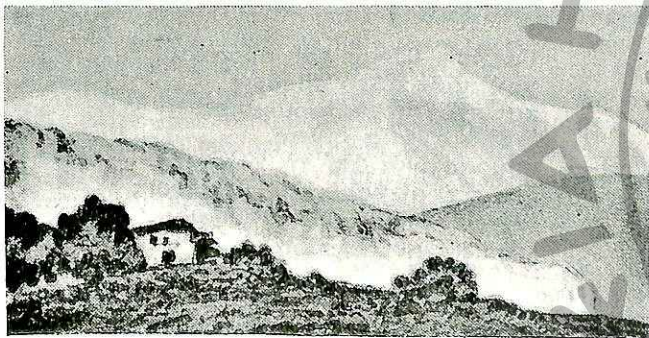
πτει πρὸς τὸ θρησκευτικὸν βίωμα. «Στὰ καθαρώτερα βάθη τοῦ στήθους μας ἀνασάλει ἕνας πόθος νὰ ἀφιερωθῇ αὐθόρμητα καὶ μ' εὐγνωμοσύνην σὲ κατὰ ὕψος. . . Τὸ ὀνομάζουμε εὐσέβεια». Οὕτω ἡ Οὐλρίκη γίνεται δι' αὐτὸν ὅ,τι ἐγινε διὰ τὸν Δάντην ἡ Βεατρίκη. Μὲ τὴν ἀποθέωσιν αὐτὴν, τὴν μεταφυσικὴν αὐτὴν μορφήν τῆς ἀγάπης, συνδέεται ὁ περιορισμός, ἡ παραίτησις, ἡ «ἀσκησις» καὶ ἡ «αυστολή». Ἡ Ἐλεγεῖα τῆς Μαριεμβάδης δὲν εἶναι μόνον ἐκφρασις τοῦ ὑψίστου βιώματος τῆς ἀγάπης, ἀλλὰ συγχρόνως ἐκφρασις τῆς παραιτήσεως αὐτῆς καὶ τοῦ περιορισμοῦ, ἐνὸς ἡρωϊκοῦ ἀποχαιρετισμοῦ τῆς ζωῆς. Θρῆνος τῆς μεγαλοφυΐας, ἡ ὁποία παραιτεῖται τῆς ζωῆς διὰ τὰ φῶς εἰς τὴν ὑψίστην μορφήν τῆς ἀνθρωπίνης τελειώσεως. Εἰς αὐτὴν τὴν «ἀστρικήν ὥραν» ὀφείλομεν τὸν τερματισμὸν τοῦ «Γουλ. Μάιστερ», τῆς «Ποιήσεως καὶ Ἀλήθειας», ὡς καὶ τὸν δεῦτερον «Φάουστ», τοῦ ὁποῖου αἱ τελευταῖαι σκηναὶ εἶναι ἀνταύγειαι καὶ τοῦ βιώματος αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ. Οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι τοῦ ἀθανάτου ἔργου ἐκφράζουν ὅ,τι καὶ ἡ περιφημος ἐκείνη στροφή τῆς Ἐλεγεῖας, ἡ ὁποία συγχωνεύει εἰς ἓν ὅλον ἀγάπην καὶ εὐσέβειαν.

Ἡ ἱκανότης ὅπως ἐκφράζωμεν διὰ ποιητικῆς μορφῆς ὅ,τι συμπίπτει τὸ στήθος μας εἶναι χάρις. Εἰς τὸν Γκαίτε παρέσχεν ὁ Θεὸς τὸ δῶρον νὰ λέγῃ κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν τὸν πόνον του, αὐτὴν τὴν φερόαν ἕνα πόνον, τὸν ὁποῖον ἀποπνέουν ὅχι μόνον αἱ λέξεις καὶ οἱ στίχοι τῆς Ἐλεγεῖας, ἀλλὰ καὶ ἡ διάταξις καὶ ἡ διαδοχὴ τῶν στροφῶν. Μία φυγὴ, λέγει ὁ Gundolf, καὶ μία ἐπιστροφή, καὶ τέλος ἡ συναίσθησις τῆς ὁριστικῆς ἀπώλειας. Ἡ Ἐλεγεῖα αὕτη δὲν ἐκτείνει τὴν στιγμὴν εἰς τὴν αἰωνιότητα οὔτε συγκεντρώνει τὴν αἰωνιότητα εἰς τὴν στιγμὴν, ὅπως τὰ λοιπὰ ποιήματα τοῦ Γκαίτε, ἀλλὰ διατηρεῖ ζωντανὴν τὴν ἀντίθεσιν, ζωντανὸν τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν ἐνδόμυχον ἀντίφασιν. Ὁμοιάζει πρὸς ψέλλιμα, ποὺ προσπαθεῖ νὰ ἐκφράσῃ συγχρόνως ἀπὸγνωσιν καὶ ἀδιοπρέπειαν, αὐτοθυσίαν καὶ αὐτοσυναίσθημα. Ὁ ποιητὴς συνενώνει ἐνταῦθα τὸ φτερούγιμα τῆς ψυχῆς, ποὺ παρατηροῦμεν εἰς τὰ λυρικά ποιήματα τῶν νεανικῶν του χρόνων, καὶ τὸν μεγαλοπρεπὴ ὑψωμὸν ὑπεράνω τῶν ἐγκοσμίων, εἰς τὸν ὁποῖον ὁδηγεῖ τὸ γῆρας, συνδέει τὴν δροσιὰ τῆς ἀγῆς με τὰς σκιὰς τοῦ δειλινοῦ. Διὰ τῆς ταιαύτης ἐκφράσεως τοῦ πόνου τοῦ ὑπερνήκειος βαθμίδων καὶ αὐτὸν καὶ τὴν ψυχικὴν κρίσιν, τὴν ὁποῖαν ἐπροκάλεσεν. Ἐντεῦθεν κατανοοῦμεν τὴν τρυφεράν ἀγάπην, μετὰ τὴν ὁποῖαν περιέβαλλε καθ' ὅλον τὸν ἔπειτα χρόνον τὴν Ἐλεγεῖαν αὐτὴν. Τὴν ἐθεώρει ὡς τὸ ἱερὸν σῆμα τῆς συνδιαλλαγῆς πρὸς τὸν ἑαυτόν του, χάρις εἰς τὴν ὁποῖαν ἠδυνήθη νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰς ὑστάτας δημιουργίας του. Ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν ἔντασιν καὶ διάσπασιν,

τὴν ὁποῖαν ἐμφανίζει τὸ ποίημα ὡς ἀθεράπευτον, ἐλευθερώνει τὸν ποιητὴν αὐτὸ τὸ ἴδιον τὸ ποίημα. Εἰς τὴν ἵασιν αὐτὴν συνέβαλε μεγάλως ἡ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κρίσεως ἐμφάνισις τῆς Μαρίως Συμανόβσκα εἰς τὴν Βαϊμάρην. Οἱ κυματισμοὶ τοῦ πάθους καταπαύουν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν τῶν τῶν μουσικῶν ἐκτελέσεων τῆς ὑπερόχου καλλιτέχνης καὶ τοῦ γυναικεῖου ἀρώματος τῆς ὁραίας Πολωνῆς. Τὸ ἐπίμετρον τῆς Ἐλεγεῖας ἐκφράζει τὴν εὐεργετικὴν αὐτὴν ἐπίδρασιν τῆς μουσικῆς ἐπὶ τῆς νοσοῦσης ψυχῆς τοῦ Γκαίτε. Οὕτω ἡ Ἐλεγεῖα τῆς Μαριεμβάδης ἐμφανίζεται ὡς ποίημα τῆς ἀγάπης, τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς μουσικῆς. Ἡ συμπλήρωσις αὐτῆς διὰ τῆς προτάξεως τοῦ ποιήματος εἰς τὸν Βέρθερον κατέστησεν αὐτὴν Τριλογίαν ἡ ὁποία φέρει ἔκτοτε τὸν τίτλον Τριλογία τοῦ Πόνου. Τοῦ πόνου αὐτοῦ ἀπλήρησις εἶναι οἱ δύο στίχοι, τοὺς ὁποῖους ἀναγινώσκουμεν εἰς τὴν ποιητικὴν ἐκείνην προσφώνησιν εἰς τὸν Βέρθερόν του: «Ἡ μοῖρα θέλησε νὰ μείνω ἐγώ, ἐσὺ νὰ φύγῃς. Ἐπροπορεύθηκες ἐσὺ, μὰ τίποτε δὲν ἔχασες».

Ἡ ἀνθρωπινὴ ζωὴ εἶναι στοίχημα, στοίχημα μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Μεφιστοφελῆ, μεταξὺ τοῦ ἰδανικοῦ μας Ἐγὼ καὶ τοῦ ἐγὼ τῶν ἐγωϊστικῶν μας ὁρμῶν. Μὲ ἄλλας λέξεις εἶναι ἀγὼν πρὸς ἐνανθρωπήσιν μας, πρὸς διδασκίαν τῆς θείας ἀκτίνος, ποὺ ἐγκλείομεν μέσα εἰς τὴν ψυχὴν μας, πρὸς διατήρησιν καὶ πραγματοποίησιν τῆς ὁρμῆς πρὸς τὰ ἄνω, ἡ ὁποία εἶναι τὸ γνῶρισμα τῆς εὐγενείας τοῦ ἀνθρώπου. Πολλὰ εἶναι τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα βοηθοῦν αὐτὸν πρὸς διεξαγωγὴν τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ. Διὰ τὸν Γκαίτε κατὰ πρῶτον λόγον ἡ ἀγάπη, ἡ ψυχικὴ σχέσις πρὸς τὸ ὁραῖον ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς γυναικός. Χάρις εἰς αὐτὴν ὑψώθη πάντοτε ὑπεράνω ἑαυτοῦ καὶ ὑπεράνω τοῦ κόσμου. Ἡ ἐπίδρασις τῆς ἐπ' αὐτοῦ εἶναι παραπλησία πρὸς τὴν ἐπίδρασιν τῆς μουσικῆς. Κομίζει εἰς αὐτόν, τὸν μεγάλον ἀγωνιστὴν, τὴν θεϊαν χάριν καὶ προσωποποιεῖ τὴν ἄνωθεν ἀγάπην. Ὡς παῖδος τῆς παλαιᾶς αἰρέσεως τῶν «Ψυιστῶν» ἀναζητεῖ ἐντὸς τοῦ κόσμου τούτου πανταχοῦ τὸ ὕψιστον, τὸ εὐγενές, τὸ ὑψηλόν, τὸ ὁραῖον καὶ λατρεῖ αὐτὸ ὡς ἐκφρασιν τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ, τοῦ Ὑψίστου. Εἰς ὅλα αὐτὰ διαισθάνεται «τὴν φωτερὴν ἰδέαν», ποὺ κατὰ τὸν φίλον του Σίλλερ σημαίνει τὴν παρουσίαν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀλλ' ἡ τελειότερα καὶ πληρεστέρα αἰσθητοποίησης τῆς φωτερῆς αὐτῆς ἰδέας εἶναι δι' αὐτὸν τὸ θῆλυ, ἡ γυναικεῖα ψυχὴ, ἡ γυναικεῖα χάρις, εὐγένεια καὶ μελιχλιότης, ἀβρότης καὶ πόθυμος ἀφροσύνη. Ἐκ τῆς σχέσεως πρὸς τὴν γυναῖκα ἀρύεται μεγάλως ἐμπνεύσεις καὶ ἐκ τῶν διαδοχικῶν βιωμάτων, τὰ ὁποῖα χαρίζει εἰς αὐτὸν ἡ σχέσις αὕτη, ἀνέσχεται τέλος εἰς τὸ βίωμα τῆς θείας παναγίας, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ ἐπιστέγαμα τῆς κοσμοθεωρίας του.

Ν. Ι. ΛΟΥΒΑΡΙΣ

ΣΚΙΤΣΑ ΤΟΥ ΓΚΑΙΤΕ

ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΗ

Ποτές αλήθεια δεν μπορεί νάν' ή φωτιά κρυμμένη.
Στό φώς της μέρας ό καπνός για μιάς τη φανερώνει,
τή νύχτα πάλι στη στιγμή ή φλόγα τήν προδώνει.
Μά κι' ή αγάπη δεν μπορεί νά μείνει σκεπασμένη.
"Όσο κι' αν κρύβης τη βαθιά στά φύλλα της καρ-

[διάς σου
τήνε διαβάζουν στη στιγμή στην ίδια τη ματιά σου
Μά κειό, που κρύβεται μαθές πιό δύσκολα είν' οι

[στήχοι,
κάτω απ' τώ μόδι πουθενά δεν έχουν τους βαλμένα.
Μόλις τούς έχει ό ποιητής ταιριάζει στο μυαλό του,
μόλις άπάνω στο χαρτί τούς έχει άραδιασμένα,
όλάκερος είν' απ' αυτούς άμέσως ποτισμένος
κι' όλος ό κόσμος πρέπει εϋθύς νά τούς γλυκαγαπήση
χαρούμενος καί δυνατά διαβάζει τους πιά δλους,
άδιάφορο αν άρέση τους ή θά τούς βασανίση.

ΣΤΗ ΦΕΥΓΑΤΗ

Σέχω χάσει λοιπόν; είναι αλήθεια,
Μούχεις φύγει γλυκειά μου ψυχή;
Κάθε λέξη σου, κάθε σου τόνος
άχ, άκόμα σ' αϋτιά μου άντηχει.

"Όπως ψάχνει τοú κάκου ό διαβάτης
τό πουλί της αϋγούλας νά ιδή,
πού κρυμμένο ψηλά μέσ' τοú αϊθέρα
τό γαλάζιο γιαλό κελαηδεί,

"Έτσι ψάχνω κι' έγω μέ λαχτάρα
μέσ' στην κάθε παλιά σου φωλιά,
μέ τραγούδια γλυκά σοú φωνάζω.
Γύρνα πίσω, μά γύρισε πλιά.

ΑΥΤΑΠΑΤΗ

"Ο μπερντές, καλέ, πώς σειέται
στη γλυκειά γειτονοπούλα.
"Αχ, κρυφά θά βλέπη, αν είμαι
στη φτωχή μου καμαρούλα,

κι' αν ή κάκια μου, που ή ζήλεια
πάλι μάναψε στά στήθια,
μούχει πάψει, καθώς είναι
ή παλιά μου πιά ή συνήθεια.

Μ' άχ, τί κρίμα! Τέτοιο πράμα
ή σκληρή δέ συλλογιέται!
"Ο μπερντές δές, άπ' τ' άγέρι
τοú βραδιού μονάχα σειέται!

Ο ΡΗΓΑΣ ΤΩΝ ΔΑΣΩΝ

Ποιός τή νύχτα καβάλλα έτσι τρέχει;
"Ο πατέρας μέ τ' ώριο μικρό του.
Τό κρατάει τί σφιχτά, τό ζεσταίνει
ό φτωχός μέ τόν ίδιον άχνό του!

Γιατί κρύβεις τό πρόσωπο, γυιέ μου;
Μά δέ βλέπεις τό Ρήγα πατέρα!
Νά ή κορώνα του, δές τήν ούρά του.
Καταχνιά είναι χρυσό μου, εκεί πέρα.

«"Ελα αγάπη μου, τώρα μαζί μου!
Τί παιγνίδια θά παίζω μέ σένα,
κι' ή καλή μου μανούλα, θέ νάτιδης,
στά χρυσά θέ νά σχέση ντυμένα!»

Δέν άκοϋς, πατερούλη, τό Ρήγα,
πόσα μούταξε, τί μου χαρίζει;
Γυιέ μου, ήσυχασε κι' είναι τό άγέρι,
πού όλοένα στά φύλλα θροΐζει!

«"Αρχοντόπουλο, θάρθης μαζί μου;
"Εχω κόρες, ώραϊα άγγελούδια
πού όλη νύχτα μέ σέ θά χορεύουν
καί γλυκά θά σοú λένε τραγούδια».

"Αχ, δέ βλέπεις, πατέρα τις κόρες
τοú Ρηγός πέρα εκεί στό σκοτάδι;
"Οχι, τιές βλέπω, γυιέ μου μονάχα,
όπου σειοϋνται άπ' τ' άγέρι τό βράδυ.

«Σ' αγαπώ! Πώς μ' άρέσει ή θωριά σου!
Κι' αν δεν έρχεσαι έγω θά σέ άρπάξω!»
"Αχ, πατέρα, πώς μέσφιξε ό Ρήγας!
"Άλλο πιά δεν μπορώ νά φωνάξω!

Τρέμει ό δόλιος γονιός κι' όλοένα
πώς κεντάει τό γοργό τό άλογο του,
πάει στό πύργο του, μ' άχ πεθαμένο,
πιά κρατάει τό παιδί τό χρυσό του!

ΝΥΧΤΕΡΙΝΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΟΔΟΙΠΟΡΟΥ

Γαλήνη, θερμα τοú ούρανοϋ,
πού κάθε πόνο σβήσεις
καί στό διπλά βαριόμοιρο
διπλά άνάσα δίνεις,
κουράστηκα άπ' τη χλαολή.
Πρός τί οι χαρές κι' οι πόνοι;
"Αχ, έλα έσύ στά στήθη μου,
γλυκειά μου έλπίδα μόνη.

Μῦθος καὶ Μεταφυσική

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΙΗΣΗ

Ι. Θρησκεία καὶ Μυθολογία

Η νεώτερη "Αγγλική καὶ "Αμερικανική Ποίηση είναι ένα προϊόν πολυσύνθετο, κληρονόμος πολλών σχολών καὶ παραδόσεων. Είναι γενικά παραδεγμένο πώς τό νεώτερο, ειδικά, ιδίωμά της, έλκει τήν καταγωγή του πρωταρχικά από δύο παραδόσεις: εκείνη της μεταφυσικής πού γεννιέται από τόν Donne καὶ τήν εποχή του, καὶ τοϋ συμβολισμού πού άρχίζει από τόν Mallarmé. Τό πνευματικό κλίμα τοϋ καιροϋ μας είναι τέτοιο, ώστε λίγη αξιόλογη ποίηση έχει γραφτεί πού νά μὴν είναι επηρεασμένη κατά κάποιο βαθμό, έμμεσα ή άμεσα, από τις δύο αυτές κατευθύνσεις καὶ τὰ παρακλάδια τους. "Η χρήση τών τεχνασμάτων της μεταφυσικής καὶ τοϋ συμβολισμού προκλήθηκε σιγά-σιγά από τήν άναζήτηση τοϋ νεώτερου ποιητή μιάς μυθολογίας πού θά μπορούσε ν' αντικαταστήσει τό φθίνοντα Χριστιανικό πολιτισμό, καὶ θά τοϋ πρόσφερε ένα καινούγιο συμπαγές σώμα πίστης γιά τή μεταφορά καὶ τή μεταφυσική. Τοϋτο δέ σημαίνει πώς κάθε νεώτερος ποιητής ενδιαφέρθηκε συνειδητά γιά τό πρόβλημα τοϋτο: όλοι όμως λίγο πολύ αϊστώνθηκαν τήν έλλειψη καὶ τήν άμεση άνάγκη της ύπαρξής του πού είναι βασική στό μεγάλο μεταβατικό αιώνα πού ζοϋμε.

Οί Μῦθοι είναι προβολές όνειρων από τό βαθύτατο ύποσυνείδητο μιάς φυλής, πού εκφράζουν τις άνάγκες, τούς φόβους, τις ένδόμυχες επιθυμίες καὶ φιλοδοξίες ένός λαοϋ. Μ' όλο πού τὰ σύμβολα κι' οι έπεξεργασίες ποικίλλουν οι μῦθοι όλοι εκφράζουν τις ίδιες βασικές παρορμήσεις. "Όταν είναι πιό ολοκληρωμένοι καθορίζουν τή σχέση τοϋ ανθρώπου μέ τόν έαυτό του καὶ τό Θεό, μέ τέτοιο τρόπο ώστε νά μὴν ύπάρχει διάκριση άνάμεσα στό κάθε σύμβολο καὶ τό νόημά του. "Ενας ποιητής τότε μπορεί νά χρησιμοποιήσει τή μυθολογία τοϋ καιροϋ του γιά νά εκδηλώσει μέ συγκεκριμένα σύμβολα πού ένσαρκώνουν μιá μεταφυσική, τήν πληρέστερη έκφραση τοϋ αιώνα του. "Όσο ένας πνευματικός πολιτισμός φθίνει, τόσο τό χάσμα πού άνοίγεται άνάμεσα στό σύμβολο καὶ τό νόημά του (ιδέα) εϋρύνεται, καὶ φτάνει στό σημείο πού τὰ σύμβολα καταντούν διακοσμητικές μορφές κι' οι ιδέες πού εκπροσωποϋσαν διηλίζονται από τή φιλοσοφία. Προτοϋ ή διáζευξη τοϋτης προχωρήσει πολύ μπορούν, ό κοινός άνθρωπος όπως καὶ ό καλλιτέχνης, νά χρησιμοποιήσουν τις μυθολογίες γιά νά εκφράσουν τὰ βαθύτερα συμπεράσματά τους πού άφορουν τή θέση τοϋ ανθρώπου μέσα στό σύμπαν όπως κι' όλα τ' άλλα διλήμματα πού πλαισιώνουν τό ύστατό του μυστήριο. Γίνονται τότε δηλωτικές της διαγωγής του, καὶ κατευθύνουν τήν ήθική του, γίνονται πραγματικοί οδηγοί, όλικοι καὶ πνευματικοί γιά τή μοναχική του πορεία μέσα στό σκοτεινό δάσος. Σ' ένα πολυσύνθετο μίγμα σύμβολου καὶ άλληγορίας, άφαιρέσεις γιά τή ζωή καὶ τό θάνατο γίνονται άνθρωπόμορφες, περιεχτικές καὶ συγκεκριμένες, διατηρούν όμως σκιόφωτα μυστηρίου πού όφείλονται στην ίδια τή σκοτεινή φύση τοϋ ανθρώπου.

"Ο "Όμηρος δυνήθηκε νά γράψει γιά τήν κοιλούργα του σάν γιά ένα ολοκληρωμένο σύνολο από ήρωες, ήμίθεους καὶ θεούς πού ή άδιάπτωτη επικοινωνία τους μέ τούς κοινούς θνητούς εκφραζε εκείνες τις

πράξεις καὶ τὰ αξιώματα γιά τή διαγωγή πού συνόψισαν τόν πολιτισμό της εποχής του, κι' έγιναν οδηγοί όχι μόνο στους "Ελληνες τοϋ Περίκλῆ μ' άκόμα καὶ σ' όλάκερο τό Δυτικό πολιτισμό πού ήρθε κατόπιν. "Αν θυμηθούμε τις διάφορες χαρακτηριστικές ιδιότητες πού οι διάφοροι θεοί του συμβολίζουν ή τό τί πραγματικά ήταν αυτοί, καταλαβαίνουμε τὰ κίνητρα της "Ελληνικής Φυλής καὶ τὰ ιδανικά πού φιλοδοξούσε.

Αϋτά τὰ ιδανικά καὶ τὰ κίνητρα δεν είναι οι άφαιρέσεις πού μ' αυτές οι νεώτεροι ήρωες ένδοσκοποϋνται, αλλά «τὰ πρόσωπα τοϋ δράματος» μιάς δυναμικής πάλης πού εκφράζει μιάν άκραιότητα άτόμου καὶ κοινωνίας. "Η έλλειψη μιάς τέτοιας άκραιότητας, ό χωρισμός μύθου καὶ μεταφυσικής καὶ τό επακόλουθο κομμάτισμα της πράξης από τό πνεϋμα, είναι τὰ κεντρικά προβλήματα τοϋ νεώτερου καλλιτέχνη, είτε αϋτός προσπαθεί νά συμμαζέψει τις κατεσπαρμένες νέες ιδεολογίες καὶ τεχνικές σέ μιάν επική ένσωμάτωση, είτε κρούει τήν πιό χαμηλόφωνη προσωπική λύρα.

Στόν "Ελληνικό πνευματικό πολιτισμό, ό Αϊσχύλος, ό Σοφοκλής κι' ό Εϋριπίδης έδειξαν προοδευτικά τήν «άποσύνθεση της ευαισθησίας» όπως τήν όνομάζει ό Θ. Σ. "Ελιοτ.

"Ο Πλάτων καὶ τέλος ό "Αριστοτέλης άφηρημενοποίησαν τούς ένθιμους μύθους τους σέ διαλεκτική καὶ κατηγορία, σέ τρόπο πού ό πραγματικός τίτλος τοϋ έπους τοϋ Δουκρητίου «Περί της τών πραγμάτων φύσεως» (De rerum natura) είναι ένδεικτικός της άλλαγής.

"Ο Βιργίλιος, ό φυσικός κληρονόμος τών "Ελληνιστικών ιδεολογιών καὶ τών προχριστιανικών των κλίσεων, δημιούργησε έναν ήρωα, τόν Αϊνεία, πού σ' άντίθεση μέ τήν ελεύθερη ζωτικότητα τοϋ "Οδυσσέα, φέρνει μαζί του τή μοναστικότητα ένός ιερέα πού άναζητά άπαντήσεις καὶ τό άνέγγιχτο ένός ήρωα άπαλλαγμένου από τὰ πάθη τοϋ έρώτα καὶ τοϋ πολέμου. "Έτσι ό Βιργίλιος, πού ή Τετάρτη "Εκλογή του ξαναδιαβασμένη από Χριστιανικά μάτια φανερώνεται Μεσαιωνική, γίνεται ό πραγματικός μεταβατικός δδηγός τοϋ Δάντη πρós τό κατώφλι τοϋ Χριστιανικού παραδείσου. Θά ξαναθυμηθούμε πώς ό Βιργίλιος εκπροσωπούσε γιά τό Δάντη τόν τύπο της ανθρώπινης φιλοσοφίας.

"Ο Dante κατέχει τήν ίδια θέση στό Χριστιανικό πολιτισμό πού κατέχει ό "Όμηρος στόν "Ελληνικό. "Ο Thomas Aquinas είχε κιόλας συνθέσει ό,τι Πλατωνικό καὶ "Αριστοτελικό χρησιμοποιήσαν οι Πατέρες της "Εκκλησίας, σέ μιá θεολογία πού ή μεταφυσική της έδωσε ιεραρχική θέση σ' όλες τις όλικές καὶ πνευματικές κατακτήσεις τοϋ μεσαιωνικού κόσμου. "Έτσι ή όμοιογένεια πίστης της τότε κοινωνίας, κι' ή θεολογική ιδιοφυία τοϋ Thomas Aquinas άπάλλαξε τό Δάντη από κάθε άνάγκη νά διασκεδάσει τήν ιδιοφυία του σέ κριτικά καὶ φιλοσοφικά συστήματα, γιά νά μπορέσει νά μεταχειριστεί καὶ νά μετουσιώσει τὰ δεδομένα σύμβολα καὶ συστήματα τοϋ πολιτισμοϋ του στη συγκεκριμένη ένσάρκωση ένός ποιήματος της Θεϊας Κωμωδίας, πού μέσα στην αισθητική κατασκευή της μπόρεσε νά δημιουργήσει τό δικό του κόσμο, καὶ νά τήν καταστήσει τό μοναδικό μ' άκόμα καὶ τόν πολλαπλό άνθό τοϋ μεσαιωνικού δράματος. Σέ κανένα ποίημα ός τό τότε κι' από κει κι' έπειτα οι αισθητικές καὶ ήθικές αξίες δεν υπήρξαν

τόσο ιδανικές, οι ποσοτικοί και ποιοτικοί ρυθμοί τόσο άρμονικά ένορχηστρωμένοι. Η πολυσύνθετη μαθηματική διάταξη στην Κόλαση, το Καθαρτήριο και τον Παράδεισο δείχνουν τη στενή σχέση κι' αμοιβαιότητα ανάμεσα στη μεσαιωνική έπιστήμη και τη φιλοσοφία και τη θεολογία, κι' ακόμα τις προσωπικές και κοινωνικοπολιτικές κλίσεις. Οι χαρακτηρισές αντλούνται από ιστορικές, μυθολογικές (κλασικές και συνάμα Χριστιανικές) και προσωπικές πηγές μολταυτα τόσο δυνατά και διειδυτική είναι η κεντρική ιδέα και τα παρεπόμενα δόγματα του έργου, ώστε ό,τι σ' ένα άλλο ποίημα θα μπορούσε να φαίνονται σάν έκκεντρική παρέσφρηση άνομοιογενών στοιχείων, έδώ έχει μετουσιωθεί και άπόλυτα συσχετισθεί. Τέτοια όργανα των έλαχίστων υποδιαρρέσεων σέ αισθητική και ήθική τάξη καθιστά δυνατό ένα στυλ κι' ένα λεκτικό τρόπο πού είναι ακόμα και βαθειά διανυγής, μιá καθαρότητα πού μπορεί νά διύλιστεί μόνο από μιá τέτοια αναλυμένη περιπλοκή. Σ' ένα τέτοιο στυλ δέν υπάρχει ένταση ανάμεσα στις αντιμαχόμενες τάσεις, γιατί τό κάθε τι είναι αναλυμένο, ένα κρυστάλλινο διάφραγμα (medium) πού μέσα από τη διαφάνειά του ό άγανώστης μπορεί νά ιδεί τόσο μακριά όσο ή δική του όραση του έπιτρέπει. Από τη Θεία Κωμωδία, κι' έπειτα, έχουμε γνωρίσει άνοκα ποιήματα, ίσως τόσο μεγάλα όσο κι' αυτή, κανένα όμως τέτοιο πού μέσα του τά ένδιαφέροντα ζητήματα του άνθρωπου κι' οι σχέσεις του μέ τό Θεό νά είναι κατ' αυτό τόν τρόπο διαταγμένες, κι' αυτό γιατί, από την εποχή του Dante ούτε ό κόσμος ούτε ή έκφραση του κόσμου από τόν καλλιτέχνη δέ γνώριζαν μιá παρόμοια άκεραιότητα. Κάθε ποιητής από τότε προσπαθεί άπεγνωσμένα νά γίνει ένας άλλος Dante.

Ζοῦμε σήμερον ἀνάμεσα σὲ θριῦφα πού ἐκφορνο-
νίστηκαν ἀπὸ τὴ Μεταρρύθμιση καὶ τὴν Ἑλιστημονική
καὶ Βιομηχανική Ἐπανάσταση. Ἡ πίστη τοῦ Milton
ὅπως καὶ τῶν περισσοτέρων Χριστιανῶν ποιητῶν πού
ἀκολούθησαν, δὲν ἦταν ἡ ἄμεση πίστη τοῦ Dante, παρὰ
μιὰ πίστη γεμάτη συλλογισμούς, πού διασαφηνίζει τὴν
ιστορική καὶ καθολική Παράδοση ὅπως τροποποιήθηκε ἀπὸ
τοὺς στοχαστὲς τῆς Μεταρρύθμισης. Ὁ Ἀπώλεσθεις
Παράδεισος κι' ὁ Ἀνακτηθεὶς Παράδει-
σος δὲν εἶναι οἱ καθάριοι συλλογισμοὶ μιᾶς ἐπιβεβλη-
μένης θεοκρατίας, ἀλλὰ τὰ πεδία τῆς μάχης πού ἀντι-
μᾶχονται ἡ ἐπουράνια λύσσα ἐνάντια στὴ δαιμονική καὶ
αἰρετική. Μ' ὅλο πού τὰ πρόσωπα, χωρὶς νὰ ξηιρέσεις
τὸν Ἀδάμ καὶ τὴν Εὐά, εἶναι ὅλα ὑπερφυσικά, εἶναι μο-
λυντοῦτο τόσο ἐνανθροπισμένα ὅσο κι' οἱ διδασκαλίες
πού ἐνσπνάζουν. Ὁ Χριστός, ὁ Διάβολος, ὁ Μιχαήλ, ὁ
Βελιάλ, ὁ Θάνατος, ἡ Ἀμαρτία, ἀκόμα κι' ὁ Θεός, παίρ-
νουν ἐνεργὸ μέρος στοὺς τιτάνειους ἀγῶνες τῆς ψυχῆς
πού τεῖνει πρὸς μιὰ χαμένη ἁμονία. Ὁ Ἀνθρώπος
εἶναι μολυσμένος ἀπὸ τὴν τελειότητα τοῦ Θεοῦ, κι' ὁ
Θεὸς ἀπὸ τὶς ἀτέλειες τοῦ Ἀνθρώπου. Τὸ περνωμένο τὸ
ἄνθρωπο ἀποκτείνει τώρα στὴν ἴδια τὴ θέλησιν του. Τὸ
προπατορικὸ ἁμάρτημα δὲν εἶναι ἐκείνη ἡ ἀπόλυτη ἑξα-
χρεΐωση τῆς Καλβινιστικῆς Διδασκαλίας, ἀλλὰ γίνεται
μιὰ τάση πού ἀφίνει στὸν ἄνθρωπο τὴν ἐλευθερία νὰ
διαλέξει ἀνάμεσα στὴν πίστη καὶ τὴν ἀπιστία κι' ἔτσι
τὸν καθιστᾷ υπεύθυνο γιὰ τὴ μοίρα του, ἀδρὲς διακρί-
σεις πνεύματος καὶ ὕλης ἀπαλείφονται γιατί ὁ Θεὸς δη-
μιουργεῖ ὅχι ἀπὸ τὸ Μηδὲν ἀλλὰ ἀπὸ τὸ Χάος. Ἐκεῖνο
πού ἀποκαλύπτεται εἶναι τὸ δράμα, τὸ πάθος τῆς συγ-
γένειάς μας μὲ τὸ Θεό, κι' ὅχι ἡ Κοινωνία μας σ' Ἀὐ-
τόν. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Dante τὸ ρῆγμα ἀνάμεσα στὸ
μῦθο καὶ τὴν μεταφυσική εὐρύνθηκε τόσο πολὺ ὥστε
ὁ Milton βρῆκε πὼς χορεαζόταν ἐνὰ δικαίωμα τὴ στέση
τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο, μιὰ σύλληψη πού οὔτε

κάν θά μπορούσε νά τή συλλάβει ένας νους ὅπως ἐκεῖνος τοῦ Dante. Τά ὄρηματα κι' οἱ ἐξαορτήσεις εἶναι παντοῦ ἐκδηλὰ στό ὑλικό καί τό δόγμα. Ἀσάφειες τοῦ περιεχομένου καθιστοῦν ἀδύνατη τήν καθαρότητα τοῦ στυλ, καί φανερώνουν μιάν ἀνώτερη ἀντιστοιχική ἐνορχήστρωση γεματή συγκοπές. Οἱ κακοφωνίες τῆς νέας ἀρχονίας ἀρχίζουν κιόλας ν' ἀκούωνται.

Όταν ὁ Goethe σὰν κοσμοπολίτης, ζήτησε νὰ συγκεντρώσει τὸν Εὐρωπαϊκὸ πνευματικὸ πολιτισμὸ, μεταχειρίστηκε τὴ Χριστιανικὴ μυθολογία μὲ μιὰ σοφιστικὴ πρόθεση περισσότερο σὰν ὅλο ἀπὸ φιλοσοφικὰ σύμβολα καὶ παραδοσιακὰ μοτίβα παρὰ ἀπὸ μυστήρια ἄξια πίστεως. Σὰν κληρονόμος τοῦ Voltaire ποὺ πάσκει νὰ χειραφετῇ τὴ διάνοια, καὶ σὰν κληρονόμος τοῦ Rousseau ποὺ πάσκει νὰ χειραφετῇ τὴν καρδιά, θῆκε νὰ συνενώσει καὶ τίς δύο τάσεις αὐτές στὴν εἰκόνα τοῦ ἀπόλυτα πολιτισμένου ἀνθρώπου σ' ἑνὶ ἀνθρωπιστικὸ καὶ φιλοσοφικὸ ἰδανικόν. Ζήτησε νὰ συνθέσῃ τὸ ἐσώτερο καὶ τὸ προσωπικὸ μὲ τὸ ἔξω καὶ τὸ γενικὸ, τὴ ρωμαντικὴ εὐαισθησίαν μὲ τὴν κλασικὴ διανοητικὴ δύναμιν. Τὰ μυστήρια τῆς Χριστιανικῆς πίστεως ἔγιναν σ' αὐτὸν τὰ πραγματικὰ σύμβολα, ἐμβλήματα γιὰ τὴν καλλιτέρευση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ πώση τοῦ Φάουστ ποὺ τρώει τὸ μῆλο τῆς γνώσεως γίνεται ἀναγκαίᾳ γιὰ τὴν ἀνόρθωσίν του, γιατί μιὰ ἀνθρωπιστικὴ ἐρμηνεία τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος κάνει τώρα νὰ φαίνεται πὼς μόνον διὰ μέσου τοῦ σφάλματος καὶ τοῦ πειραματισμοῦ γίνεται κατορθωτὸ στὸν ἄνθρωπον νὰ γνωρίσῃ τὸν ἑαυτὸ του καὶ νὰ ἐκπληρώσῃ τίς δυνατότητές του. Ὁ Ἄνθρωπος ἐδῶ φαίνεται νὰ ὑποφέρει ἀκόμα, ὅχι ὅμως ἀπὸ ἀνάγκη συγγνώμης γιὰ τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα, μὲ τὸ πάθος σὰν προσπατούμενο, γιὰ νὰ τὸ δοθῇ ἡ Χάρη, μὴ γιατί προσπαθώντας νὰ καταλάβῃ καὶ νὰ ἐκπληρώσῃ τίς δυνατότητές του, βρίσκῃ πὼς τὸ νὰ ὑποφέρει εἶναι μοιραῖο συνακόλουθον τοῦ ἀγῶνα του, ποὺ μ' αὐτὸν δοκιμᾷ τὸ κύρος τῆς πίστεως του καὶ διαμορφώνει τὸ χαρακτηριστ. του. Ὁ Σατανᾶς τοῦ Μίλτων, ποὺ μοῖζει τόσο μὲ τὸ Θεὸ στὶς ἰδιότητές του ὥστε θὰ μπορούσε καὶ τὸν νικᾷ, γίνεται τώρα ὁ Μερστροφελῆς, τὸ μεταφυσικὸ πνεῦμα τῆς ἄρνησης, κί' ὁ Φάουστ ὁ ἴδιος δὲν εἶναι τόσο ἕνας ἥσυχος ὅσο μιὰ ἰδιοσυγκρασία. Τὸν ἴδιο τοῦτο αἶδων, ἔγραψε ὁ Keats στὸν Ὑπερίωνα γιὰ τὸ ξεθρόνισμα τῶν Θεῶν, ὁ ἡμίθεος πρωταγωνιστὴς τοῦ Shelley Προμηθεύς Δεσμώτης, παραχωροῦσε τὴ θύση του στὴ μαυρικὴ ἑνδοκόπηση τοῦ Manfred τοῦ Byron, ἡ οὐδὲν ἄλλα στρατιὰ διωχθέντων ἀπ' τὸ νὰ, σὰν γιὰ νὰ εἰσαχθεῖ, πάνω στὸ πανδαιμόνιο μιᾶς Βαλπούργιας νύχτας, ἡ βιομηχανικὴ ἐπανάσταση καὶ τὸ πνευματικὸν τῆς χάος. Τὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων στράφηκαν πρὸς τὰ μέσα ὅχι γιὰ ν' ἀποθανάτισουν μιὰ κάποια ἡρωικὴ εἰκόνα πίστεως, μὰ γιὰ νὰ ἐπισκοπήσουν τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ τους. Ὁ μῦθος, ποὺ δὲν ἦταν πιά μιὰ ἐνσωμάτωση τῶν πολιτιστικῶν ἰδανικῶν, καταντοῦσε ἕνας ραγισμένος καθρέφτης τοῦ αὐτοῦ.

Ὁ Φάουστ ἦταν ἕως τὸ τελευταῖο μεγάλο ἔπος ὅπου ἡ μυθολογία τοῦ Χριστιανισμοῦ μπόρεσε νὰ χρησιμοποιηθῇ μὲ οἰκοδομικὸ κῆρος. Ἀπὸ τὸν Goethe, ὁ διαχωρισμός μεταφυσικῆς καὶ Χριστιανικοῦ μύθου ἔγινε τόσο μεγάλος ὥστε καλλιτέχνες ὅποιοιδήποτε ἀναστήματος νὰ μὴ μποροῦν νὰ τὸν μεταχειριστοῦν αὐτὸ τὸν τελευταῖο ἔξιμονο, σὰν σύμβολο, πού μ' αὐτὸ νὰ συστηματοποιήσουν τὸν διαφορισμὸ τοῦ σύγχρονου κόσμου. Γιὰ τοὺς πλείονους νεώτερους ποιητὲς ὁ Χριστιανικὸς μῦθος δὲν ταυτίζεται πιά ἀπὸ ἄποψη οὐσίας μὲ τὰ ἰδανικά του, ἀν καὶ μερικὸι ἐπιχείρησαν νὰ τὸν ἀνανεώσουν γιὰ νὰ ἐπικαλεστοῦν διὰ μέσον του ὅτι πειρὰ ἔπαψε νὰ τὸν

θημαίνει με την πνοή του. Για μερικούς άλλους ο Χριστιανικός τρόπος ζωής έγινε ένας φιλοσοφικός τρόπος διαγωγής. Για πολλούς και η ήθική και ο μύθος ο Χριστιανικός είναι ψευδισθητικές πού πρέπει να εξαφανιστούν. Σχεδόν όλοι βρίσκουν να λείπει στον έαυτό τους και στον κόσμο τους ένας ένωτικός τρόπος ζωής που σ' αυτόν να μπορούν να έναρμονιστούν οι αντιμαχόμενες εξορμήσεις που τις κόβισαν μαζί τους οι θρησκευτικές, επιστημονικές, βιομηχανικές και τεχνεταία κι' οι πολιτικές έπαιναστάσεις. Τη ζωή πουνάει δέν τη βλέπεις σταθερά και δόκλσηρη, μα κάτω από εύαριθμες απόψεις που τη διαθλύν και τη διασπών σέ κομμάτια που δέν έχουν καμιά σχέση με τίποτα κεντρικό. Ποτέ δέν ύπήρξε η έρμηνεία των πολιτισμών τόσο πανανθρώπινη μα κι' η άποσύνθησθ του ίδιου παγκόσμου.

Η. Θ. Σ. "ΕΛΙΟΤ

Ἦταν ἀναπόφευκτο σ' ἓναν τέτοιο διασχορπισμό, πὼς κάποια συγγραφή ὕλων τῶν μύθων, ὅπως αὐτὴ ποὺ ἐπιχειροῦσε ὁ George Frazer τοῦ Golden Bough (χρυσὸς κλάδος) (1890) θὰ ἐρχόταν γιὰ νὰ δώσει ἐλπίδα στοὺς ποιητές, γιὰ ἓνα χρονικὸ διάστημα ἑστω, γιὰ ν' ἀντλήσουν ἓνα σύνθετον μῦθο καὶ μεταφυσικόν. Τὸ βεβίλω ὅμως τοῦτο δὲν ἄρρηξε νὰ γίνει ὅχι μὴ καὶ Βίβλος πίστεως, παρὰ ἓνα μουσεῖο πρὸς λωποδυσίαν. Ἡ μυθολογία ἔγινε ἀνθρωπολογία. Ἡ πλὴ ἐπιτυχημένη καὶ ἐκτεταμένη χρησιμοποίησις μιᾶς τέτοιας ἀνθρωπολογικῆς κατασκευῆς, ἔγινε ἀπὸ τὸν Thomas Stearns Eliot (στὴν Ἑορμὴ Χώρα, 1922) ποὺ σ' αὐτὴν ὁ ποιητὴς ἔκανε ἀκόμα παράλληλῃ χρήσιν τοῦ σώματος τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας σὰν μυθολογίας.

«Έγχαψε τότε ο Eliot σὲ μιὰ μελέτη τοῦ πάνω στὸν Ulysses τοῦ James Joyce, ὅπου τὸ κεντρικὸ πρόβλημα τοῦ σύγχρονου ποιητῆ λυχνεῖται νὰ εἶναι κι' ἡ θέση τῆς παρούσας μελέτης, περιεκτικότερα: «Στὴ χρησιμοποίηση τοῦ μύθου, στὸ χειρισμὸ ἐνὸς ἀδιάδοχου παραλληλισμοῦ ἀνάμεσα στὸ σῆμα καὶ τὴν ἀσφαλιότητα, ὁ κ. Joyce ἀκολουθεῖ μιὰ μέθοδο ποὺ κι' ἄλλοι πρέπει ν' ἀκολουθήσουν ὕστερα ἀπ' αὐτόν. Δὲν θὰ εἶναι μιμητὲς περισσότερο ἀπὸ τὸν ἐπιστήμονα ποὺ χρησιμοποιεῖ τὶς ἐφευρέσεις ἐνὸς "Αἰνσάιν" γιὰ νὰ ἐπιδείξει τὶς δυνάμεις τοῦ ἀνεξάρτητες περαιτέρω ἔρευνες. Αὐτὸς εἶναι ἕνας ἄπλος τρόπος νὰ ἐλεῖγχει, νὰ διατάσσει καὶ νὰ δίνει μιὰ μορφή κι' ἕνα νόημα στὸ ἀπέραντο πανόραμα τῆς μεταϊστορίας καὶ τῆς ἀναρχίας ποὺ βασιλεύει στὴ σύγχρονη ἱστορία. Εἶναι μιὰ μέθοδο ποὺ ἐπενόησε ὁ William Butler Yeats καὶ ποὺ τὴν ἀνάγκη τὴν αὐτὸς πρῶτος ἀπὸ τοὺς νεώτερους νομίζω πὼς ἀισθάνθηκε. Εἶναι μιὰ μέθοδο ποὺ σοβαρὰ πιστεῖται πὼς ἀποτελεῖ ἕνα σοβαρὸ βῆμα πρὸς τὸ νὰ καταστήσεις τὸ σημερινὸ κόσμον ἱκανὸ νὰ ὑποῤεξε στὴν τέχνη».

Μ' ὅλο πού ἡ Ἑρμη Χώρα εἶναι ἓνα ποίημα ἀπὸ μόνον 433 στίχους, εἶναι ἕνα πραγματικό ἔπος, γιατί τὸ θέμα του ἀφορᾷ τὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ τὸ Θεό. Διαφορετικά ἀπὸ τὸ Dante πού νοτίζει κυρίως τὴ σωτηρία πού δόθηκε στὸν ἄνθρωπο χάρις στὴ Σαυώσυση τοῦ Χριστοῦ, ὁ Elliot ὅπως καὶ ὁ Milton στὸν Ἀνακτεθέντα Παράδεισο, μὲ τὸ νὰ ἔχει στὸ νοῦ του τὶς διάφορες αἰρέσεις ἐκτός τοῦ πού προπατοριζοῦ ἀμάτημα νοτίζει κυρίως τὴν ἐλευθερία πού εἶναι ἐπακόλουθο τῆς ἐπιλογῆς, μὰ κατάστασι πού τὴ δραματοποίησε στὸ Murder in the Cathedral (ἐκκλημία στὸν Καθεδρικό Ναό). Σὰν εὐγενεῖς λογό- τέχνης στάθηκε πρωταρχικά στὸ σύνολο τῆς παγκό- σμιας λογοτεχνίας γιὰ νὰ βρεῖ τὴ Σύμβολα μίας Χρι- στιανικῆς εὐαισθησίας τελειοποιούμενα ἀπὸ τὴ σπουδῇ διαφόρων φιλοσόφων. Στὴν Ἑρμη Χώρα ἐκείνο

πὸν ἐνσωματώνεται περισσότερο εἶναι ἡ λογοτεχνικὴ εὐ-
αισθησία τοῦ Eliot. Προσπάθησε νὰ καταστήσει τὴν
παγκόσμια λογοτεχνία, παγκόσμια μυθολογία συνδεθε-
μένη καὶ κατευθυνόμενη ἀπὸ Χριστιανικὴ Μεταφυσική.
Ἡ ἐπιδέξια αὐτῆ καὶ εἰρωνικὴ παράθεση πολλῶν λογο-
τεχνιῶν δημιουργοῦ ἔναν πλούτῳ ὑλικῷ καὶ ἀναφορῶν
σὲ ἄλλα βιβλία. Ὅπως στὸ κινηματογραφικὸ φωτομαν-
τᾶς ὅπου τὰ γεγονότα διάφορον χρόνον φαίνονται νὰ
συμβαίνουν σύγχρονα καὶ πάνω στὴν ἴδια ὁδόν, ἔτσι
καὶ ἔδω ὁ χρόνος καὶ ὁ χώρος δὲν ἔχουν ἀλληλουχία ἢ
τόπο, καὶ ὁλόκληρη ἡ Ἱστορία σκεπάζεται καὶ δείχνεται
σὰ μιὰ παράλληλη ἔκθεση ὅπου ὅλες οἱ πόλεις, τὰ πρό-
σωπα, τὰ μοτίβα καὶ οἱ πολιτισμοὶ σμίγουν σ' ἓνα λα-
βυρινθῶδες καὶ εἰρωνικὸ κοντραποῦτον. Τέτοια παρά-
θεση σ' ἓνα ταυτόχρονο καὶ ἐκτὸς χρόνου γίνεταί
χαρακτηριστικὴ τῆς νεώτερης τεχντροποιίας, σὰν ἀπο-
κνήματα εὐαισθησιῶν ποὺ δὲν ἀντλοῦν ἀπὸ ἓνα κεντρικὸ
μῦθο, κατέχουν ὅμως ἀπόλυτα τὸν ἀπεριόριστο συγκρι-
τικὸ ἑλεγκτικισμό.

Μ' ὅλο που, ὅπως εἶπε καὶ ὁ Eliot, ἔνα τέτοιο ποίημα
μπορεῖ νὰ διαβαστεῖ κατὰ πολλὰς βαθμίδες πού ἀντι-
στοιχοῦν σὲ βαθμοὺς κατανόησης, καὶ πὼς πολὺ μετα-
δίνει ἀπὸ τὸ περιεχόμενον του, διαβασμένο καὶ μὲ τὸ
πρῶτο κι' ἐπιπόλαιο ὀνόμα τροπὸ ἀπὸ ἄνθρωπο τῆς
ἔμφυτης ἀπλῆς ἀντίληψης, μολταταῦτα ὁ βαθύτατος τρό-
πος τῆς μελέτης τῶν ἀναφορῶν πού ἀπαιτεῖ τοῦτο τὸ
ποίημα ἐπικοῦ χαρακτῆρα γιὰ νὰ γίνη καταληκτικὸ δὲν
εἶναι τόσο ἀνωφελὲς στὸ μέσο ἀναγνώστη σὰν καὶ πού
νὰ μὴν εἶναι βασικὸ γιὰ τὶς βαθύτερες πεποιθήσεις πού
τὸν κινοῦν σὰν ἕνα πολίτη τοῦ ἔθνους του καὶ τοῦ κό-
σμου ᾗ τοῦ προσδιορίζουν τὴ μουσικὴ σχέση του μὲ
τὸ σύμπαν.

Τέτοιες αισθητικές και ανθρωπολογικές κατασκευές βοηθοῦν περισσότερο τὸν ποιητὴ στὸ νὰ κατευθύνει τὴν εὐαισθησία του καὶ νὰ δώσει μορφή στὴν τέχνη του, πρὶν τὸν ἀναγκάσει σὶ τὴν τακτοποίησιν παρόμοιων ἀνησυχιῶν πού κι' αὐτὸς τίς μοιράζεται. Οὐτε ἡ παγκόσμια λογοτεχνία, οὐτε κι' ἡ ἀνθρωπολογία εἶναι ἀπόγονοι τῶν ξεθωριασμένων μας μυθολογιῶν.

Στὴ Τετάρτῃ τῶν Τεφερῶν καὶ περισσότερο στὰ Τέσσερα Κουαρτέτα ὁ Eliot βασίστηκε σὲ μικρότερο βαθμὸ σὲ ἀνθρωπολογικὰ θέματα καὶ σύμβολα παρὲν ἀπὸ τὴ λογοτεχνία. Καλλιέργησε τὶς αἰσθητικὲς φόρμες τοῦ περισσότερο καὶ συγκέντρωσε τὶς ἀναφορὲς τοῦ κυρία στὸ τυπικὸ καὶ τὸ δόγμα τῆς παραδοσιακῆς Ἐκκλησίας. Ἀντλεῖ ἀκόμα ἀπὸ προσωπικὰ τοῦ διαβάσματος, μὰ καὶ τὰ Τέσσερα Κουαρτέτα τοῦ ἔχουν μιὰν ἰδεολογικὴ ἐνότητα μεταξὺ τους ἐπειδὴ πρωταρχικὰ καὶ κυρία ἀναφέρονται στοὺς Χριστιανούς «μυστικούς» τὴν ἀναζήτηση δηλαδὴ μιᾶς ἀνάντησης φώτισης στὸ χρόνο καὶ μέσω τοῦ χρόνου, μιᾶς ἀτελεύτητης ἐνότητας μὲ τὸ Θεό, τὸ ἀκίνητο κέντρο ὅπου ὅλα τὰ παρόδωκα διαλύονται στὴν Ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ. Μὴ μπορῶντας νὰ ταυτίσει τοὺς μύθους καὶ τὶς ἐντολὲς τοῦ Χριστιανισμοῦ σὲ μιὰν ἀκέραια πίστη, ὁ Eliot ὅπως πολλοὶ ἄλλοι ποὺ ἐπιδόρασε πᾶν τοὺς οδηγώντας τους σὲ μιὰ ἐπιστροφή στὴν Ἐκκλησία, ὑποτάχτηκε στὸ Χριστιανικὸ δόγμα καὶ τὴν ἰδεολογία, ὅαν ἀπὸ ταπεινότητα καὶ καρτερικὴ τοῦ αὐτοαφιέρωσός του πῶστες καὶ μύθους ποὺ πᾶ δὲν συνυπῆρχον ἐπὶ τῷ αὐτῷ, μήπως καὶ δυνατόν νὰ ἐπικαλεστέι μιᾶν χαμένη ἐνότητα καὶ νὰ δεχτέι ἔστω καὶ γιὰ μιὰ ἐλάχιστη στιγμὴ τὴ Θεία Χάρη τῆς Ἀποκάλυψης. Πραγματικὰ μιὰ ἐντεχρὴ ταρίχευση σώζει γιὰ τὴ μνήμη τοὺς ἀχριστοὺς, ἂν ὅχι γιὰ τὴν ἀγάπῃ, πολλὴ ἀπὸ τὴ χάρι καὶ τὴ σοφία μὲ τὴν ὁποία, ἕνας ἀγαπημένος ζωντανεύτηκε.

(Συνέχεια εις τὸ ἐπόμενο)

Μεταφρ. **ΑΝΤΩΝΗ ΔΕΚΑΒΑΛΛΕ**

Χρονικὸν ἱερέως Γρηγορίου Λογοθέτη (*)

- 1799, Ὀκτωβρίου 28. Ἦλθεν ὁ Παππᾶ-κὺρ-Ἀντώνης Δαρμάρος Λαζάνης ἀπὸ τὴν Πόλιν ἀρχιμαντρίτης τῆς Ρουσσίας.
- 1799, Νοεμβρίου 3. Ἦλθεν ὁ Ντετορῆς ὁ Σιάης ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον.
- 1800, Μαρτίου 30. Ἐστειλαν οἱ χωρικοὶ ὅλοι εἰς τὴν Πόλιν, εἰς τὸν Νταμαρᾶ, μπάιλον τῆς Ρωσσίας (*). τὸν Παππᾶ-Γεώργιον Ἀρῶν τὸν Δημητρίου διὰ βοήθειαν τῶν χωρικῶν διὰ τὰ κακά, ὅπου ὑποφύρανε ἀπὸ τὸν Κουμαντάντε Ροῦσσον. Καὶ ἦλθεν ὁ Παππᾶς 30 Μαΐου καὶ ἔφερε γραφὴν, ὅπου ἔγραφε νὰ ἔχουν ὑπομονήν.
- 1800, Ἰουλίου 14. Ἐπέρασε ἡ Ρουσσικὴ ἀρμάδα καὶ ἐπῆρε τὸν Κουμαντάντε Ροῦσσον μὲ ἓνα κότερον μὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους του, οἱ ὅποιοι ἔφυγαν ἀπ' ἐδῶ οἱ Ροῦσσοι 15 Ἰουλίου 1800 ἡμέρα Κυριακῇ.
- 1800, Ἰουλίου 15. Ἐπῆραμε τὴν Εἰκόνα τῆς Μυρτιδιώτισσας ἐδῶ εἰς τὸν Ἅγιον Χαράλαμπον εἰς τὸ Μυλοπόταμον ἀπὸ τὸ Μοναστήρι τῆς διὰ τὸν φόβον τῆς ἀρμάδας καὶ ἔμεινε ἕως τὰς 23 Σεπτεμβρίου καὶ τότε ἐπῆγαμε εἰς τὸ Μοναστήρι τῆς τὴν Εἰκόνα.
- 1800, Ἰουλίου 17. Ἐσυνάχθησαν ὅλοι οἱ Προεστοὶ καὶ ἐπῆγαν εἰς τὸ Κάστρο καὶ ἐλάβανε τὸ ποσέσο (*), μὲ τὸ νὰ ἔμεινε ἔρηνον ἀπὸ ἐξουσίαν (*).
- 1800, Ἰουλίου 22, Κυριακῇ ἡμέρα. Ἐσυνάχθησαν ὅλοι οἱ Προεστοὶ τῆς νήσου καὶ ἐπῆγαν μὲ δεκαρχίους καὶ ἄλλους πολλοὺς εἰς τὴν Χώραν καὶ ἐπῆγαν εἰς τὸ Κάστρο μαζί ἄρχοντες καὶ χωριάτες εἰς τὸ Παλάτι, διὰ νὰ ἀγαπήσουνε καὶ νὰ παύσουν τὰ σκάνδαλα. Καὶ δὲν ἐσυμφώνησαν εἰς τὰ ζητήματα καὶ ἔγινε σύγχυσις καὶ ἐσκοτώσανε ἐκεῖ μέσα τὸν Δοιτὸρ Ἐμμανουὴλ Στάη καὶ τὸν Τζώρτζη Δουρέντε, οἱ δὲ λοιποὶ ἐβγήκαν διὰ νὰ φύγουν, ἀλλὰ ἦσαν σφαλισμένες οἱ πόρτες τοῦ Κάστρου καὶ ἐκρύβησαν, πλὴν τοὺς εἶδον πρῶτον τὸν σιδὸρ Παῦλον Δαντώνη, ἔπειτα τὸν σιδὸρ Ἰωάννην Μαχαιριώτην καὶ τοὺς ἐφόνευσαν, οἱ ὅποιοι ἦσαν σπουδαῖοι καὶ ἀξία ὑποκείμενα. Αὐτοὶ ἐνώθησαν μὲ τὸν Ροῦσσον καὶ ἤθελαν νὰ ὑποτάξουν εἰς τὴν ἐξουσίαν τους ὅλην τὴν νῆσον καὶ ἐκύτταζαν μόνον πρὸς ὄφελος ἐδικόν τους. Ὅθεν ἔλαβον κεφαλικὴν τιμωρίαν. Εἰς ὅλα τὸν παρὸν ὁ Δεσπότης μας Ἀνθιμος. Ἐπαρκαλάει, πλὴν δὲν τὸν ἀκούσανε (*).

1800, Αὐγούστου 1. Ἐσυστήθη τὸ Κριτήριον εἰς τ' Ἀρωνιάδικα καὶ ἐσηκώθη ἀπὸ τὸ Μυλοπόταμον.

παύσουνε τὰ σκάνδαλα. Καὶ δὲν ἐσυμφώνησαν εἰς τὰ ζητήματα καὶ ἔγινε σύγχυσις καὶ ἐσκοτώσαν ἐκεῖ μέσα τὸν κύριον Ντετορᾶτο Ἐμμανουὴλ Στάη καὶ τὸν Τζώρτζη Δουρέντο. Οἱ δὲ λοιποὶ ἐβγήκαν νὰ φύγουν, ἀλλὰ ἦτον σφαλισμένες οἱ πόρτες τοῦ Κάστρου καὶ ἐκρύβησαν. Ὁ κύριος Ντετορᾶτος Ἰωάννης Μαχαιριώτης ἐκρύπτη μέσα εἰς τὴν κάτω βασιδέα, ὅπου εἶναι οἱ στέρες. Ἐτρεξε ἓνας, τὸν ἠκολούθησε, τὸν εἶδε ποῦ ἐπῆγε. Ὅταν τὸν ἤρε τοῦ εἶπε: «Εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς ἐσένα εἶναι ἡ ἐλπίς μου. Σοῦ ὑπόσχομαι μεγάλη ὠφέλεια ἀπὸ λόγου μου. Λάβε δύο χουστὰ ὠρολόγια, ὅπου βαστῶ, καὶ φύλαξέ με, μὴ μὲ μαρτυρήσης». Ἐκεῖνος δὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῇ, ἐπῆγε εἰς τοὺς ἄλλους καὶ τὸν ἐσύλλαβαν καὶ τοῦ ἐδῶκαν τὸ τέλος τοῦ ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὴν κάτω μουράγια τοῦ Κάστρου. Τὸν κύριον Παῦλον Δαντώνη τὸν ἤδραν τὸν ἐσύλλαβαν καὶ τὸν ἀπέκτειναν, ὅστις ἐκρύπτη εἰς τῆς Βρανοῦς τὸ σπῆτι. Αὐτοὶ ἦσαν ἀνθρώποι πολὺ σπουδαῖοι καὶ οἱ καλῦτεροι ἀπὸ ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς νήσου. Αὐτοὶ ἐνώθησαν μὲ τὴν Ρωσσικὴν Κυβέρνησιν καὶ ἤθελαν νὰ ὑποτάξουν εἰς τὴν ἐξουσίαν τους ὅλην τὴν νῆσον καὶ ἔβλεπαν μόνον πρὸς ὄφελος ἐδικόν τους. Ὅθεν ἔλαβον κεφαλικὴν τιμωρίαν. Ὁ Δεσπότης ὁ Ἀνθιμος ἔπαρκαλάει, ἀλλὰ νὰ ἀκουστῇ ἐστάθη ἀδύνατον. Ὁ Τζώρτζης ὁ Μπελέσης ἦτον ὁ πρῶτος τῆς ἀναρχίας, εἶχε ἀδικηθῇ ἀπὸ τὸν Στάη καὶ ἔπνε ἐκδίκησιν κατ' αὐτοῦ. Ὅλη ἡ ἰδιοκτησία τοῦ Στάη εἰς τὸν Καζόπρινον, τοποθεσία Μανιτοχώρι, ἦτον συγγενικά κτήματα τοῦ Μπελέση. Ἦτον μιᾶς γυναικὸς δικαίωμα κληρονομικὸ τῆς, πολὺ πλησίον συγγενῆς τοῦ ἀνωθεν Τζώρτζη Μπελέση, ἡ ὁποία ἐπῆγε εἰς τὴν Ζάκυνθο καὶ ἐδιέμενε μὲ τὸ νὰ ἀποκατασταθῇ ἐκεῖ καὶ ἀφῆσε ὅταν ἔφυγε ὡς ἐπίτροπον τὸν Ντετορῆ Ἐμμανουὴλ Στάη καὶ ἀντὶς ἐπίτροπος ἔγινε ἰδιοκτήτης αὐτῆς τῆς ἐξαιρετοῦ περιουσίας. Διὰ τοῦτο ὁ ῥηθεὶς Τζώρτζης Μπελέσης ἔβλεπε τὸν Ντετορῆ ὡς μεγαλωτάτον ἐχθρό. Πρὶν μάθῃ κανένας ἄλλος τί εἶχε ἀποφασίσει νὰ κάμῃ, ἐπῆγε εἰς τὰ Δόκανα ἤρε τὸν Βασίλη τὸν Γλέντζο καὶ τοῦ εἶπε ὅ,τι εἶχε ἀπόφασις ἀμετάθετο νὰ κάμῃ καὶ νὰ γένῃ καὶ ἐκεῖνος συνεργός. Ἐκεῖνος τοῦ εἶπε νὰ μὴν τὸ κάμῃ ποτέ. Ἀλλὰ ὅταν ἐκεῖνος ὁ ἀληθὴς χριστιανὸς τὸν εἶδε ἀμετάθετον τῆς διabolικῆς ἀποφάσεως, φοβούμενος μὴ γίνῃ ἐκδίκησις κατ' αὐτοῦ τοῦ ὑπεσχέθη, ὅτι καὶ ἐκεῖνος θεὸς νὰ εἶναι μαζί τους, ἀλλὰ ὅταν ἦλθαν εἰς τὸ Μανιτοχώρι, εἰς τὸ χωράφι τοῦ Ντετορῆ Μανόλη Μόρμωρη, προσφάσι νὰ κάμῃ τὸ ἀναγκαῖον ἐγύρισεν εἰς τὸν οἶκον του. Ἐλεγε δὲ ὁ Μπελέσης καυχόμενος, ὅτι ἐκεῖνος ἔχει πέντε κάστρα ἀνίκητα καὶ τὸ ἐδικόν του ἔξε. Ὅτι εἶχε πέντε υἱούς, οἵτινες ἦσαν οἱ καλῦτεροι νέοι, ὅπου νὰ ἦτον εἰς τὴν νῆσον. Τὴν δὲ ἰδιοκτησία, ὅπου εἶχε ὁ Στάης τὴν ἐπῆρε, ἀλλὰ ὀλίγον καιρὸ ἔμεινε εἰς αὐτόν». Ὁ ἱστορικὸς Π. Χιώτης γράφει: «Ἡ κυρία Δρακοῦλα σύζυγος τοῦ Ἐμμανουὴλ Στάη, ἀριστοκράτου καὶ ὑπερόπτον παρώτρυνε τὸν ἄνδρα αὐτῆς εἰς τὸ νὰ περιφρονῇ τὰς αἰτήσεις τῶν χωρικῶν. Ὅπως δὲ πειθόμενος ἐξέβρισε τοὺς χωρικοὺς ἐν τῇ συνελεύσει. Πάραυτα Μπελέσης τις τῶν ἀρχηγῶν τῶν χωρικῶν ὠρμησεν ἔνοπλος κατὰ τοῦ Στάη γυναικὸς εἶφει καὶ ἐφόνευσεν αὐτόν». (Χιώτης Ἱστορία Ἑπτανήσου τομ. Γ', σελ. 758). Ὁ δὲ ἱστορικὸς Μαυρογιάννης γράφει: «Τὴν 22αν ἐπανήλθον εἰς τὴν Πόλιν οἱ χωρικοὶ κατὰ τὰ προσυμφωνηθέντα, ὁ δὲ Ἐπίσκοπος προσκληθεὶς παρ' αὐτῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὁμίλησε συστήσας εἰς πάντας ἐπ' ὀνόματι τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἡμῶν νοίαν. Εἶτα μετέβησαν ἅπαντες εἰς τὸ ἐν τῷ Φρουρίῳ παλάτιον τοῦ Διοικητοῦ, ὅπου ἦσαν συναγμένοι καὶ οἱ εὐγενεῖς. Ἐκαστος ἠλπίζεν, ὅτι ἡ μετὰ τήσης χριστιανικῆς κατανύξεως ἀρχομένη συνέλευσις ἔμελλε νὰ καταλήξῃ ἐπίσης χριστιανικῶς, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν προτάσεων τῶν χωρικῶν ἐφάνη παράυτα, ὅτι ἄλλως ἔμελλε νὰ καταλήξῃ ἡ ὑπόθεσις. Οἱ χωρικοὶ ἐπρότειναν τοῦ Στάη νὰ τοῖς ἀποδοθῶσιν πρῶτον, ἅπαντες οἱ ὑπ' αὐτῶν πληρωθέντες φόροι καὶ ἅπαντα αἱ ἐκτακτοὶ συνεισφοραὶ ἐπὶ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως· δευτέρον νὰ καταλυθῶσιν, ὅσα εἶχον πληρώσει κατὰ μετὰ ἀποστολικῆς φρουρᾶς, τρίτον δὲ καὶ τελευταῖον, νὰ τοὺς ἀποζητήσιν τὸν ναύαρχον Οὐτζακὼφ καὶ τὸν πρεσβευτὴν Τοιμάραν, ὅπως ἀπολογηθῶσι διὰ τὰς κατ' αὐτῶν γενομένας συκοφαντίας καταγγελίας, τὰς ὁποίας κατ' ἐισήγησιν αὐτοῦ τοῦ Στάη ὁ στρατιωτικὸς Διοικητὴς τῆς νήσου ἀπηύθυνεν ἄλλοτε. Ὁ Στάης ἐτόνισεν, ὅτι τοιαῦται ἀπαιτήσεις ἦσαν ἀπλῶς ἀλάμματα ἄλλων

- 1800, Αὐγούστου 11. Ἦλθεν ὁ Δεσπότης ὁ Ἀνθιμος μὲ τὸν Πανιερώτατον Μακάριον Στάη, πρῶτον Ρέοντος (*), μὲ ἄλλους πολλοὺς εἰς τὰ χωρία καὶ εἰς τὸν Ποταμόν, διδάσκοντας εἰς τὸν Ἅγιον Θεόδωρον, ὅπου ἐσυνάχθησαν διὰ νὰ γίνῃ ἀγάπη καὶ εἰρήνη εἰς τὸν λαὸν νὰ παύσουν οἱ ταραχές καὶ τὰ σκάνδαλα.
- 1800, Σεπτεμβρίου 14. Ἐσυνάχθημεν πενήντα νομάτοι καὶ ἐπῆγαμε ἀπὸ χωρίον εἰς χωρίον καὶ ἐνουθετήσαμε τοὺς ἀπλουστεροὺς διὰ τὴν καλὴν ἡσυχίαν. Καὶ αὐτοὶ οἱ πενήντα ἦτον ἱερεῖς καὶ γέροντες χρήσιμοι. Καὶ ὅποιος φέρει αἰτίαν σκανδάλου νὰ πεδεύεται.
- 1800, Ὀκτωβρίου 19. Αἱ δύο Ἀρχόντισσες ἀδελφές κυρία Δρακοῦλα (*) καὶ Αἰκατερίνα, θυγατέρες Βαλερίου Κασιμάτη, ἐξήγησαν ἄδειαν ἀπὸ τοὺς Προεστοὺς καὶ ἐφύγανε διὰ νυκτὸς μὲ πολλὴν φόβον.
- 1800, τὸν μῆνα Ὀκτωβρίου. Ἐρχόμενο ἓνα καράβι ἔξω ἀπὸ τὴν Χύτρα ἀπὸ φόβον, ὅπου τὸ ἐκυνήγα ἄλλο, ἀφῆθη ὁρμητικῶς εἰς τὸ Καψάλι καὶ ἔπεσε ἔξω. Καὶ εἶχε ἐμπορεύματα διάφορα, τὰ ὁποῖα ἐδιαγούμισαν ὅλα τζόχες, βελούδα, τάβλες, γαρόφαλα, χαρτὶ, κάθε λογῆς. Μόνον οἱ ἄνθρωποι τοῦ καραβιοῦ ὅπου ἐγλύτωσαν τὴν ζωὴν τους (*).
- 1801, Μαΐου ὑστερνές. Ἡ ἀρχόντισσα Δρακοῦλα καὶ Αἰκατερίνα ἦλθαν ἀπὸ τὴν Πόλιν καὶ ἐτέρωσαν ἀπὸ Μαραθονήσι καὶ ἐπῆγαν εἰς τοὺς Κορφοὺς.
- 1801, Ἰουνίου 8. Ὑψώθη ἡ παντιέρα τῆς Ρεπουμπλικας τῆς Ἑπτανήσου εἰς τὸ Καστέλλι τοῦ Αὐλέμονος καὶ εἰς τὰς 16 εἰς τὸ Φρούριον, τὴν ὅποιαν Ρεπουμπλικαν ἐστόρθησαν ὅλοι οἱ Βασιλεῖς (*).
- 1802, Σεπτεμβρίου 5. Ἐνα καράβι ἐγκλέζικο ἐρχόμενο ἀπὸ τὰς Ἀθήνας διὰ νὰ ἀράξῃ εἰς τὸν Αὐλέμονα ἦτον φορτωμένο μὲ ἀξιόλογα μαρμάρια ἀγάλματα διάφορα, βαλμένα εἰς κασέλλες, καὶ ἐπειδὴ ἐκοιμῶντο οἱ ἄνθρωποι ἐκτύπησε εἰς μίαν ξέραν καὶ ἔσπασε, τὰ δὲ μάρμαρα μὲ τὰς κασέλλας, ἐπῆγαν ὅλα εἰς τὸ βάθος τῆς θαλάσσης, μόνον οἱ ἄνθρωποι ἐγλύτωσαν γυμνοί. Ἦτον ὁ κύριος τῶν μαρμάρων ὁ σεκρετάριος τοῦ Μπαΐλου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸν ὅποιον ἐδέχθη καὶ ἐπεριποιήθη ὁ κύριος Ἐμμανουὴλ Καλούτζης. Ἐστειλεν ὁ Μιλόρδος καὶ ἦλθαν βουτηχτάδες καὶ τοῦ ἔβγαλαν μερικὰς κασέ-

σκοπῶν οὐκ ἦτον, ὅπως σωθῇ ἀπὸ τοῦ παρόντος κινδύνου ἀπελογήθη κατὰ τὸν προσαπτομένον αὐτῷ ἀδικημάτων καὶ συνάμα ὑπεσχέθη τὰ πληρώσει ἅπαντα τὰ αἰτούμενα ἐντὸς 8 ἡμερῶν, ἀφοῦ ἤθελον παρουσιάσῃ αὐτῷ τοὺς λογαριασμοὺς τῶν ὑπ' αὐτῶν καταβληθέντων ποσῶν. Εἰς τὴν ἀπάντησιν ταύτην τοῦ Στάη ὡς ἐκ συνθήματος οἱ χωρικοὶ ἐπέπεσαν κατ' αὐτοῦ διὰ πυροβόλων ὅπλων καὶ μαχαίρων καὶ καταμελίσαντες ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἄλλοι δὲ ὁρμήσαντες κατὰ δύο ἐτέρων εδγεῶν συγγενῶν αὐτοῦ, τοῦ Γ. Λορέντζου (Γρ. Δουρέντε) καὶ ἐτέρου τινός, κατέσφαξαν αὐτοὺς ὁμοίως. Τρίτον τινὰ, Μαχαιριώτην καλούμενον, καταφυγόντα, ὅπως σωθῇ εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ ἐκεῖ παρόντος Ἐπισκόπου, κατέσφαξαν ἐπίσης, μάτην δ' αὐτοῦ ἐξώρριζε περιδεὴς τοὺς φονεῖς ὁ Ἐπίσκοπος, ἵνα φρεσθῶσιν αὐτοῦ. (Μαυρογιάννη Ἱστορία Ἰονίων Νήσων ἐτῶν 1797-1815 τομ. Α', σελ. 336-337).

- (1) Ἐπισκοπὴ Ρέοντος καὶ Πρεστοῦ καλοῦνταν τότε ἡ Ἐπισκοπὴ Κυνοουρίας.
- (2) Ἡ χύτρα τοῦ σκοτωμένου Ἐμμανουὴλ Στάη.
- (3) Τὸ πλοῖον ἀπὸ τὸν ἀκολούθησε αὐτοῦν τοῦ καραβιοῦ, ἔγινε αἰτία νὰ καταπάσῃ τὸ ξεγύμνωμα τῶν σπιτιῶν ἀπὸ τοὺς χωριάτες ποὺ συνερίστησαν καὶ μετὰ τὴν σφαγὴν, τὸ ἀδειασμα τῶν καταστημάτων καὶ τὸ κάψιμο τῶν ἐξοχικῶν ποὺ βροίονταν στ' ἀρχοκλήματα.
- (4) Πρόκειται γιὰ τὴν «Πολιτεία τῶν Ἠνωμένων 7 Νήσων», ποὺ ἰδρυθῆκε ὅστερ' ἀπὸ τὴν Ρωσσοτουρκικὴ συνθήκη τοῦ 1800, ποὺ παραχωροῦσε τὴν Πόλην τῆς ἐπικυριαρχίας πάνω στὰ νησιά, ἀναγνωρίζε ὅμως καὶ στὴ Ρωσσία τὸ δικαίωμα τῆς προστατίδας καὶ ἐγγυητείας γιὰ τὴν αὐτονομία τῶν νησιῶν.

λες καὶ ἔδινε εἰς κάθε κασέλλα 500 γρόσια. Σαράντα χιλιάδες γρόσια τοὺς ἔδινε διὰ νὰ τοῦ τὰ ἐβγάλουν ὅλα. Εἶχε καὶ ἓνα σκλαβούνικο καράβι πληρωτικὸ διὰ νὰ φυλάττῃ τὰ πηγαμένα καὶ χώρα ἄλλα καίκια καὶ φελοῦκες. Ἐκεῖ πηγενημένος ἓνας χωρικός ἀπὸ τὰ Ἀλοιζιάνικα διὰ νὰ πάρῃ ἓνα βαρέλι τὴ νύκτα, τὸν ἐσκοτώσαν οἱ σκλαβοῦνοι. Ἐπῆγε δὲ εἰς τὴν Μάλτα, διὰ νὰ φέρῃ καράβι μὲ τὰ ἐργαλεῖα νὰ ἐβγάλῃ καὶ τὰ ἐπίλοιπα μάρμαρα. Ἦλθεν ὁ ἴδιος Μπαΐλος ἐδῶ καὶ ἔπειτα ἐπῆγε διὰ τὴν Μάλτα. Ἐκαμε μεγάλης εὐχαρίστησης τοῦ Καλούτζη, πὼς ἐπεριποιήθη τὸν σεκρετάριόν του, χαρίζοντάς του χαρίσματα ἀξιόλογα (*).

- 1802, Δεκεμβρίου 9. Ἦλθεν ὁ νέος Διλιγᾶτος (*) κύριος Εὐστ. Μεταξῆς Κεφαλλωνίτης, στελμένος ἀπὸ τὴν Ρεπούμπλικα διὰ Κριτῆς ἐδῶ εἰς τὴν πατρίδα, ἔχοντας διὰ συνοδείαν του ἐβδομήντα πέντε Μοσκόβους καὶ ἑκατὸ Ἀρβανίτες. Ἦτον σοφὸς ἄνθρωπος, ὁμῶς ἔκαμε μεγάλην φθορὰν εἰς τὸν τόπον. Ἐδιώρισε καὶ ἔτρεχον 500 νομάτοι διὰ νὰ πιάσουν τοὺς φονιάδες, ὅπου ἐσκοτώσαν τοὺς Ἀρχοντας. Ἐπιάσανε πρῶτον τὸν Τζώρτζη Μπελέση, τὸν Πέτρον Μασέλον, τὸν Γεώργη Μαλᾶνο, ἐπιάστηκαν 24 Δεκεμβρίου, βασανίζοντάς τους. Εἰς τὰς 7 Ἰουλίου ἐξευθέρωσε τὸν Μαλᾶνο καὶ ἄλλους ἔξω ἀπὸ τὸν Μπελέση καὶ Πέτρο Κωλοβελόνι. Ἐπιάσε τοὺς Προεστοὺς καὶ ἐπῆρε διπλὰ τὰ γρόσια, ὅπου ἐπῆραν εἰς τὰς κρίσεις. Ἐπῆρε τεσσάρων χρόνων δασίματα ἀφεντικὰ καὶ πολλοὶ πτωχοὶ μὴν ὑποφύροντας ἀνεγώρησαν συφάκελλοι. Ἐσπαντίσθησαν ὅλους τοὺς Μπελεσιάνους καὶ ἄλλους πολλοὺς κάνοντας τὸ πρᾶγμα τοὺς ἀφεντικὰ.
- 1803, Ἰουλίου 9. Ἦλθε ὁ νέος Διλιγᾶτος ὀνόματι Ἀλέξανδρος Σολομών, ὁ Ρώσος Δόκτωρ Δικαστῆς τῆς Νήσου ἀπὸ τὴν Ζάκυνθο, μὲ τὸν ὁποῖον ἦλθαν καὶ οἱ δύο Ἀρχόντισσες Δρακοῦλα καὶ Αἰκατερίνα, ὁ Γιάννης Σοφίος καὶ ὁ Θεοδώρης Μουλός, οἱ ὅποιοι ἐπῆγαν εἰς τοὺς Κορφοὺς διὰ νὰ μὴ δώσουν τὰ δασίματα τῶν τεσσάρων χρόνων, ἀλλὰ δὲν ἔκαμαν τίποτε, ἐπαυδέθησαν μάλιστα οἱ Ἀρχηγοὶ ὅλοι καὶ μερικοὶ ἱερεῖς ἔγιναν ἀρχοὶ ἐπὶ ζωῆς των. Τὸν Παππᾶ-Γεώργη Σοφίον ἐπῆγαν νὰ τὸν φερμάρουν καὶ ἐναντιώθη ὥστε ἔκαμαν μεγάλην φθορὰν εἰς τὸ πρᾶγμα του καὶ ἐβάλεαν φωτιά εἰς τὸ σπῆτι του καὶ τοὺς δύο ἀμπασιδάρους ἐφίλευσε μὲ ἑκατὸ ξυλιές καὶ τοὺς ἐλευθέρωσε.
- 1803, Ἰουλίου 18. Ἐπῆρε ἄλλος τὸ Διλιγᾶτο καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἔφυγε διὰ τοὺς Κορφοὺς.
- 1804, Μαΐου 7. Ἐμπαρκαράνε μὲ καράβι Μοσκόβικο τοὺς δύο κατάδικους, τὸν Πέτρο Μασέλο καὶ τὸν

(1) Πρόκειται γιὰ τὸ γνωστὸ ναυάγιο τοῦ ἐγκλέζικου καραβιοῦ «Μέντωρ», κατάφορτο ἀπὸ δοκάρια μαρμάρια ἀγάλματα, ποὺ ὁ λόρδος Ἐλγιν μετέφερε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα στὴν Ἀγγλία. Γιὰ τὸ ναυάγιο τοῦτο βλ. τὴν ἀξιόλογη μελέτη τοῦ Ἀντ. Μηλιαράκη. «Περὶ τῶν Ἑλληνικῶν μαρμάρων», στὸ περιοδικὸ «Ἐστία» τοῦ ἔτους 1888 φυλ. 669-676. Στὴ μελέτῃ τοῦτο φύλ. 671 σελ. 713 δημοσιεύεται καὶ τὸ παραπάνου χρονικὸ τοῦ Λογοθέτη. Κατὰ τὸν Μηλιαράκη κάνει λάθος ὁ Λογοθέτης, μνημονεύοντας πὼς τὸ ναυάγιο προήλθε ἀπὸ τὸ λόγος ποὺ κοιμούνταν οἱ ἄνθρωποι τοῦ πληρώματος. Ἡ κατάθεσις τοῦ πλοιαρίου μπροστὰ στὸν ὑποπόρξενο τῆς Μεγάλης Βρετανίας στὰ Κόρθηρα Ἐμμ. Καλούτζη ἀποδίδει τὸ ναυάγιο στὸν ΔΒΔ ἄνεμο, ποὺ τοὺς ἀνάγκασε νὰ ποδίσουν στὸν Αὐλέμονα. Ἐρρίξαν δύο ἄγκυρες, μὰ ἐπειδὴ δὲν ἐπιάσαν, ἔκοψαν τὰ παλαμῖνια καὶ μάεψαν τὰ πανιά γιὰ νὰ στρίψουν στὸ στρίψιμο ἀπάνω ὁμῶς χτύπησε τὸ καράβι ἀπότομα πάνου στὰ βράχια καὶ βούλιαξε.

Τὸ χρονικὸ τοῦτο δημοσιεύτηκε κι' ἀπ' τὸ Διονύ. Ἀλβανῆ στὴν «Κυθηραϊκὴ Ἐπετηρίδα» ἔτος Α', σελ. 109.

(2) Πληρεξούσιος, Ἀντιπρόσωπος.

(*) Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενο.

(1) Β. Τομάρας, πρεσβευτῆς τῆς Ρωσσίας στὴν Κων/πολη.

(2) Κατοχή.

(3) Οἱ Προεστοὶ μὲ πλῆθος ἀπὸ χωριάτες μπῆκαν ὀπλισμένοι στὸ Φρούριο καὶ διάταξαν τοὺς Εὐγενεῖς νὰ συνέρθουν τῆς 22 τοῦ ἴδιου μηνός, γιὰ νὰ τοὺς υποβάλουν κάποιες προτάσεις «συμφιλιοτικές, καὶ νὰ καταπάσῃ ἡ ἀμάχη ἀνάμεσα στὸ λαὸ καὶ τοὺς Εὐγενεῖς. Ἐπειδὴ μερικοὶ εἶχαν φοβερθεῖ εἰς τὸν νησοῦ πὼς θὰ τὸν σκότωναν, σηκώθηκαν οἱ χωριάτες καὶ πῆγαν στὸ σπῆτι του καὶ βεβαιώνοντάς τον γιὰ τὴ φιλία τους τὸν παρακαλοῦσαν μάλιστα νὰ μὴ ἐσηκωθῇ καὶ φύγῃ ἀπ' τὸν νησί, λέγοντάς του πὼς τὸν θεωροῦν σύμβουλό του καὶ προστάτη τους. Δίνοντας πίστη στὰ λόγια τοὺς ὁ Στάης ἔμεινε ἡσυχος (Γ. Μαυρογιάννη, Ἱστορία Ἰονίων νήσων ἐτῶν 1797-1815 τομ. Α', σελ. 336).

(4) Ἀπὸ τ' ἀντίγραφο τοῦ Ἀλκιβ. Λασιωτῆ. Τὸ χρονικὸ τοῦτο στὸ ἀντίγραφο τοῦ ἱερέα Δανιὴλ Βαρυπάτη, ποὺ παραλάβε τὸ πρωτότυπο τοῦ παππᾶ-Λογοθέτη, ἔχει ἔτσι: Ἐσυνάχθησαν ὅλοι οἱ Προεστοὶ τῆς νήσου μὲ δεκαρχίους καὶ μὲ ἄλλους πολλοὺς εἰς τὴν χώραν καὶ ἐπῆγαν εἰς τὸ Κάστρο μαζί ἀρχόντες καὶ χωρικοὶ εἰς τὸ Παλάτι διὰ νὰ ἀγαπήσουνε καὶ νὰ

Σφραγίδες και σφραγιδογραφία

ΜΙΑ απ' τις μικρές χαρές και τις μικρές ανάγκες τ' ανθρώπου, απ' τα πιδ παλιά χρόνια, τα πρωτόγονα, ήταν (κι είναι και πάντα των παιδιών και των άπλων ανθρώπων) τα χαράγματα - χαράγματα σε φλούδες δέντρων, σε μαλακές ή σκληρές πέτρες, σε κόκκαλα, σε πηλό. Γραμμές, σχήματα γραμμωτά άμορφα, σχεδιάσματα απλά μισομορφικά, γραμμικά περιγραμματα ζώων.

Τέτοια σχέδια βρέθηκαν και βρίσκονται κάθε τόσο σε πέτρες, σε βράχους και προ πάντων σε σπηλιές, στοιχεία σημαντικά για τις έρευνες των σοφών. Μάλιστα προ 8 ετών μόλις, στη Ντορντόνι της Γαλλίας, τέσσαρα παιδιά, κυνηγοί, ανακάλυψαν μια σπηλιά προϊστορική με μιάν αίθουσα 30 X 10 Μ. και στους τοίχους της σχεδιάσματα και χρωματιστές ζωγραφιές ζώων ωραιότερες, στυλιζέ, που οι ειδικοί Γάλλοι πιστεύουν πως είναι έργα καμωμένα προ 2.000 χρόνων, δηλαδή της εποχής των Μαμούθ.

Μα και χαράγματα πάνω σε σκεύη και σύνεργα και μικρολόγια της ζωής από 4.000 χρόνια π. Χ. βρίσκονται, κι έχουν τα μυσεία: σε πέτρες χρωματιστές μικρές, ή σε κόκκαλα, που κρεμούσαν στο λαϊκό οι πρωτόγονοι άνθρωποι, φυλαχτά ή κοσμήματα. Γενικά τα παλαιότερα έχουν σχήματα άτεχνα ή κακότεχνα. Από κει κι έπειτα παρουσιάζονται πια οι σφραγίδες, πρώτα - πρώτα στη Μεσοποταμία και στην Αίγυπτο. Σφραγίδες με παραστάσεις ζώων, ανθρώπων, σκηνών, γραμμάτων. Σκαραβαίοι, δαχτυλίδιοι από αίματοστάτη, μολαχίτη, ή χρυσό, με λεπτόλογη και χαρακτηριστική τέχνη κάθε εποχής.

Τόν 4ο και τόν 5ο αιώνα π. Χ. έφθασε σε μεγάλη άκμη ή σφραγιδογραφία, κι έχουμε στα μυσεία όραιο δείγματα της ιδιότυπης αυτής μικροτεχνίας. Ξέρουμε μάλιστα και δνόματα σφραγιδοτεχνιτών, γιατί στην Έλληνιστική εποχή κι αργότερα οι άξιοι αυτοί τεχνίτες υπόγραφαν τα έργα τους. Ό Διοσκουρίδης στη Ρωμαϊκή εποχή ήταν δ δνομαστότερος.

Στά Βυζαντινά χρόνια έχουμε τα χρυσόβουλλα των αυτοκρατόρων και τ' αργυρόβουλλα και τα μολυβδόβουλλα, που τα έρευνήσε ξαντλητικά σχεδόν στη «Βυζαντινή συγγιλογραφία» του δ Σλουμπερζέ, καθώς και τα συμπιλήματα και τα μονογραφήματα σε μάρμαρα ή σε πουργιά, ή ζωγραφιστά σε τοίχους. Στις άπεικονίσσεις της περιόδου αυτής παρουσιάζονται άγιογραφίες, προσωπογραφίες αυτοκρατόρων και πολλές της Παναγίας,

1815, Αύγουστου 3. Έγινε σεισμός τρομερός εις τας δύο ώρας της νυκτός.

1816, Μαΐου 7, ημέρα Κυριακή. Άνηλθε εις τας αίω-

κτεινε δ Γεωργάκης τόν Ιωάννη, συνεργεία πονηροτάτων γυναικών. Έπιάστη εϋθύς, φυλακίστη και εις τας 9 Άπριλίου τόν έπηγαν εις τω γαφύρι των Φατζάδων να τόν αποκτείουν με τή ντουφέκιά του έδέσαν τά μάτια, τόν έβάλαν και έγονάτισε και τόν έβάρεσαν. Έσκόνισαν εις τά φορέματά του οι μπάλες των ντουφεκιών και δέν τόν έβλάψαν. Τότε έλαβε θάρρος, έσηκόθη, έλυσε τούς οφθαλμούς του, ότι θά πήχη έλευθερίας. Όλοι οι εύρεθέντες εφώνησαν: «Έλναι άθώος, πρέπει να έλευθερωθί!» Ό Έπιστάτης, τού οποίου τó δνομα δέν μās τó έκαμε γνωστόν ή Έστορία, ειπε: «Έγώ είμαι στελμένος από την Κυβέρνηση να διατάξω να τόν σκοτώσουν και να τόν θάψουν». Καί έδώρισε τόν πνευματικόν του να τόν ψάξη να μη βαστά φυλακτήριον. Τόν έψαξε και έβαστοσε μικράν εικόνα της Κυρίας ήμών Μερτιδιώτισσας. Τό έπηρε δ

άλλα κι επιγραφές μαζί: «Σταυρέ βοήθει», «Θεοτόκε βοήθει» κι άλλες. Πάνω σε δαχτυλίδιο ύπόρχει ή έξής επιγραφή: «Δέχου παρόντα και μαθών την αίτίαν».

Σέ μια πήλινη λυχνία των πρώτων χριστιανικών χρόνων, που έχω απ' τά έρεπία της Βυζαντινης Λακεδαιμονίας, κοντά στη Σπάρτη, ύπόρχει από κάτω ή επιγραφή: «έπ' αγαθοῦ» (να σε φωτίζει ή λυχνία).

Στην Ελλάδα, στα νεώτερα χρόνια, ή σφραγιδοχαρχατική είταν τέχνη δίχως καλλιτεχνικές αξιώσεις. Μόνον απ' τόν καιρό της σκλαβιάς βρίσκονται μερικά δείγματα με κάποια προσπάθεια συμπαθητική σε σφραγίδες δημογεροντιών, και δεσποτιδών. Καί θ' άξιζε να γίνει συλλογή απ' αυτές όλες και να συμπληρωθεί τó άρχείο της Έστορικής και Έθνολογικής Έταιρίας (που χρόνια τώρα πολλά βρίσκεται κλειδομανταλωμένο). Μετά την Έπανάσταση τού 21 οι δημόσιες ύπηρεσίες άπόκτησαν τυπικές σφραγίδες, χαραγμένες άτεχνα αλλά χαρακτηριστικά. Έπειτα οι σφραγίδες των δημοσίων ύπηρεσιών δέν έχουν καλλιτεχνικό ενδιαφέρον, εκτός απ' τις σφραγίδες των δήμων, επί Βαναρών, που έχουν κάθε μια τó έμβλημα της πόλεως και παρουσιάζουν κάποια ποικιλία, και μερικές μάλιστα και καλλιτεχνικό ενδιαφέρον.

Από κει και πέρα γίνεται ή τυποποίηση των σφραγίδων, επί Καποδίστρια με τó Φοίνικα ως έμβλημα τού Κράτους. Άπ' τόν καιρό τού Γεωργίου Α' άρχίζει πια και συνεχίζεται ή «έκβιομηχάνιση» των δημοσίων σφραγίδων, που γίνονται χυτές από καουτσούκ.

Έξαίρεση παρουσιάζουν μερικά σωματεία, και όργανισμοί που οι σφραγίδες τους είναι καλλιτεχνικές, χάλκινες με χαραχτά έμβλήματα (Παρνασσός, Όρφανοτροφείο Χατζηκώστα, Έταιρία Έλλήνων Λογοτεχνών κλπ).

Τό 1892, μαθητής τότε της γλυπτικής στη Σχολή Καλών τεχνών, με τó Βουτύο καθηγητή μου, όταν ιδρύσαμε, σπουδαστές και καλλιτέχνες, τó πρώτο σωματείο ζωγράφων και γλυπτών, την «Καλλιτεχνική Ένωση», με πρόεδρο τόν Κώστα Στελλάκη, κι ως τελευταία, έσχε-δίαζε διάφορες σφραγίδες κι έμβλήματα και κράτησε τά σχέδια ή άποτυπώματά τους.

Είταν εργασία, που ό «Αΐώνας μας», περιοδικό αληθινά καλλιτεχνικό, ένόμιε πως άξιζε να συγκεντρωθεί και να τις παρουσιάσει, μια και τó θέμα είσαι άνεμετάλλευτο κι ενδιαφέρον, στόν τομέα της μικροτεχνίας.

ΣΠΥΡΟΣ Ι. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ

νίους μονάς δ Πανιερώτατος και άξιομνημόνευτος Δεσπότης Κυθήρων Άνθιμος, έτών 58, άρχιερεύς δέ χρόνους 34 και ημέρας 48. Ήτον πολλά ώραιος, εύσπλαχνος, ελεήμων και φιλόανθρωπος. 1817, Μαΐου 9. Έφυγε δ Νέουτον Φίλιππος Κομμαντάντες έγγλέζος δέ ήλθε (*).

πνευματικός, τού έδέσαν τά μάτια, τόν έγονάτισαν, τόν έβάρεσαν όλα τά ντουφέκια, τόν απέκτειναν. Καί εκεί τόν έναψασαν, εις τó λαγκάδι των Φατζάδων, εις τά σπατάκια».

(1) Τό χρονικό από τó χειρόγραφο τού Λασιώτη, πιστό αντίγραφο τού πρωτότυπου. Ό Βαρυπάτης τάχει έτσι: «Έφυγε δ Νέουτον Φίλιππος έγγλέζος κομμαντάντες. Εις αυτόν την ήγεμονίαν έτάσθη τó επίσημον οικοδόμημα διά τας τροφάς των στρατιωτών, λεγόμενον Γρανάγιο, και τó Λιμενοκαθατήριο εις τó Καράλι. Βασιλικά οικοδομήματα, λαμπρά τότε, τώρα δέ άνωρελή σχεδόν».

Τζώρτζη Μπελέση, όπου ήτον δέσμιος διά τά άτοπα φονικά και είναι εις μεγάλη δεσμά, καθώς έπιάστη και δ Δημητράκης Μπελέσης εις την Κωνσταντινούπολιν και τόν έπηγαν εις τούς Κορφοούς δέσμιον.

1805, Ίουλίου 21. Εις την Ζάκυνθον έμμοσκατέρανε τόν Δημητράκη Μπελέση πιστομον, ό όποιος ήτον δέσμιος διά τούς φόνους της άναρχίας.

1805, Σεπτεμβρίου 6. Ήλθεν δ νέος Πρύτανις Διονύσιος Άρβανιτάκης από την Ζάκυνθον. Έτελείωσε τόν άνεμόμυλον δ Βρετός Φυλίγκος ποτέ Άντώνη (*).

1806, Ίουλίου 22. Έγιναν τρεις σεισμοί και πάλιν 10 Αύγουστου έγιναν πέντε σεισμοί. Τότε έγινε μεγάλη εϋτυχία εις τó κρασί.

1806, Σεπτεμβρίου 28, ημέρα Παρασκευή. Έγινε μέγας σεισμός.

1806, Όκτωβρίου 5, Παρασκευή. Έπεσε άστροπελέκι εις τά Καστρισιάνικα και έκαψε τέσσερα βόδια.

1806, Όκτωβρίου 16. Έγινε θαυμαστός ποταμός.

1808, Φεβρουαρίου 19. Άσπρισε τó νησί μας από τó χιόνι και ύψώθη 15 πιδάμες τó ύψος κατά τόπον και περισσότερον.

1808, Άπριλίου 14. Έγινε σεισμός μέγας.

1808, Μαΐου 21. Ό Άνάσης Σμυρλής έσκότωσε τόν Γεωργάκη Βόβο κουνιάδο του, κάτοικοι Ποταμού.

1808, Ίουνίου 4, ημέρα Πέμπτη. Έκαμε δύο σεισμούς δυνατούς.

1808, Νοεμβρίου 18, ημέρα Τετάρτη. Έπεσε άστροπελέκι εις της Κυρας τó χωρίον εις τόν ποταμόν εις την θείον κοντά της Άγίας Κυριακής και έκαψε τόν Ψευτόγιαννη με ένα παιδί θηλυκόν, ένα βόδι και ένα γάδαρον.

1807, Σεπτεμβρίου 17. Έγινε δ ένθρονισμός τού ιεροϋ Ναού της Ύπεραγίας Θεοτόκου Μυρτιδιώτισσας εις τó Κάστρο υπό τού Πανιερωτάτου Άνθίμου.

1807, Νοεμβρίου 22. Άρχισε δ Θεός να βρέξη και τότε άρχισαν να σπέρνουν.

1808, Φεβρουαρίου 15. Ήλθαν πάλιν οι Φραντζέζοι και ήλθε διά Κομμαντάντες ό θεοκατάρατος Ποέριος, όπου έκαμε πολλά κακά εις τόν τόπον (*).

1809, Μαρτίου 1. Έφυγε ή Κερά-Δρακούλα Κασιματοπούλα, έφυγε διά την Ζάκυνθον καλεσμένη από την Κρίσιν (*).

1809, Μαρτίου 22, την Μεγάλην Δευτέραν. Ό Ιωάννης Πασπαλάς από Λογοθετιάνικα έσκότωσε την νης νόμιμο του γυναικα, έπειδή άγάπα μία χήρα γειτόνισά του την Μαλίταινα, την όποιαν έπηρεν ή Κρίσις, την εκάθισαν εις τó γαϊδοϋρι, την έγύρισαν εις τó φόρο και την έπόμπευαν με τούς στρατιώτες, με περικεφαλαίαν από χαρτί εις την κεφαλήν.

1809, Μαρτίου 23. Έβαρέθη δ Παππά-Παναγιώτης Λιχοπήρης από Καρβουνάδες με τόν Πέτρο Μα-σέλο, όπου ήτον εξόριστος και πάλιν έφυγε και ήλθε. Ό Παππας έπιάστη από την Κρίση έπειδή είχε την γυναίκα τού Πέτρου και άμάρτανε και την

(1) Από τ' αντίγραφο τού Άλκ. Λασιώτη. Ό Δανιήλ Βαρυπάτης τάχει έτσι: «Έτελείωσε τόν πρώτον άνεμόμυλον, όπου έγινε εις την Πατρίδα δ Βρετός Φυλίγκος ποτέ Άντώνη.

(2) Στ' αντίγραφο τού Δανιήλ Βαρυπάτη, ύστερ' απ' τó χρονικό για τόν άνεμόμυλο τού Φυλίγκου τού 1805 ακολουθεί τó χρονικό της 19 Φεβρουαρίου 1808 κατόπιν της 17 Σεπτεμβρίου 1807 και τέλος της 15 Φεβρουαρίου 1808, χωρίς να ύπόρχουν τά άλλα. Ή διατάραξη της χρονολογικής σειράς των χρονικών και στα δυό αντίγραφα μας βάζει σε ύποψίες πως τούτη πιθανόν να ήταν και εις τó πρωτότυπο.

(3) Καί τούτο τó χρονικό παραλείπεται στ' αντίγραφο τού Δανιήλ Βαρυπάτη. Τά έπόμενα όμως χρονικά ως της 22 Ίανουαρίου 1812 δέν ύπόρχουν στ' αντίγραφο τού Λασιώτη όπου τού λείπουν ένα ή και περισσότερα ίσως φύλλα, έπειδή τó αντίγραφο τούτο βιβλίο δέν είναι άριθμημένο.

Μεγάλη Τετάρτη τού εκόψαν τά γένεια απ' έξω από την Έκκλησία τού Έσταυρωμένου εις την Χώρα. Καί πάλι τόν έβάλαν εις την φυλακήν και εις τας 25 Μαρτίου έπηραν την Παππαδία και την εκάμαν καθώς τη Μαλίταινα (*).

1809, Ίουνίου 24. Έφυγε δ επικατάρατος Ποέριος και άλλος ήλθε. Ό Μεταξάς, Κεφαλλονίτης, διά Κουμαντάντες των άρμάτων.

1809, Ίουλίου 25. Ήλθεν δ νέος Πρύτανις κ. Ιωάννης Κονδολέος, πατριώτης, πρώτος εις θέση, και έφυγε δ Ζακύνθιος Διονύσιος Άρβανιτάκης.

1809, Σεπτεμβρίου 27. Ήλθαν εις τόν Αϋλέμονα δύο φρεγάδες Ιγκλέζικες και έπολέμησαν με τούς Φραντζέζους, όπου έξουσίαζαν, και ύπόταξαν τούς Φραντζέζους. Εις τας 28 τού ίδιου μηνός έβγάλαν κανόνια από την Βρουλέα και τά έφέραν με άραπάδες εις τόν Τράχηλα άπέναντι εις τó Κάστρο και εκάμαν πόλεμο φοριχτόν οι Ιγκλέζοι από τόν Τράχηλα, λεγόμενον Παλαμήδα. Έβάρεσαν και οι Φραντζέζοι κανονιές και έσκότωσαν τόν Μπενέττο Λεβούνη και μία κοπέλλα Διαιμάντα, έλάβωσαν και ένα δούλον λεγόμενον Βασίλειον. 30 Σεπτεμβρίου επαράδωσαν οι Φραντζέζοι τó Κάστρο, δύο δέ ημέρες πριν παραδώσουν έπηγε με τούς Άγγλους ό κύριος Δημήτριος Λαζαρέττος, τούς έφερε εις τού Καρβέλα και από εκεί εις τó Κάστρο. Οι δέ Ρώσσοι και οι Φραντζέζοι έμπήκαν εις τά άγγλικά πλοία και έφύγαν (*).

1812, Ίανουαρίου 22. Άσπρισε τó νησί μας από χιόνι και έπηξαν τά νερά τέσσερες πιδάμες τó χόντρο βάθος και έβαστούσανε έξε ημέρες. Τά πουλίκια επαγώσανε και έμπαίνανε εις τά σπίατα. Τότε έχάθη τó πολυάριθμον στράτευμα τού Μπωναρπάτε εις την Ρουσσία.

1814, Άπριλίου 8. Ό Γεωργάκης Τραβασάρος ποτέ Παναγιώτη Βελονά, από τες Άλεξανδράδες, έσκότωσε τόν άδερφό του Ιωάννην και εϋθύς έπιάστη, φυλακίστη και εις τας 9 Άπριλίου έμμοσκατέριστη εις τó γαφύρι των Φατζάδων (*).

(1) Τά παρακάτω και μάλιστα ή σηνή τού Χαβαλά που ακολουθεί στο χειρόγραφο τού Βαρυπάτη δέ μοιάζουν κι' από τó λεκτικό τους νάναι γνήσια αλλά προσθήκες τού Βαρυπάτη. «Έγινε δέ εξόριστος ή Μαλίταινα καθώς και ή άνωθεν Παππαδία, ό δέ Παππας έγινε άργός πάσης ιερατικής πράξεως επί της ζωής του και έλευθερώθη από τά δεσμά. Ένας από τούς παρευρεθέντας εις την ώραν, όπου εκόψαν τας τρίχας τού ιερέως, λεγόμενος Τζαννός Χαβαλάς τού ειπε: «τί κλαίεις; άν ήθελες να είσαι ιερεύς δέν έκανες τοιαύτες παρανομίες». Καί έπήρε τά γένεια και τά έδεσε εις τόν λαϊκό εις τόν κυνηγετικό του κύνα, τόν όποιο πολύ άγάπα, αλλά τó πρωί τόν ήρε ψόφιον.

(2) Δημοσιεύτηκε κι' από τó Διον. Άλβανάκη στην «Κυθηραϊκή Έπετηρίδα» έτος Α' (1909) σελ. 28-29.

(3) Τό χρονικό τούτο από τó χειρόγραφο τού Άλκ. Λασιώτη. Τού Βαρυπάτη έχει έτσι: «Ό Γεωργάκης Τραβασάρος ποτέ Παναγιώτη Βελονά, από τες Άλεξανδράδες, έσκότωσε τόν άδερφό του Ιωάννη. Περιεργα είναι δέ αυτό τού ανθρώπου τά συμβεβηκότα: Αυτός ήταν άνθρωπος πολύ χρήσιμος και ως άνθρωπος τού χωρίου άληθινά ευγενής. Αυτός εκλεψε μίαν χρήσιμον γυναίκα από την Χώρα, Σοφούλα τó δνομά της, Λορεντζοπούλα τó επώνυμον. Δέν έφάνη εις εκείνην έναντίσως ότι την εκλεψε. Ήλθε ή ώρα διά να μείνουν μαζί. Έκείνη τού ειπε: «Έγώ συνηθώ, Γεωργάκη μου, και καθαρίσματα από τούς ψύλλους. Πέσε τού λόγου σου και έγώ εϋθύς έχομαι». Της άκουσε εκείνος και ήσύχασε. Εκείνη με μεγάλην ήσυχία έφυγε. Όταν έπέρασε άρκετή ώρα σηκώθη και την έξήγησε, αλλά δέν εκαταδέχθη να τρέξη να την φτάση. Έπήρε σύζυγον από τó χωρίον Δρυμόνα από την οικογένεια τού Μαγέρον κάκιστον, ύβριστριαν και θυμώδη. Συχνά ύβρίζοντο με τή νύφη της. Έκατάπεισε τόν σύζυγόν της (ό της μαικρονίας!) να αποκτείνη τόν άδερφό του. Έξεχώριζε τó σπίτι του με μένα σότοιχον, έβαλε από μίαν φερίδα τó ντουφέκι και τόν απέ-

ΣΦΡΑΓΙΔΕΣ ΚΑΙ ΕΜΒΛΗΜΑΤΑ

σχεδιάσματα ΣΠ. Ι. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

Α' σειρά: Μονόγραμμα Α. Δ., Σπαρτιατικόν 'Ημερολόγιον (1900), 'Η Εικονογραφημένη (Βρατσάνου, 1910), 'Ο Μυστήρας (συμπλήρωμα 1905). Β' σειρά: 'Εκδοτική 'Εταιρία 'Αθηνών (1906), 'Ο Νουμέριος (1907), 'Εκδοτική 'Εταιρία δ Φοίβος (1909), 'Ελληνικόν 'Ωδεον (1919), Μουσικός Σύλλογος ή 'Αρμονία (1908). Γ' σειρά: Σύνδεσμος καθηγητῶν καὶ διδασκάλων τοῦ 'Ωδείου (1913), 'Ομιλος φιλάθλων Σπάρτης (1900), Σύλλογος Συναυλιῶν (1925), Σύλλογος καθηγητῶν καὶ καλλιτεχνῶν τῆς μουσικῆς (1939). Δ' σειρά: Οἰκογενειακόν 'Ημερολόγιον ('Αννας Ψερούτου, 1900), 'Εργατικόν Κέντρον 'Αθηνῶν (1911), Ναυτιλιακή 'Ενωσις (1919), Ἀδρα (μονόγραμμα). Ε' σειρά: 'Αγγειοπλαστικόν ἐργαστήριον Σκοπέλου (1914), Σύνδεσμος 'Ελληνίδων διὰ τὰ δικαιώματα τῆς γυναίκας (1920), 'Αγίος Θέρος (συμπλήρωμα) (1909), Κύκλος 'Ελληνικῆς Τέχνης (1910).

Μικρὴ εἰσαγωγή στὸν Περσονναλισμὸ

Μ' ΟΛΟ πού δὲν εἶναι ἓνα σύστημα πολιτικό, δ' περσονναλισμὸς δὲν εἶναι ἓνα σύστημα μυωπικό, γράφει ὁ Mounier. Πραγματικά θὰ πρέπει νάχει κανεὶς μυωπία, γιὰ νὰ μὴν μπορεῖ νὰ δεῖ σήμερα μὲ εὐρύτητα καὶ δίχως δογματισμὸ τὸ πρόβλημα τῆς καθολικῆς ἀνθρωπίνης κρίσης. Μπροστὰ σ' αὐτὴν τὴν κρίση πού καλλιεργεῖ τὴν ἀγωνία καὶ τὸν ἀπελπισμὸ, προσφέρονται συνήθως δυὸ συνταγές. «Κρίση τοῦ συστήματος κλασσικῆ» λένε οἱ μαρξιστές. Ἀλλάζετε τὸ σύστημα κι' ὁ ἄρρωστος θὰ γιαιτρευθεῖ καὶ θὰ βρεῖ ὅλη τὴν φυσικὴ του ἀκμαιοτήτα. «Κρίση ἠθικῆ τοῦ ἀνθρώπου» ἀπαντοῦν οἱ ἰδεαλιστὲς σπιριτουαλιστὲς. «Δὲν θὰ ὑπάρξει γιαιτρεία δίχως καθαρὸ ἑσωτερικό, δίχως ἑσωτερικὴ ἠθικὴ ἀνακαίνιση». Ἀλλὰ γιὰ τὸν περσονναλισμὸ εἶναι ὁλότελα ἀνθαίρετος κι' ἀκατανόητος αὐτὸς ὁ διαχωρισμὸς ἀνάμεσα στὸ πρακτικό, οἰκονομικὸ καὶ τὸ ἠθικὸ πνευματικό. Δὲν εἶναι δυνατό νὰ γίνῃ δεκτὴ αὐτὴ ἡ ἰδεαλιστικὴ πλάνη πού ἐπιμένει νὰ βλέπει ἠθικὴ ἀναρχία μόνον μέσα στὶς συνειδήσεις τῶν ἀνθρώπων κι' ὅχι μέσα στὸ πραγματικὸ ἀντικειμενικὸ σύμπλεγμα τῶν κοινωνικῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων πού προσδιορίζει μιὰ ὁρισμένη οἰκονομικὴ structure. Ὅποτε μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ ἡ ἄλλη ἀποψη πού μέσα στὶς πρακτικὲς σχέσεις δὲν θέλει νὰ δεῖ μιὰ προβληματικὴ πού συνδέεται ἄμεσα μὲ τὴν ἠθικὴ ὑπόσταση τοῦ ἀνθρώπου. Πρέπει νὰ μιλήσουμε πὶδ συγκεκριμένα, γιὰ νὰ μὴν κάνουμε τὴν μάχη μας μὲ σχήματα κενά: Ἀπὸ τότε πού ἐμφανίσθηκε ἡ ἐμπορευματικὴ οἰκονομία καὶ μάλιστα ὕστερα ἀπὸ τὴν χρησιμοποίηση τῆς μηχανῆς στὴν βιομηχανία, ἀπὸ τότε πού ἡ κάθε παραγωγικὴ οἰκονομικὴ μονάδα παρήγαγε ἐμπόρευμα γιὰ τὴν ἀγορά (κι' ὅχι ἀπλᾶ εἶδη γιὰ τὴν ικανοποίηση τῶν ἀναγκῶν, ὅπως συμβαίνει σὲ μιὰ κλειστὴ, οἰκιακὴ οἰκονομία), ἀπὸ τότε λοιπὸν κι' ὕστερα ὁλόκληρη ἡ παραγωγικὴ οἰκονομικὴ δραστηριότητα ρυθμίζεται ἀποκλειστικά ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ κέρδους. Κάθε διευθυντὴς παραγωγικῆς μονάδας δὲν καθορίζει τὴν παραγωγικὴ του δραστηριότητα ἀπὸ τὶς κοινωνικὲς ἀνάγκες, ἀλλὰ ἀπὸ τὶς πιθανότητες τοῦ κέρδους. Μεταξὺ ἀνάγκης καὶ παραγωγῆς μεσολαβεῖ σὰν ρυθμιστρία ἀρχή, ἡ ἀρχὴ τοῦ κέρδους. Αὐτὸ ἔχει σὰν συνέπεια νὰ ἐπικρατῇ ἓνας ἀνορθολογισμὸς, ἓνας παραλογισμὸς στὴν κατεύθυνση τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητας, μὲ συνέπεια τὴν οἰκονομικὴ ἀναρχία, τὴν κρίση καὶ τοὺς πολέμους, ἀνάμεσα στὶς ἀντιμαχόμενες οἰκονομικὲς ἐθνικὲς μονάδες. Ἡ ἴδια ἐπίσης κατεύθυνση τῆς παραγωγῆς στηριγμένη σὲ μιὰ μονοπωλιακὴ ἐκμετάλλευση τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς, ἀπὸ τὴν ἴδια τῆς τὴν ἑσωτερικὴ διαδικασία ὁδηγεῖ σὲ μιὰ ἀνιση διανομὴ τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος. Θάταν λοιπὸν ὁλότελα μυωπικὸν ἔαν δὲν βλέπαμε πὼς ὅλες αὐτὲς οἱ ἀντιφάσεις γιὰ νὰ ἀρθοῦν, εἶναι ἀνάγκη τὸ οἰκονομικὸ σύστημα ν' ἀλλάξει: νὰ ἐπιτύχῃ τὸν ὀργανικὸ δεσμὸ μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν καὶ τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητας. Δὲν μπορούμε λοιπὸν νὰ μιλοῦμε γιὰ «ἀνθρωπισμὸ» σήμερα, χωρὶς νὰ ἔχουμε κατανοήσῃ τὴν ἀνάγκη ὁρισμένων «τελεσφόρων τεχνικῶν» ἀλλὰ οὔτε θὰ πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγῃ πὼς μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἐμπορευματικὸ πλαίσιο, δημιουργήθηκε ἓνα πνευματικὸ ἀνθρώπινο ἰδιόρρυθμο δράμα καὶ ἀναζητεῖ τὴν ἀντιμετώπισή του. Τὸ δράμα τοῦτο κυρίως συνίσταται στὴν κατάπνιξη τῆς ἑσωτερικότητος, στὸ σπάσιμο τοῦ γόνιμου δεσμοῦ μεταξὺ ἑσωτερικῆς ζωῆς καὶ ἑξωτερικῆς δράσης. Ἀπὸ τὴν μιὰ μεριὰ κυριάρχησε ἡ πρακτικὴ δραστηριότητα

κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη ἡ ἑσωτερικὴ ζωὴ ἀποσυντέθηκε σ' ἓνα ναρκισσιστικὸ μηδενισμὸ. Εἶναι ἐνδιαφέρον σὲ γενικὲς γραμμὲς νὰ παρακολουθήσουμε τὴν διαδικασίαν αὐτῆς τῆς κατάληξης. Στὴν οὐσίαν ὅλη ἡ ὑπόθεση εἶναι ἔργο τοῦ ὁρθολογισμοῦ πού εἶναι γνήσιο τέκνο τοῦ κερδοσκοπικοῦ ἀστισμοῦ. Εἶναι ὁ ὁρθολογισμὸς πού ἐπνίξε τὴν ἑσωτερικὴ πράξη πού ἐπιτελεῖται μὲ τὸ ὄνειρο καὶ τρέφεται μὲ τὴν ἐλπίδα καὶ συμβαδίζει μὲ τὴν πρακτικὴ δράση καὶ τὸν μόχθο τῆς. Ἀρχικά ὁ ὁρθολογισμὸς ἐμφανίσθηκε μὲ τὸν παν-λογισμὸ τοῦ Hegel. Ὁ Hegel, ἐνῶ προσφέρει μεγάλη ὑπηρεσίαν στὴν ἀνθρωπότητα ἐκναφέροντας τὴν σκέψη τὴν διαλεκτικὴν λογικὴν, ἐν τούτοις κάνει τὸ μεγάλο σφάλμα νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν «ἐκλογίκευση» τοῦ μεταφυσικοῦ, νὰ συλλάβῃ δηλ. ὅλο τὸ βαθὺ ἀνθρώπινο πρόβλημα ἀποκλειστικά μὲ λογικὲς κατηγορίες ἀγνοώντας πὼς ζοῦμε τὸ νόημα τῆς ζωῆς μὲ μιὰ ὁλόκληρη στάση ζωῆς, μὲ μιὰ ἑσωτερικὴ πράξη βίωσης κι' ὅχι μόνον νοητικά. Ἐναντίον αὐτῆς τῆς ἱμπεριαλιστικῆς ἀπόπειρας τῆς νόησης ἐξεγείρεται τότε ἀμέσως ὁ Kierkegaard. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως τὸν ἴδιο καιρὸ ὁ ὁρθολογισμὸς ἀκολουθεῖ ἄλλη κατεύθυνση: Ὁ Μὸρ κατανοεῖ πὼς ὁ ὁρθολογισμὸς συνδέεται ἄμεσα μὲ τὴν πρακτικὴ αἰτιοκρατίαν, ἀπορρίπτει ὅλα τὰ «θεολογικὰ περικαλύμματα» τῆς διαλεκτικῆς τοῦ Hegel, διαμορφώνει τὴν ματεριαλιστικὴν διαλεκτικὴν του, ἡ ὁποία τοῦ ἐπιτρέπει νὰ φθάσῃ σὲ μιὰ θετικὴ ἱστορικὴ ἀνάλυση καὶ νὰ παρουσιάσῃ ἓνα τρόπο σκέψης πού νὰ ἀνταποκρίνεται στὰ αἰτήματα τῆς πράξης. Σπρώχνει λοιπὸν τὸν ὁρθολογισμὸ σ' ὅλη του τὴν συνέπεια γιὰ νὰ ἐξαντλήσῃ κι' ὅλη τὴν γονιμότητα. Μέσα σ' αὐτὸ λοιπὸν τὸ πλαίσιο ὅπου κυριαρχεῖ ὁ ἰδεαλιστικὸς ὁρθολογισμὸς καὶ ὁ ματεριαλιστικὸς ἐμφανίσθηκε ζωηρὰ ἡ ὑπαρξιστικὴ σκέψη σὰν μιὰ διαμαρτυρία τοῦ ἀκέρητου ἀνθρώπου ἐναντίον τοῦ «ἀστυνομικοῦ κράτους» τῆς διανοίας. Ἀκαδημαϊκὰ προσδιορίζουν τὸν ὑπαρξισμὸ σὰν μιὰ νέα φιλοσοφικὴ θεώρηση, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ «ὑπαρξὴ προηγείται τῆς οὐσίας», κι' ὅχι τὸ ἀντίθετο ὅπως ὑποστηρίζουν αἱ διάφοροι «ἐκνοιολογισμοί». Ἐὰν ὅμως θελήσουμε νὰ δοῦμε ἱστορικὰ καὶ ζωντανὰ τὴν ὑπαρξιστικὴ κίνηση τότε θὰ ἀντιληφθοῦμε πὼς ἐκεῖνο πού ζητεῖ, τὸ νέο αὐτὸ ρεῦμα, εἶναι τοῦτο: δὲν πρέπει νὰ ξεχνῶμε πὼς ὁ ἀνθρώπος εἶναι πάντα μιὰ ζωντανὴ προσωπικὴ ὑπαρξὴ. Μιὰ «ἐκνοία» ἀνθρώπου πού ξεχνᾷ τὴν ἀφαίρεσή της νὰ συγκρατῇ αὐτὸ τὸ ἰδιαιτέρο τοῦ ἀνθρώπου, χάνει τὸν ἀνθρώπο. Γι' αὐτὸ ἡ οἰκοδόμησις κάθε στοχασμοῦ μὲ τὴν λησιμονία αὐτοῦ τοῦ γεγονότος γίνεται σκληρὴ καὶ ἀνίκανος νὰ ἐγγίξῃ ἀκέρια τὸν ἀνθρώπο. Ξεκινώντας ἀπὸ τούτῃ τὴ θεμελιακὴ ἀποψη ὁ ὑπαρξισμὸς ὑποστηρίζει πὼς δὲν μπορούμε νὰ ζητήσουμε τὸ νόημα τοῦ κόσμου παρὰ σὰν ὄντα προσωπικά καὶ ὑπεύθυνα, δηλ. μὲ μιὰ ἑσωτερικὴ πράξη μέσα στὸ συγκεκριμένο προσωπικὸ μας χῶρο. Ἐἴσι λοιπὸν ἡ ἑσωτερικότητα ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ γεγονός ὅτι εἴμαστε προσωπικὲς ὑπάρξεις. Κι' εἶναι γι' αὐτὸ πού ὁ Berdiaeff τονίζει πὼς «ἡ ὑπαρξιστικὴ φιλοσοφία εἶναι μιὰ φιλοσοφία περσονναλιστικῆς» (Cinq Méditation sur l'existence), κι' εἶναι γι' αὐτὸ ἀκόμη πού τὸ μήνημα τοῦ περσονναλισμοῦ εἶναι σάλπισμα προσωπικῆς ἀφύπνισης: «Homme, Réveille-toi!» Εἶναι ἡ ζωὴ τῆς ὑπαρξὸς μέσα στὴν προσωπικὴ ἔνταση καὶ εὐθύνη, πού ὁ Kierkegaard ὀνομάζει «interiorité καὶ «subjectivité» (ἑσωτερικότητα καὶ ὑποκειμενικότητα). Ἀλλ' ἡ ἀνάγκη τῆς ἑσωτερικότητος δὲν πηγάζει μόνον ἀπ' αὐτό:

μόνον ὅταν πλησιάσουμε τὸν ἀνθρώπο σὰν ζωντανὴ προσωπικὴ ὑπαρξή, μπορούμε ν' ἀκούσουμε καὶ τοὺς βαθύτερους καύκους του. Τότε μόνον μπορούμε νὰ καταλάβουμε πὼς ὁ ἀνθρώπος δὲν ἐπιδίδωκε *τὴν συντήρησή του καὶ τὴν προσαρμογὴ του στὸν κόσμον ἀποκλειστικά*, ἀλλὰ ἀναζητᾷ μέσα σ' ὅλες τὶς ἐπιχειρήσεις του μιὰ βαθεῖα ὕστατα δικαιοσύνη, ζῆτει νὰ ἱκανοποιήσει ἕνα βαθὺ αἰτήμα ἀπολύτου ποὺ καταγράφει τὶς σφάκες καὶ τὴν καρδιά του. Γιατὶ ὑπάρχομεν σ' αὐτὸ τὸν κόσμον ποὺ πονοῦμε σ' αὐτὸ τὸ κόσμον ποὺ πεθαίνουμε, σ' αὐτὸ τὸν κόσμον ποὺ εἶναι τόσο ὁμορφος καὶ προβάλλει τόσο μάταιος; . . . Αὐτὸ τὸ ἐρωτήμα ποὺ τρέχει μέσα στὶς φλέβες μας, κι' ἔχει τὴν ἔδρα του σ' ὅλα τὰ αἰμοσφαίρια μας καὶ καρφώνεται στὰ μάτια μας καὶ κρέμεται ἀπ' τὴ χεὶλὴ μας, μᾶς φέρνει στὴν συνειδήση *τῆς δραματικότητος τῆς ὑπαρξέως μας*.

Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ξαναγράψουμε πράγματα ποὺ ἔχομε κιόλας πεῖ. Δὲν εἶναι «ἀνακάλυψη» τοῦ ὑπαρξισμοῦ, εἶναι ἡ ἴδια ἡ πραγματικότητα τοῦ φωνάζει πῶς ὁ ἄνθρωπος βρίσκεται σ' αὐτὸ τὸν κόσμο πλὴν νὰ βρίσκεται μέσα σὲ φυλακὴ. Δὲν εἶναι οἰσμοδοξία νὰ ἀρνοῦμαστε αὐτὸ τὸ γεγονός, ἡ αἰσμοδοξία τότε ἀξίζει διὰν ἀναπῆδ' σὰν εὐφορία ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀντιμετώπιση αὐτῆς πραγματικότητος. Δὲν πρέπει νὰ συγχέουμε τὰ πράγματα, οὕτε εἶναι ἴδιο νὰ διατρέξουμε τίς ἀπόψεις: Ὁ ὑπαρξισμὸς καὶ ὁ περσοναλισμὸς ποὺ δὲν εἶναι ἀπὸ τοῦτῃ τὴν ἀποψη τίποτ' ἄλλο παρὰ ὁ ὑπαρξισμὸς σ' ὅτι γερὸ φέρουμε μέσα του δὲν ἀρνέται τὴν θεμελιώδη βασικὴ πραγματικότητα τῆς ἀνθρώπινης ὑπόστασης. Κι' ἀπ' αὐτὴν στιγμὴ ποὺ παραδέχεται αὐτό, ἐναντίον καθὲ ἀφελοῦς δοθολογισμοῦ, καὶ καθὲ αἰσμοδοξίας εὐκολίας, ἀκολουθεῖ ὅλες τίς συνέπειες: Σ' ἕνα φυλακισμένον δὲν θάβρηνθητε βάθια τὴν συντήρησιν καὶ τὴν προσαρμογὴ τοῦ μέσα στὴν φυλακὴ, δὲν ἔχετε ὅμως δικαίωμα νὰ τὸν κἀντε νὰ παραδεθῇ πῶς ὅλος ὁ ὀρίζοντας κι' ὅλος ὁ κόσμος κλεινεται μέσα στοὺς τέσσερες τοίχους τῆς φυλακῆς. Δὲν ἔχετε ἀκόμα δικαίωμα νὰ τοῦ ἀπαγορεύσετε νὰ ὄνειρεύεται καὶ νὰ ἐλπίζει τὴν πλέρια τοῦ ἀπελευθέρωσης, νὰποζητᾷ τὸν ἐλευθέρου ὀρίζοντα. Ὁ ἄνθρωπος πάντα μὲ τὴν τέχνη του θὰ πλάθει ἕνα κόσμο ὀνειρου καὶ μέτρη, ἕνα κόσμο μαγείας, ὁ ἄνθρωπος πάντοτε θὰ πλημμυροῖ ἀπὸ τὴν μεγάλῃ Προσδοκίᾳ, ἐνὸς «καινούργιου οὐρανοῦ καὶ μιᾶς καινούργιας γῆς» θὰ θέλει νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τοῦ τῶν τὸν κόσμο τῆς φυλακῆς καὶ τῆς ἐνοχλίας, μ' ἕνα κόσμο λευτερίας καὶ ἀγνότητος.

Μερικοί θα μäs ψιθυρίσουν την λέξη «φυγή». Ὁ ἄλλος μὴ παίζουμε μὲ τις λέξεις. Πῶς μπορούμε νὰ ποῖμε «φυγή» μὴ πράξη ἀντιμετώπισης μίως καταθλιπτικῆς πραγματικότητας; Καλὴ βέβαια εἶναι ἡ ὀρθολογιστικὴ συνέπεια, ἀλλὰ πὺ καλὴ εἶναι ἡ ἀνθρώπινη συνέπεια. Πρέπει νὰ κατοχυρώσουμε τὴν **πραγματικὴν πράξη**, ἀλλὰ μὴ ποῖο δικαίωμα θ' ἀρνηθοῦμε καὶ τὴν ἐσωτερικὴν; Ὁ ἀκήρυκτος ἄνθρωπος ἀναζητᾷ καὶ τὶς δύο γιατί καὶ οἱ δύο ἀγκαλιάζουν ὁλότελα τὸ βαθὺ ἀπολυτωρτικὸ τοῦ πόθου. Ὁ περσωνισμός, ὅπως φορετικὸ ἔχομε ἐπαλάβει, αὐτὸ ζητεῖ νὰ πραγματοποιήσῃ. Κι' ὅταν ἐπιζητεῖ τοῦτο ὁ περσωνισμός ὄχι μόνον δὲν ἔρχεται νὰ ἐνισχύσει ἄλλ' ἀντίθετα ἔρχεται νὰ ἀντιμετωπίσει καὶ νὰ πολεμήσῃ τὴν σύγχρονην **ἀτομικὴν παρξματικὴν μηδενιστικὴν δάλωση** ποὺ ἔθρεψε στὸν τομέα τῆς φιλοσοφίας τὸν σύγχρονον ὑπαρξισμό τοῦ Σάρτρ. Μέσα στὴν κυριαρχία τοῦ ἐγκαστηριακοῦ ὀρθολογισμοῦ καὶ τοῦ παραλογισμοῦ τῆς παραγωγῆς, δημιουργήθηκε μὴ κλειστὴ ἀτομικιστικὴ νοοτροπία στοὺς ἄνθρώπους τοῦ καιροῦ μας. Τὸ κάθε ἄτομο κλεισθῇκε στὸν ἑαυτὸ του, στὸ ἀτομικὸ του ὄχυρο. Ἐκεῖ ἐπλάσε ὄνειρα ἀτομικὰ καὶ ἰδιονιστικά, τὰ ἔθρεψε μὲ τὸ βαθὺ πόθον τοῦ ἀπολύτου. διαφεύσθηκε,

ἀπελπίσθηκε, έγινε πιό κλειστός, όνειροπόλησε, ναρκισ-
σεύθηκε, μέσα σὲ τοῦτην τὴν κατάσταση, ἔκανε διαστρο-
φές, κατέληξε σὸ μὴδενισμό, σ' ἕνα μνηδενισμό φιλολο-
γικό πού παρασκευάζει ὑποψήφους αὐτοχειρες πού δὲν
ἀποφασίζουν ποτὲ τὴν «μοιραία» πράξη. Ὑπῆρξαν βέ-
βαια μέσα σὸ τοῦτο τὸ κλίμα κ' ἁγωνίες ἀληθινές, πού
ἐκφοράσθηκαν σ' ἔργα μεγάλα (ποίησις, ζωγραφικὴς)
ἀλλὰ στοὺς πολλοὺς πῆρε τὸν δρόμο τῆς εὐκολίας, πού
ὥστόσο ὑπῆρξε κ' ὁ δρόμος τῆς ἀποσυνθέσεως καὶ τῆς
διάλυσης. «Enfants du siècle» εἶναι ἴλι' αὐτὰ τὰ παι-
διά. οἱ νέοι, πού ἀντικατέστησαν τὴν ἑσωτερικὴ καλ-
λιέργεια μὲ τὴν «παράγκματὴ φιλοφρόνηση», αὐτοὶ πού
δὲν ἔμαθιν — πού δὲν φρόντισαν μὰ μάθουν — πὼς
παραδοχὴ τῆς ἑσωτερικότητας δὲν σημαίνει παραλήρημα,
ἀλλὰ σημαίνει πὼς ἔκτος ἀπὸ τὴν μάχη πού κάνουν μὲ
τὸν ἕξω κόσμο, πρέπει νὰ δώσουμε καὶ μάχη μέσα στὸν
ἴδιο τὸν ἑσωτερικὸ μας χώρο, μάχη ἐναντίον τὸν ἀπο-
συνθετικῶν τάσεων πού κλείνει τὸ ἡδονιστικὸ μας σῶμα.

Μέσα απ' αυτό τὸ ἡδονιστικὸ ἀτομικιστικὸ κλίμα βγῆκε αὐτὴ ἡ θεωρία τοῦ μηδενός, τῆς διάψευσης καὶ τοῦ παρόλτου. Ὅλα εἶναι μάταια, στὸ τέλος τὴ ζήτησι μας ἐγγίζουν τὴν σάχη, ἡ ὑπαρξή μας εἶναι ἓνας παραλογισμὸς δίχως καμμιά δικαιολογία. Μὴ γυρεῦτε νόημα: τὸ νόημα εἶναι ἡ ἀνυπαρξία τοῦ νοήματος. Ἐκφράσεις δυνατὲς ὡς ἀδυναμίας μεγάλης.

Δὲν μᾶς ἐπιτρεπεται λοιπὸν νὰ συγχέουμε αὐτὲς τὶς διαστοράσεις μετὰ τὴν ἐσωτερικότητα ποὺ ζητεῖ νὰ κατοχυρώσει ὁ προσωναλισμός. Ἐδῶ δὲ τὸ αἷτημα τοῦ ἀπολύτου συνδυάζεται μετὰ τὸ ἀτομιστικὸ πνεῦμα τῆς παρακμῆς· εἶναι ὁ ἀδελφιστικὸς υποταξισμός. Ἀντίθετα ὁ προσωναλισμός γυρεύει νὰ συνδυάσει τὸ αἷτημα αὐτὸ ποὺ ὑπάρχει μέσα στὸν ἄνθρωπο μ' ὅλα ἐκεῖνα τὰ αἷτήματα ποὺ πεγήαζον ἀπὸ τὸ γεγονός· ὅτι· ὁ ἄνθρωπος εἶναι μιὰ ὑπαρξὴ προσωπικὴ. Ἡ ἀληθινὴ στάση τοῦ προσώπου δὲν εἶναι τὸ κλείσιμο. Τὸ ὄν ποὺ ἔχει συνειδήση, εἶναι τὸ μόνον ὄν ποὺ ζητεῖ νὰ ἐπικοινωνήσῃ. Τὸ πρόσωπο γυρεύει πρόσωπο, ἡ συνειδήση συνειδήση. Ὅλα τὰ ὄντα μποροῦν νὰ ζητοῦν συνύπαρξιν, ὅπως λέγει κι' ὁ στίχος τοῦ Γκαίτε, «ὅλα στὸ ὅλο ὑφαίνονται μαζύ, τὸ ἔνα στ' ἄλλο ἐνεργεῖ καὶ ζεῖ», ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος πὺδ τέρα γυρεύει καὶ τὴν Communion, αὐτὴ τὴν βαθεὶά ἐνότητά των συνειδήσεων. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν τίποτε πὺδ ἀντίθετο πρὸς τὸ πρόσωπο ἀπὸ τὸ ἀτομικὸ κλείσιμο. Δὲν βροίχομε τὸ ἀπλότου παρὰ μὲ κίνηση ἐξίσου καὶ ἐπίκληση. Ἐπειδὴ ἔχομε συνειδήση παρουσίας ἔχομε καὶ ἀναζήτησιν, καὶ στὸ βάθος ὅλη μας ἡ βαθεὶά ἀναζήτησιν δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἀναζήτησιν τῆς προσωπικῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ. Δὲν εἶναι βέβαια ἐδῶ δυνατό νὰ κάνουμε ἀνάλυσιν πλατεῖα γιὰ νὰ δείξουμε πὼς ἡ παραδοχὴ τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἡ ἔσχατη κατὰλῃξιν τῆς γνήσιας πορείας τοῦ αἷτήματος τοῦ ἀπολύτου. Οὕτε βροίσκεται μέσα στὶς προθέσεις αὐτῆς τῆς μικρῆς εἰσαγωγῆς ἡ θεωρητικὴ κατοχύρωση τῆς θρησκευτικῆς πίστεως.

Οι περισσότεροι άνθρωποι τρέφονται με τον κόσμο που έρχεται, αλλά δεν κάνουν κανένα συμβιβασμό στην προσπάθειά τους να διασωθούν μέσα στον νέο κόσμο που θα κάνουν τον διδολόγο και τον συναγωνισμό των ιδεών, που είναι το μοναδικό πλαίσιο που θα μας εξασφαλίσει το πλάσιμο του καινούργιου "Ανθρώπου". Γνωρίζουμε πως όταν η κερδοσκοπική κοινωνία δι' αυτήν στο παρελθόν, γνωρίζουμε πως η Ποίηση, στην βαθειά και πλατειά της σημασία, θα ξαναγυρίσει στην ζωή μας. Και η Ποίηση με την γειρά της, θα φέρει τον σεβασμό και την αγάπη της "Αγιότητας". Ακέρως ο άνθρωπος θάχει ξαναγυρίσει στη γη κι' ο περισσότερο ή λιγότερο πεινών μέσα στην Ζωή...

ΒΑΣΙΛΗΣ ΦΡΑΓΚΟΣ

Ἐργον τοῦ γλύπτου Δ. ΦΕΡΕΝΤΙΝΟΥ

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ

ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΚΑΙ ΘΛΙΒΕΡΟΤΕΡΗ...

○ Ζωγράφος Σπύρος Παπαλουκάς, μου έστειλε το ακόλουθο γράμμα για το χρονικό του περασμένου φύλλου:

Φίλε κύριε Διευθυντά,

Έπειδή το προηγούμενο χρονικό σας στον «Αίωνα μας» για την έκθεση της Αρχιτεκτονικής Σχολής, γεννά παρεξηγήσεις διά τήν τυχόν ανάμιξίν μου δι' έμμέσων ή άμέσων πληροφοριών, θα σάς ήμην υπόχρεος διά μίαν άποσαφήνισιν, αν έγω έχω ανάμιξιν τινα εις το δημοσιευθέν χρονικόν σας διά τήν Αρχιτεκτονικήν Σχολήν, παρ' ότι και μόνη ή υπογραφή σας θα ήτο αρκετή να αποκλείση οιαδήποτε τυχόν επί τούτου παρεξήγησιν.

Με τὰ φιλικότερά μου αίσθηματά
Υπογρ. ΣΠΥΡΟΣ ΠΑΠΑΛΟΥΚΑΣ

Είμαι υποχρεωμένος λοιπόν να διασφαλίσω κάπως το χρονικό τού Αύγουστου, ώστε να διαπιστωθεί ή καθ' όλα δίκαια παράκληση του φίλου έπιστολογράφου. Καί τονίζω τή λέξη «κάπως» γιατί ένν πρέπει να υπάρχει μιá φανερότατη δυσαρέσκεια έναντίον μου —ό κύκλος των διγμένων φίλων του καθηγητού του Έλεούδερου Σχεδίου και της Ζωγραφικής της Αρχιτεκτονικής Σχολής, κινείται άνώνυμα, δά μπορούσα δέ να προσδέσω άκόμα, υπόδωρεία και ύπουλα— έναντίον του ζωγράφου Σπύρου Παπαλουκά.

Η κριτική, είχε άντιπαρέλθει τὰ σημεία που έδιχε το προηγούμενο χρονικό μου. Η παρὰ λοιπόν ήταν ήσυχη! Καί ξαφνικά!... ποιός είναι αυτός ο βέβηλος που τολμά να δίγει τόν καθηγητή Ν. Χατζηκυριάκο-Γκίκα; [Γι' αυτόν πρόκειται φυσικά!] Πώς έμαθε ο Κος Κ. Δ. [για μένα πρόκειται...] τὰ —νομιζόμενα— έσωτερικά της Αρχιτεκτονικής Σχολής; Μά πρέπει να τού τὰ ειπε ο καινούργιος έπιμελητής... Θάνατος λοιπόν στον Παπαλουκά! Νά παραιτηθεί! Νά φύγει! Νά χαθεί... Αυτό είναι!...

Έεε — όχι, λοιπόν! Δέν είναι έτσι! Έχουμε κ' έμεις μάτια και βλέπουμε· μάς άρέσει δέ ή αλήθεια — δίχως να τήν συσχετίζουμε με λυκοφιλίες και με θεοιδηρικές άλληλοβοήθειες. Δέν θυσοδομούμε στον ναό της Τέχνης με τὰ μικροφιλότιμα και τίς ψευτοχλιδές, του γαλάζιου ή μή αίματός μας. Μας είναι άγνωστη ή έκδίκηση — και πιστοποιούμε τίς καταστάσεις, διαλαλώντας πάντοτε αυτό που είλικρινά πιστεύουμε!

Αυτό μας τὸ «πιστεύω» όμως δέν μπορούμε να τὸ δέσουμε άντιμέτωπο μιὰς άχαρακτήριστης άνωθυμίας. Η άνωθυμία είναι ή ντροπιασμένη και ή ποταπότερη ζωική έκδήλωση. Δέν άγωνιζόμεθα ποτέ με δειλούς — που βραχνιάζουν στο σκοτάδι και στους ζόφους της πνευματικής νύχτας...

Όποιος έχει κάτι να πει — άς θγει στο φώς να μάς άντικρύσει. Τόν περιμένουμε όποτε κι' αν άποκτήσει τὸ άναγκαίο κι' άνάλογο θάρρος!

ΚΩΣΤΑΣ ΔΑΡΡΙΓΟΣ

Οί Νεοελληνικές σπουδές και ό Νίκος Α. Βέης

Η νεοελληνική έπιστήμη του πρώτου έλεύθερου αιώνα της έθνικής μας ιστορίας λίγες μορφές έχει να επιδείξει, που δούλεψαν με συνέπεια και ευθύνη στην περιοχή των νεοελληνικών σπουδών. Και είναι πολύ λίγα τὰ όνόματα, που μάς υποχρεώνουν για τήν ιδιαίτερη τιμητική αναφορά.

Η νεοελληνική ψυχή άφιερωμένη όλόκληρη στο ούσιαστικό και μόνιμο αίτημα της πνευματικής δημιουργίας δέ βρήκε δίπλα της σέ αντίστοιχη όμολογία τὸ ένδιαφέρον και τή φροντίδα του έπιστημονικού φιλολογικού φροντιστηρίου.

Στο νεοελληνικό χρονικό, που τήν άνατολή του τη σημάδεψε τὸ βαθύτατο άνθρωπιστικό πνεύμα τοῦ 1821 και που τὸ ώργωσε ή άγωνία δύσκολων στιγμών, ή φιλολογική έπιστήμη μας προσκολληθήκε έντελώς μηχανικά στον ελληνικό κλασσικό λόγο για να τὸν κάνει κι' αυτόν γραμματική είδωλολατρεία έξουδετερόντας έτσι τὰ πολυδύναμη και πολύτιμα κατάλοιπα, που θά άφινε μιá δημιουργική άναστροφή με τὸν κλασσικό κληρομας. Στο σημείο αυτό και για τήν περίπεια του κλασσικού λόγου στα χέρια των επαγγελματιών δασκάλων είναι άντι-

κειμενική ή διαπίστωση, που τήν όφείλομε στην δξύτατη παρατηρητικότητα και τή δοκιμασμένη γενναιότητα έγκυρου πνευματικού μας ανθρώπου, που σημειώνει ότι «ο κλασσικός λόγος, που σημειώνει για πολλά χρόνια μοναδικό μέλημα και περιορισμένη θέα της Νεοελληνικής Φιλολογικής επιστήμης είχε τήν άτυχία να μεταβληθεί σε διδακτέα βιοποριστική ύλη». Έτσι αποκλείστηκε κάθε εύκαιρία να άνοίξουμε τὸ δικό μας διάλογο με τὸν κλασσικό λόγο και κόσμο. Κι' από τή θλίβερίν αυτή παρερμηνεία άρνηθήκαμε ένα αποκλειστικό μας προνόμιο, που είναι συνυφασμένο με τήν πνευματική και ψυχική ιδιοσυστασία μας και που μάς παρέχει τὸν τρόπο ενός άμεσώτερου και εύκολότερου συνεγγισμού με τήν αρχαιότητα, τὸ προνόμιο να μαθητεύσουμε ζωντανά «παρά τούς πόδας» των κλασσικών, να δυναμώσουμε τήν πίστη μας στον Άνθρωπο, να κατακτήσουμε δικαίωμένο και άλώβητο τὸ γόνιμο μυθικό μας όραμα και να γυμναστούμε υπεύθυνα και συνειδητά στον ήθικό στοχασμό της Αθηναϊκής Δημοκρατίας.

Στον τόπο μας ο φιλόλογος για να φτάσει σε μιάν ούσιαστική και γόνιμη έπικοινωνία με τίς μεγάλες μορφές της ιστορίας του πνεύματος, για να «ερμηνεύσει τὰ μεγάλα και ύψηλά του παρελθόντος» (Nietzsche) και για να πραγματοποιήσει τὸ παράγγελμα, που άφησε ο θεμελιωτής της νεώτερης φιλολογικής επιστήμης Φρ. Άυγ. Wolf: «έχε πνεύμα και γνώριζε πνεύμα να έξυπνάς» πρέπει ο φιλόλογος να ένώσει τὸν κλασσικό λόγο με τὸ νεώτερο. Να εξασφαλίσει τίς γραμμές έπικοινωνίας του νεώτερου πνευματικού έπιτεύγματος με τήν κληροδοσία της παράδοσης. Έδώ στην Ελλάδα ο φιλόλογος έχει κι' άλλα έργα εκτός απ' εκείνα, που έχει ο φιλόλογος στη Δυτική Ευρώπη. Έδώ ο κλασσικός φιλόλογος πρέπει να ένωση τὰ καινούρια με τὰ παλιά, τήν πνευματική πραγματικότητα του λαού μας με τὰ μεγάλα πρότυπα του κλασσικού λόγου και πρέπει άκόμη να καταγίνη έδώ ως εργάτης και να δουλεύη τὸ μεγάλο άγρό, όπου φύονται επίσης πανώρια άνθη και υπάρχουν εύγευστοι καρποί, δηλαδή τὸ μεγάλο άγρό της βυζαντινής δημιουργίας⁽¹⁾. Από τὸ δρόμο αυτό θά βρούμε τούς τρόπους και τὰ μέσα να γονιμοποιήσουμε για τή ζωή του παρόντος τὸ παρελθόν κι' άκόμη θά άντικαταστήσουμε τή μηχανική μίμηση και τήν άνεξέλεγκτη προσήλωση με μιá συνειδητή έπαφή μορφωτικής ώφελείας και ψυχικής έντασης. Ο λόγος του μαρτυρικού Ίω. Συκουτρή κυρωμένος λές από τήν «άπόκριψη του Ηράκλειτου Αρμονία πού, άπάνω κι' απ' τὸ θάνατο, τήν άφουγκράνται οί Λίγνοι» και που από τὸ έναρκτήριο πανεπιστημιακό του μάθημα διατηρεί ως τίς ήμέρες μας τήν άνεπανάληπτη μοναδικότητα του έχει συλλάβει με τήν ευθύτητα της διανοίας του και τὸ θερμό πάθος, που τὸν έδδόνιζε τὸ κέντρο του προβλήματος: «Πρέπει να γνωρίζεις ενεργώς και να αισθάνεσαι τήν σύγχρονον λογοτεχνικήν

(1) Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλος «Μνημόσυνον Ιωάννου Συκουτρή — Ο κλασσικός φιλόλογος».

Μόνον κατόπιν της καθολικής και πλήρους ταύτης επισκοπήσεως και γνώσεως των αντιτάσεων τούτων του υλισμού χρησιμοποιείται υπό του συγγραφέως η δύναμις και το βάρος της αντιθέτου και υπερτέρας παρατάξεως, της πραγματικής του πνεύματος δυνάμεως προς συντριβήν εξεινών.

Η αντιμετώπισις των αντιτάσεων τούτων άρχεται από την στροφήν προς το πνεύμα, διά της οποίας εγκαίνιασθη ο αιών μας και η οποία αποτελεί το κύριον αυτού χαρακτηριστικόν. Αυτή είναι η στροφή της άριστοκρατίας του άνθρωπίνου πνεύματος προς τον κόσμον και την δημιουργίαν πραγματικόν και γνησίον πολιτισμού.

Η στροφή αυτή δεν σημαίνει τίποτε άλλο παρά την ενσάρκωσιν του καθολικού της ανθρωπότητος πόθου προς άπυλάν από το κακόν περιεχόμενον της σημερινής ζωής και την εξύψωσιν του ατόμου εις τας πνευματικάς αξίας και τα ιδανικά της.

Τοιοιούτρόπως εξετάζονται και εις το δεύτερον του βιβλίου μέρος με όλην την πληρότητα της περιγραφής και της αντικειμενικής των πραγμάτων εκτιμήσεως, άφ' ενός μεν αι μέχρι της σήμερον και από των άρχών του αιώνος μας γενόμεναι προσπάθειαι άπαλλαγής από τον υλισμόν και την θετικοκρατίαν και άφ' ετέρου αι προσπάθειαι της στροφής προς το πνεύμα. Προσπάθειαι εκ μέρους της τέχνης, της φυσικής επιστήμης, των πνευματικών επιστημών, της ζωής (έδω αναλύεται το φαινόμενον του μυστικισμού), της φιλοσοφίας και της θρησκείας, μάλιστα εις τας διαφόρους χώρας καθ' εκάστην. Αναλύονται τα γενεσιουργά της στροφής ταύτης αίτια, ή σημασία και ή αξία αυτής διά το παρόν.

Τέλος εις το τρίτον μέρος αποκαλύπτεται το μέγα προς την θρησκείαν ενδιαφέρον των χρόνων μας, ως και ή συνείδησις της μεγάλης αξίας της θρησκείας διά την ζωήν του ατόμου και τον πολιτισμόν του παρόντος. Ανακηρύσσεται ή θρησκεία παράγων πρώτης ποιότητος διά την επανένευσιν της αξίας του ανθρώπου και της θέσεώς του εις τον κόσμον, αλλά και διά την δημιουργίαν αληθινού πολιτισμού. Πάσα περί θρησκείας αντίθετος γνώμη καταδεικνύεται άσθενής παραφωνία, άδύνατος να διαταράξει την έπ' αυτού συμφωνίαν των μεγάλων διανοιών. Η χριστιανική πίστις, εξεταζομένη ως ή ζωντανή θρησκεία του ευρωπαϊκού πολιτισμού, αναγνωρίζεται διά στόματος του μεγαλύτερου παιδαγωγού, ψυχολόγου και φιλοσόφου των χρόνων μας Edward Spranger, ως πηγή και κέντρον ενεργείας, διά της οποίας τελειούται ή αγάπη, ή καθαρότης και επιτυγχάνεται άκρότης και αυτή ή υπό της χάριτος θέσεως του ανθρώπου. Η θλίψις ως δρόμος διά την πνευματικήν ταύτην προαγωγήν του ανθρώπου εδράσκει το κύριον αυτής νόημα. Άρχει τον δρόμον τούτον να φωτίσει ο Μέγας της Ιστορίας Ήλιος, ο Ίησοϋς Χριστός, διότι όπου Έκείνος εξεσπινίζεται εκεί εξαπλώνεται ο σότος και ψυχος, παραμένει δέ ως παρηγορία ή νοσταλγία της επιστροφής.

Την όλην εικόνα του νέου τούτου όπλου περιβάλλει αυτήν και το όποιον ως ή συντομία βιβλίου. Το πλαίσιον τούτο δίδει τον χαρακτήρισμόν της εποχής μας. Κατά γίγας πολίτης και των δύο κόσμων καταστάς, ύσταται σήμερον εις το «Μεταξύ των δύο κόσμων» τούτων, αγωνιζόμενος τον τραχύτερον της ιστορίας του άγώνα και κιν-

δυνούν να συντριβεί εκ της συγχρούσεως των δύο τούτων κόσμων, την όποιαν ο ίδιος προεκάλεσε διά της διαταράξεως της άρμονίας των. Ώς ορθότατα παρατηρείται εις την εισαγωγήν αποτελούν οι χρόνοι μας την μεγαλύτεραν κρίσιν του πολιτισμού μας. Κρίσιν βεβαίως όλων των εκδηλώσεών του, ιδιαίτατα όμως της θρησκείας, καταστάσαν τοιαύτην διά της καταγίδος του κομμουνισμού και της θεωρίας του Freud, διά των όποιών εκηρύχθη ότι ή ζωή του ανθρώπου πρέπει να περιορισθί εις την θεραπείαν μόνον των όρμών και των φυσικών μας αναγκών.

Καθαραι συνέπεια της τοιαύτης κρίσεως είναι ο κλονισμός του άστικου φιλελευθερισμού, ή συναίσθησις της αδυναμίας του ανθρώπου προς της δυνάμεως του κόσμου, ή απόγνωσις του πρό του μηδενός, ή εξαφάνισις, του νοήματος της υπάρξεως και ή συναίσθησις της παρουσίας μόνον κινδύνων εις την ζωήν.

Μολαταύτα αποδεικνύεται τραγική μέν, αλλά καθολική ή υπαρκτός ενός πόθου και μιας έλπίδος δι' ένα καλύτερον αύριον. Καί όραιοτάτα λέγει ο καθηγητής κ. Λούβαρις «Ζώμεν εις το μέσον της νυκτός μεταξύ δύο ήμερών» Η ανατολή της αύριον είναι βεβαία. Μας την έγυυαται ή άριστοκρατία της σημερινής διανοήσεως, ή όποία ευρισκομένη εγγύτερον της ανατολής του πνεύματος και του φωτός ήδη είδεν την χαράν την αυτού, την όποιαν εξαγγέλλει και εις ήμάς και μας γίνεται πρωτοπόρος εις τον προς την αύριον δρόμον μας, μας βοηθεί δέ με τα έξοχα πνευματικά αυτής όπλα άκόμη και εις τον παρόντα άγώνα μας.

Ευγνωμόνος λοιπόν ως κάμωμεν χρήσιν του νέου τούτου βιβλίου, το όποιον συμπληρώνει ένα από τα μεγαλύτερα κενά εις τας σημερινάς πνευματικάς του έθνους μας ανάγκας.

ΜΑΡΚΟΣ ΣΙΩΤΗΣ

ΟΙ ΔΙΕΔΝΕΙΣ ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΕΥΣΗΣ

Από άρθρο του Ρενέ Λαλό στα *Nouvelles Littéraires* μαθαίνουμε τα ενδιαφέροντα θέματα που συζητήθηκαν έφέτος. Το κύριο θέμα των συναντήσεων αυτής της χρονιάς ήταν: «Για έναν καινούργιο ανθρωπισμό». Και συγκεκριμένα τί έννοούμε με τον «οδμανισμό»; Η πνευματική του αξία εξαντλήθηκε ή διατηρεί μια δύναμη ακτινοβολίας; Παρουσιάζεται ως συνολικό κίνημα; Προσφέρει μια συμπαγή θεωρία;

Ανάμεσα στους όμιλητές ήταν ο Ρενέ Γκρουσσέ, ο Πώλ Μασσόν - Ουρσέλ, ο Τζών Μίντλεντον Μόρρυ, που πρότεινε το παράδειγμα της βρετανικής δημοκρατίας ως πρότυπο, όπου ή πλειοψηφία σέβεται τα δικαιώματα της μειοψηφίας και ο φιλόσοφος Κάρλ Γιόσπερς που έχάραιε την προοπτική της πρόόδου διά του παρόντος προς το μέλλον. Ίδιαίτερη σημασία είχαν οι όμιλεις του περίφημου διαμαρτυρόμενου θεολόγου Κάρλ Μπάρτ και του δομινικανού Μαιντιέ που παρ' όλες τις διαφορές τους κατέληξαν στη διακήρυξη των πρωτίων της πίστης στον έστωρωμένο Χριστό. Επίσης εξαιρετικά ενδιαφέρουσες ήσαν και οι όμιλεις των άριστερών του «Ανρϋ Λεφέμπρ και του διάσπου βιολόγου Χαλνταίν.

Τέλος ο «Άλμπερτ Ράινβαλντ, αναφορικά με το θέμα του οδμανισμού πρότεινε πως δεν έλπιζε καθόλου ότι θα κατέληγε σε μια καθορισμένη ήμερήσια διάταξη. Πραγματικά οι συζητήσεις του 1949 απόδειξαν πως δεν μπορούμε να μιλάμε για ένα ν οδμανισμό. Κι' ακόμα δε θα μπορούσαμε να όπισθηρίζουμε πως υπάρχουν οδμανισμοί δίχως να παρεξηγηθούμε. Στη Γενεύη διαπιστώθηκαν διάφορα ρεύματα σκέ-

ψης και διάφορες απόψεις για το πεπρωμένο του ανθρώπου. Τόσο στο σημείο της άφετηρίας όσο και στον τελικό σκοπό έκδηλώθηκαν αναμφισβήτητες αντιθέσεις. Αυτές όμως αποκλείουν κάθε προσέγγιση στον μακρύ καθημερινό δρόμο; Άν φυσικά το ζήτημα δεν επιλύθηκε, ωστόσο τοποθετήθηκε σαφώς, ανάμεσα σε καλόπιστους ανθρώπους.

Τά Πέν Κλάμπ στη Βενετία

Έξ ίσου ενδιαφέρον ήταν και το συνέδριο των Πέν Κλάμπ στη Βενετία. Η όλη συζήτηση κατευθύνθηκε άπ' το χαιρετιστήριο του Μπενετέττο Κρότσε και το κύριο θέμα των συζητήσεων ήταν ή Κριτική. Άνάμεσα στους όμιλητές ήταν κι' ο Ίγνάτσιο Σιλόνε που όπογράφισε έντονα τις εδόνες των συγγραφέων. Άναφερόμενος στην ανάγκη της έλευθερίας που δοκιμάζει ο συγγραφέας, όπενθύμισε τη φράση του Βολταίρου προς έναν άπ' τους άντιπάλους του: «Κύριε άββέ, άμφιβάλω πολύ για ό,τι γράφετε, αλλά θα έδινα τη ζωή μου για να μπορείτε να έξακολουθείτε να γράφετε». Και ή έλευθερία αυτή είναι ένας έφημερος κληρος άν ο συγγραφέας δεν την κατακτήσει και δεν την υπερασπίσει ο ίδιος.

Καλλιτεχνικές ειδήσεις

ΟΥΜΒΕΡΤΟΣ ΑΡΓΥΡΟΣ

Ένα γεγονός που ασφαλώς θα έκτιμηθεί από τους φίλους της Έλληνικής τέχνης: Διευθυντής της Άνωτάτης Σχολής των Καλών Τεχνών εξέλεγή ο τακτικός καθηγητής των έργων εξέλεγή ο τακτικός καθηγητής των έργων της κ. Ούμβερτος Άργυρος. Το έργο του έκλεκτου αυτού έμπροσθιονιστή ζωγράφου είναι γνωστότατο και πολλές φορές έχει παρουσιασθεί από τις σελίδες μας. Άλλά και ή εργασία του στο άνώτατο καλλιτεχνικό μας ίδρυμα δεν είναι λιγώτερο σημαντική. Το όπνρήτησε από το 1929 ως καθηγητής των έργων των άριστερών του Άνρϋ Λεφέμπρ και του διάσπου βιολόγου Χαλνταίν.

Τέλος ο Άλμπερτ Ράινβαλντ, αναφορικά με το θέμα του οδμανισμού πρότεινε πως δεν έλπιζε καθόλου ότι θα κατέληγε σε μια καθορισμένη ήμερήσια διάταξη. Πραγματικά οι συζητήσεις του 1949 απόδειξαν πως δεν μπορούμε να μιλάμε για ένα ν οδμανισμό. Κι' ακόμα δε θα μπορούσαμε να όπισθηρίζουμε πως υπάρχουν οδμανισμοί δίχως να παρεξηγηθούμε. Στη Γενεύη διαπιστώθηκαν διάφορα ρεύματα σκέ-

Περιοδικά

«Κυπριακά Γράμματα», «Τέχνη» Κων/πόλεως, «Μορφές» Θεσσαλονίκης, «Δελτίον Ύπουργείου Άνικοδομήσεως», «Saturday Review of Literature» No 32.

Μαντάμ Κιουρί

Στις εκδόσεις του Πέτρου Καραβάκου, σε καλαίσθητο όγκώδη τόμο και σε έξοχη απόδοση του κ. Παναγή Λεκατσά, κυκλοφόρησε ή μνημειώδης βιογραφία της Μαντάμ Κιουρί, γραμμένη από την κόρη της Εύα.

Πρόκειται για ένα θαυμάσιο βιβλίο όπου περιγράφεται το ήρωικό πάθος για την επιστημονική γνώση, που κατατείνει στην κατάκτηση του φυσικού κόσμου και στην εξυπηρέτηση του ανθρώπου. Στις σελίδες του ξαναζούμε την αλύγιστη έπιμονή της ανθρώπινης μεγαλοφυΐας που γνωρίζει να αγωνίζεται και να νικά, τον τελικό θρίαμβο του πνεύματος.

Καινούργια βιβλία

Γ. Ξ. Στογιαννίδη: «Περιστέρια στο φώς. Ποιήματα. Θεσσαλονίκη 1949.

Τάκη Βαρβιτσιώτη: «Φύλλα ύννου». Ποιήματα. Θεσσαλονίκη 1949.

Δ. Παπαδίσσα: «Έντός παρενθέσεως». Ποιήματα. Άθήνα 1949.

